

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ ÇEVRELERDE
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI:
DİYARBAKIR TARİHİ SUR İÇİ BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Şahin DURAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DİYARBAKIR

Eylül-2014

T.C. DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Şahin DURAK tarafından yapılan “Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Diyarbakır Tarihi Sur İçi Bölgesi Örneği” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : Yrd. Doç. Dr. D. Türkan KEJANLI

Üye : Doç. Dr. F. Demet AYKAL

Üye : Doç. Dr. Özgür DEĞERTEKİN

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 25/09 /2014

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../.../.....

Doç. Dr. Mehmet YILDIRIM

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışmamın her aşamasında beni yalnız bırakmayan, engin bilgi ve tecrübesiyle bana ışık olan, her defasında beni daha iyisini yapmaya teşvik ederek güler yüzlülüğünü asla esirgemeyen çok değerli hocam Yrd. Doç. Dr. D. Türkan Kejanlı'ya sonsuz teşekkür ederim.

Okuma arzumu her zaman destekleyerek maddi ve manevi anlamda her daim yanımda olan aileme sonsuz teşekkürler.

Bu zor süreçte gerek çalışmamdaki yardımlarıyla, gerekse de her türlü sıkıntılı ruh halimde yanımda olarak beni asla yalnız bırakmamalarıyla Meryem DOĞAN, Erol GÜZEL, Emre KADIROĞLU, A. Hasret ÖZKORKMAZ, Seval TUĞRUL, İ. Halil ÇİÇEK, Tuba ÖZDEMİR, Mihriban CANPOLAT ve diğer tüm değerli dostlarıma; ayrıca, eğitim hayatımda bana emeği geçen Mehmet ÖZHAN, Nevhan UZUNALI ve diğer bütün saygıdeğer hocalarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışma sürecinde her türlü destekleri için; Diyarbakır Bağlar Belediyesi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Diyarbakır Sur Belediyesi, Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Diyarbakır Valiliği çalışanlarına teşekkür ederim.

Son olarak, alan çalışmam boyunca samimi tavırları, güler yüzleri ve yardımsever yaklaşımlarından dolayı tüm Diyarbakır halkına sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEŞEKKÜR.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
ÇİZELGE LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
KISALTMA VE SİMGELER.....	XIII
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ.....	3
3. MATERYAL ve METOT.....	9
3.1. Materyal.....	9
3.2. Metot.....	10
3.2.1. Sürdürülebilir Turizm.....	11
3.2.1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Gelişimi.....	11
3.2.1.2. Turizm Kavramı ve Gelişimi.....	23
- Turizm Türleri.....	28
- Turizm Planlaması.....	33
3.2.1.3. Sürdürülebilir Turizm ve Gelişimi.....	47
3.2.2. Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması.....	52
3.2.2.1. Tarihi Çevre ve Koruma Kavramı.....	52
3.2.2.2. Tarihi Çevre İle Turizm İlişkisi.....	61
3.2.2.3. Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması.....	65
- Sürdürülebilir Turizm Planlamasının Amaç ve İlkeleri.....	66
- Sürdürülebilir Turizm Planlamasının Aktör ve Rollerini.....	72
3.2.2.4. Avrupa'nın Bazı Tarihi Kentlerinin Sürdürülebilir Turizm Planlaması Açısından İncelenmesi.....	76

- Macaristan-Budapeşte Örneği.....	76
- İspanya-Barselona Örneği.....	80
- İtalya-Bologna Örneği.....	85
4. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	91
4.1. Diyarbakır Tarihi Sur İç Bölgesinin Sürdürülebilir Turizm Planlaması Kapsamında Değerlendirilmesi.....	91
4.1.1. Diyarbakır ve Tarihi Sur İç Bölgesinin İncelenmesi.....	91
4.1.1.1. Konum ve Sınırlar.....	91
4.1.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü.....	92
4.1.1.3. Nüfus.....	93
4.1.1.4. Ekonomi.....	94
4.1.1.5. Tarihsel Gelişim.....	96
4.1.1.6. Tarihi Doku.....	100
4.1.1.7. Sosyo-Kültürel Yapı.....	119
4.1.1.8. Kent İçin Yapılmış Planlama Çalışmaları.....	125
4.1.2. Diyarbakır ve Tarihi Sur İç Bölgesinin Turizm Verileri.....	134
4.1.2.1. Turizm İstatistikleri.....	134
4.1.2.2. Turizm Konaklama Verileri.....	137
4.1.2.3. Sur İç Bölgesine Yönelik Turizm Çalışmaları.....	140
4.1.2.4. Sur İç Bölgesinde Turizme Yönelik Yaşanan Sorunlar.....	166
4.1.3. Sur İç Bölgesi İçin Sürdürülebilir Turizm Planlamasına Yönelik Eylem ve Stratejilerin Geliştirilmesi.....	168
4.1.3.1. Vizyon ve Politika.....	168
4.1.3.2. Amaç ve İlkeler.....	168
4.1.3.3. Eylem ve Stratejilerin Geliştirilmesi.....	170
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	179
6. KAYNAKLAR.....	183
ÖZGEÇMİŞ.....	201

ÖZET

TARİHİ ÇEVRELERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI: DİYARBAKIR TARİHİ SUR İÇİ BÖLGESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şahin DURAK

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

2014

Dünya üzerinde yaşanan nüfus artışı, tüketim değerlerinin de bu doğrultuda yükseliş göstermesine neden olmaktadır. Bu durum, çevremizin sürekli zarar görmesine ya da yok olma sürecine girmesine yol açmaktadır. Uzun zamanlardan beri devam eden bu yok etme kültürü, yakın zamandan itibaren teknolojik gelişmelerin artması ve sanayileşmenin de dev bir sektör haline gelmesi ile ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Bu yıkım sadece doğal çevreye zarar vermekle yetinmeyip, tarihi çevreleri de etkilemiş, ekonomik ve sosyo-kültürel değerler gibi pek çok mirası da kapsamıştır. Meydana gelen bu yıkımı tetikleyen güçlerden biri de turizm olmuştur. Turizm, günümüzde büyük bir sektör haline gelerek önemli bir ekonomik güç durumundadır. Ancak izlenen yanlış turizm politikaları ve bu durumun meydana getirdiği kullanım hataları, hem doğal hem de tarihi çevrelerin yıpranma sürecinde etkili olmuştur.

Oluşan yıkım doğrultusunda sahip olunan değerlerin korunmasının gerekliliği zamanla daha iyi anlaşılmış ve bu yöndeki bilinçlenme gün geçtikçe artmıştır. Koruma hakkındaki bilinçlenmenin artması bir süre sonra; sahip olunan değerlerin zarar görmeden kuşaklar boyunca sürekliliğinin sağlanabilmesi esasına dayalı “sürdürülebilirlik” kavramının doğmasını da beraberinde getirmiştir.

Günümüzde bu kavram birçok sektörde uygulanabilme fırsatı yakalayarak kullanım alanını sürekli arttırmaktadır. Ancak bu yöndeki bilinçlenmenin hız kesmeden daha da artması gerekmektedir. Bu bilinçlenmenin oluşmasının önem taşıdığı sektörlerden biri de turizmdir. Turizm planlama çalışmalarının uygulama alanlarından biri sürdürülebilirlik olmalıdır. Turizmin sebep olduğu yıkımın, ancak sürdürülebilir bir anlayış içerisinde düzenlenen planlanma çalışmalarıyla engellenebileceği pek çok çevrede kabul görmeye başlayan bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle, tarihi çevrelerdeki yanlış turizm politikalarıyla turizmin zararlı etkisi yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu bölgeler için yapılacak sürdürülebilir turizm planlaması ile hem bu çevrelerin zarar görmeden kuşaktan kuşağa aktarılabilmesi için korunması sağlanacak hem de tarihi çevrelerin turizm aracılığıyla daha iyi değerlendirilmesiyle ekonomik anlamda önemli bir girdiye sahip olması sağlanabilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde, çalışmanın amacı ile kapsamı ve yönteminin neler olduğu açıklanmıştır. Genel olarak sürdürülebilirlik kavramının yön verdiği çalışmanın bir sonraki bölümünde; sürdürülebilirlik, turizm ve sürdürülebilir turizm konuları araştırılmış, daha sonra da tarihi çevrelerde sürdürülebilir turizm planlaması bölümü incelenmiştir. Çalışmanın alan çalışmasının da yer aldığı bir sonraki bölümünde de Diyarbakır Sur içi bölgesi incelenerek, bu bölge için sürdürülebilir turizm planlaması çalışmasına esas olabilecek öneriler belirlenmeye çalışılmıştır.

Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Sur içi bölgesi, günümüzde hak ettiği turistik ilgiden yoksun bir durumdadır. Ayrıca bölge uzun zamanlar, yoğun olarak aldığı göçün de büyük etkisiyle önemli derecede kaçak ve çarpık yapılaşmaya maruz kalmıştır. İzlenen yanlış turizm ve koruma politikaları, bölgede yaşanan ekonomik ve siyasi sorunlar gibi birçok sebep, tarihi Sur içi bölgesinin kent ve bölge için büyük bir ekonomik ve kültürel güç olmasını engellemiş, buranın turizm pazarından yeteri kadar faydalanamamasına yol açmıştır.

Bu durum çalışma alanı olarak bu bölgenin seçilmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda ilk olarak Diyarbakır kenti ve tarihi Sur içi bölgesi incelenmiştir. Bölgenin öncelikle hakkındaki genel bilgileri, sonrasında da turizm bilgileri araştırılmıştır. Bölgenin tanımlanmasının ardından da, uygulanabilecek eylemler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma ile Diyarbakır Sur içi bölgesi için sürdürülebilir turizm planlamalarının yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Aynı zamanda da tarihi çevrelerde doğru turizm politikaları üretilmesine yönelik çalışmalara yardımcı olması amacıyla çeşitli önerilerin sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Tarihi Çevre, Koruma, Sürdürülebilir Turizm Planlaması, Diyarbakır, Sur İçi.

ABSTRACT

SUSTAINABLE TOURISM PLANNING IN THE HISTORICAL ENVIRONMENTS: CASE OF DIYARBAKIR – HISTORICAL SURICI REGION

Postgraduate Thesis

Şahin DURAK

DICLE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

2014

Population growth across the world leads to growth in consumption values accordingly. This situation causes continuous damage to the environment or puts the environment in a process of destruction. This culture of destruction which has continued for a long period of time has recently reached serious levels due to the increasing advancements in technology and industrialization becoming a gigantic sector.

Such destruction not only damages the environment, but also affects historical environments and includes numerous inheritances such as economic and socio-cultural values. Today, tourism is one of the powers triggering such destruction. Tourism currently becomes an enormous industry and a significant economic power. However, wrong tourism policies and related errors of usage caused by this situation have had effects on destruction process of both natural and historical environments.

As a consequence of the destruction experienced, the necessity for preservation of existing values has been much better understood in the course of time and there has been a gradually growing awareness in this respect. Increasing awareness related to the preservation subsequently brought about the concept of "sustainability" based on ensuring sustainability of such values without any harm throughout generations.

This concept can apply to numerous sectors and constantly extend its area of usage at the present time. However; awareness in this direction needs to increase without interruption. One of the sectors in which such awareness bears importance is tourism. One of the practice areas of tourism planning studies should be sustainability. It is widely acknowledged in many environments that the destruction caused by tourism may only be prevented through planning studies arranged within a sustainable understanding.

Due to the wrong tourism policies pursued, harmful effects of tourism can be intensively experienced particularly in the historical environments. Sustainable tourism planning to be made for these environments will ensure preservation of such environments for handing them down to next generations without any harm and provide a significant economic income by evaluating historical environments better with the help of tourism.

In the first section of the study; the purpose, scope and method of the study are explained. The following section of the study which generally focuses on the concept of sustainability examines subjects of sustainability, tourism, and sustainable tourism; and then sustainable tourism planning in the historical environments is reviewed. In the next section of the study which contains the field survey, Diyarbakır – Suriçi region is examined and it is attempted to make recommendations that may constitute a basis for a sustainable tourism planning for this region.

Suriçi region having a deep-rooted history currently lacks the touristic attraction that it deserves. Moreover, the region has been exposed to illegal and unplanned housing at significant levels due to the dense immigration to the region for a long time. Various reasons such as wrong tourism and preservation policies pursued and economic and political issues of the region prevented the historical Suriçi region from becoming a significant economic and cultural power both for the city and the region and benefiting from tourism sufficiently.

This situation led to select this region as the field of study. Within this scope; the city of Diyarbakır and historical Suriçi region was examined initially. The general information and touristic information about the region were reviewed primarily. After the region was defined; it was attempted to form actions that may be implemented.

It is emphasized in this study that it is required to make sustainable tourism plannings for Diyarbakır – Suriçi region. It is also aimed to offer provide various recommendations for the purpose of providing assistance to the studies regarding production of right tourism policies in the historical environments.

Key Words: Sustainability, Tourism, Sustainable Tourism, Historical Environment, Preservation, Sustainable Tourism Planning, Diyarbakır, Suriçi.

ÇİZELGE LİSTESİ

<u>Çizelge No</u>		<u>Sayfa</u>
Çizelge 4.1.	Diyarbakır ili bazı iklim verilerinin resmi istatistikleri	93
Çizelge 4.2.	Son 5 yıllık Diyarbakır nüfusu	93
Çizelge 4.3.	Sur Belediyesi mahalleler istatistikleri	96
Çizelge 4.4.	Diyarbakır’da hüküm süren medeniyetlerin kronolojisi	97
Çizelge 4.5.	Diyarbakır’da bulunan tarihi camilerden örnekler	107
Çizelge 4.6.	Diyarbakır’da bulunan tarihi türbelerden örnekler	109
Çizelge 4.7.	Diyarbakır’da bulunan tarihi kiliselerden örnekler	110
Çizelge 4.8.	Diyarbakır’da bulunan tarihi hamamlardan örnekler	110
Çizelge 4.9.	Diyarbakır’da bulunan tarihi medreselerden örnekler	111
Çizelge 4.10.	Diyarbakır’da bulunan tarihi hanlardan örnekler	112
Çizelge 4.11.	Diyarbakır’da bulunan tarihi sivil yapılardan örnekler	113
Çizelge 4.12.	Diyarbakır ili 2012 yılı yerli ve yabancı giriş-geceleme formu	135
Çizelge 4.13.	Diyarbakır ili 2013 yılı yerli ve yabancı giriş-geceleme formu	135
Çizelge 4.14.	Diyarbakır ili ve çevresinde mevcut bulunan Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri 2013	138
Çizelge 4.15.	CMDP kapsamında Diyarbakır’da uygulanan projeler	160
Çizelge 4.16.	Eylem Planı	170

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1. Sürdürülebilirliğin boyutları	15
Şekil 3.2. Turizmin gelişmesinde etkili olan faktörler	23
Şekil 3.3. Kültür turizmi kaynakları	32
Şekil 3.4. Sürdürülebilir turizm için etkileşim	48
Şekil 3.5. Tarihi çevre koruma gerekçeleri	55
Şekil 3.6. Turizm ile koruma ilişkisi	63
Şekil 3.7. Sürdürülebilir turizm planlamasında rol alan aktörler	73
Şekil 3.8. Macaristan'ın konumu	77
Şekil 3.9. Budapeşte	77
Şekil 3.10. İspanya'nın konumu	81
Şekil 3.11. Barselona	82
Şekil 3.12. İtalya'nın konumu	85
Şekil 3.13. Bologna	86
Şekil 4.1. Diyarbakır'ın Türkiye haritasındaki konumu	91
Şekil 4.2. Diyarbakır kent sınırının aşamalı konumu	99
Şekil 4.3. Sur içinde tescilli yapı dağılımı	100
Şekil 4.4. Keçi Burcu	101
Şekil 4.5. Yedi Kardeş Burcu	101
Şekil 4.6. Ulu Beden Burcu	102
Şekil 4.7. Dağ Kapı Burcu	102
Şekil 4.8. Artuklu Kemerli	103
Şekil 4.9. Aslanlı Çeşme	104
Şekil 4.10. Kolordu Komutanlık Binası	104
Şekil 4.11. Jandarma Binası	105
Şekil 4.12. Eski Vakıflar Müdürlüğü Binası	105
Şekil 4.13. Eski Cezaevi	105
Şekil 4.14. Defterdarlık Binası	106

Şekil 4.15.	Saint George Kilisesi	106
Şekil 4.16.	Sipahiler Çarşısı	115
Şekil 4.17.	Kuyumcular Çarşısı	115
Şekil 4.18.	Bakırcılar Çarşısı	116
Şekil 4.19.	Aşefçiler Sokağı	116
Şekil 4.20.	Yanık Çarşı (Çarşıya Şewiti)	117
Şekil 4.21.	On Gözlü Köprü	117
Şekil 4.22.	Sur içi sokakları örneği	118
Şekil 4.23.	Sur içi sokakları örneği	118
Şekil 4.24.	Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği	119
Şekil 4.25.	Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği	120
Şekil 4.26.	Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği	120
Şekil 4.27.	Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği	121
Şekil 4.28.	Sur içinde gündelik yaşamdan bir örnek	121
Şekil 4.29.	Sur içi tarihi dokusunu bozan niteliksiz yapılaşma örneği	122
Şekil 4.30.	Geleneksel evlerde ekleme örneği	123
Şekil 4.31.	Bozulmuş geleneksel ev örneği	123
Şekil 4.32.	Diyarbakır'da bakırcılık işi örneği	124
Şekil 4.33.	Diyarbakır'da halı ve kilim dokumacılığı örneği	125
Şekil 4.34.	1932 yılında hazırlanan Sur Dışı İmar Planı	127
Şekil 4.35.	Diyarbakır'ın 1934 yılında genel görünümü	127
Şekil 4.36.	Diyarbakır Sur içinin 1939 yılında genel görünümü	128
Şekil 4.37.	1959 yılında Diyarbakır için yapılan 1/5000 ölçekli ilk Nazım İmar Planı	128
Şekil 4.38.	1970'li yıllarda Diyarbakır surları	129
Şekil 4.39.	1990 yılında yapılan 1/1000 ölçekli KAİP	131
Şekil 4.40.	2012 yılında yapılan 1/1000 ölçekli KAİP revizyonu	132
Şekil 4.41.	Diyarbakır ili 2012-2013 yılı yerli ve yabancı giriş-geceleme formu bilgilerinin karşılaştırılması	136
Şekil 4.42.	Büyük Kervansaray Otelinin (Deliller Hanı) giriş kapısının görünümü	139

Şekil 4.43.	Büyük Kervansaray Otelinin (Deliller Hanı) avludan görünümü	139
Şekil 4.44.	Hilton Garden Inn Otel	140
Şekil 4.45.	Proje öncesi Surlardan bir görünüm	141
Şekil 4.46.	Proje sonrası Surlardan bir görünüm	142
Şekil 4.47.	Temizlenmiş haliyle sur diplerinden bir görünüm	142
Şekil 4.48.	Proje öncesi Dağkapı Meydanının bir görünüm	143
Şekil 4.49.	Dağkapı Meydanının günümüzdeki görünümü	143
Şekil 4.50.	Proje öncesi Gazi Caddesinin görünümü	145
Şekil 4.51.	Gazi Caddesinin günümüzdeki görünümü	145
Şekil 4.52.	Proje öncesi Melik Ahmet Caddesi	146
Şekil 4.53.	Melik Ahmet Caddesinin günümüzdeki görünümü	146
Şekil 4.54.	Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışma Birincisine ait projenin 1/5000 Ölçekli Vaziyet Planı	147
Şekil 4.55.	Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışma Birincisine ait projenin plan ve görünüşü	148
Şekil 4.56.	Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışma Birincisine ait projenin plan ve görünüşü	148
Şekil 4.57.	Fiskaya Şelalesi'nin eski görünümü	149
Şekil 4.58.	Fiskaya Şelalesi'nin yeni görünümü	150
Şekil 4.59.	Keçi Burcu'nun içeriden görünümü	151
Şekil 4.60.	Keçi Burcu'nun dışarıdan görünümü	152
Şekil 4.61.	Keçi Burcu'ndan surların bir bölümünün ve Mardin Kapının görünümü	152
Şekil 4.62.	Keçi Burcu'ndan Kırklar Dağı ve çevresinin, Hevsel Bahçelerinin ve On Gözlü Köprü'nün görünümü	153
Şekil 4.63.	Ulu Caminin dışarıdan görünümü	153
Şekil 4.64.	Ulu Caminin avludan görünümü	154
Şekil 4.65.	Ulu Caminin avludan görünümü	154
Şekil 4.66.	Restore edilmeden önce Surp Giragos Ermeni Kilisesi	157
Şekil 4.67.	Restore edildikten sonra Surp Giragos Ermeni Kilisesi	157

Şekil 4.68.	Proje kapsamındaki 82 nolu Burcun günümüzdeki görünümü	158
Şekil 4.69.	Cemil Paşa Konağının günümüzdeki görünümü	159
Şekil 4.70.	CMDP kapsamındaki proje alanları	161
Şekil 4.71.	Hasan Paşa Hanı	162
Şekil 4.72.	Ulu Caminin ön tarafından Hasan Paşa Hanının görünümü	163
Şekil 4.73.	Hasan Paşa Hanından Gazi Caddesine ve Dağ Kapıya doğru bir görünüm	163
Şekil 4.74.	Kuyumcular Çarşısından Hasan Paşa Hanına geçiş bağlantısı	164
Şekil 4.75.	Sülüklü Han	165
Şekil 4.76.	Demirciler Çarşısında Sülüklü Hanın konumu	165

KISALTMA VE SİMGELER

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CMDP	: Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DESOB	: Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayrisafı Milli Hasıla
IHA	: Uluslararası Otelciler Birliği
KAİP	: Koruma Amaçlı İmar Planı
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KTVK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
MGM	: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
PATA	: Pasifik Asya Seyahat Birliği
SODES	: Sosyal Destek Projesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TMMOB	: Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCED	: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WCED	: Dünya Kalkınma ve Çevre Komisyonu
WTO	: Dünya Turizm Örgütü
WTTC	: Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi

1. GİRİŞ

Günümüzde artan talepler neticesinde doğal kaynaklarımız büyük bir hızla azalmaktadır. Sürekli artan dünya nüfusu ve bu durumun meydana getirdiği tüketim hızı, kaynakların bizden sonraki nesiller için de sorunsuz kullanılması yönünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Yaşamın doğal kaynaklarının daha uzun vadede kullanımının mümkün kılınması sürdürülebilirlik kavramına bağlıdır. Gün geçtikçe hayatımıza daha fazla giren bu kavramın, yaşamımızın birçok alanında uygulanması mümkündür. Bu alanlardan birisi de turizmdir. Günümüzün en büyük sektörlerinden olan turizmde, sürdürülebilirliğin sağlanması ile birlikte bilinçsiz kaynak tüketimi büyük miktarda azaltılabilecektir.

Bilinçsiz kaynak tüketimi sadece doğal kaynaklar için geçerli değildir. Doğal kaynaklarla birlikte; tarihi çevre, tarihi doku, kültürel miras, sosyo-kültürel yapı gibi sahip olunan diğer değerlerin de bilinçsizce kullanılmasının ve zarar görmesinin engellenmesi gerekmektedir. İnsanlığın ortak hazinesi olan bu miraslara, sonraki nesillere ulaşabilmesi için, sürdürülebilir bir çizgide yaklaşılması gerekmektedir.

Geçmişten günümüze büyük izler taşıyan ve toplumların en büyük miraslarından olan tarihi çevrelerin turizm açısından değerlendirilmesi, hem bu mirasla tüm insanlığın buluşmasını sağlayabilecek, hem de ekonomik, sosyal, kültürel vb. alanlarda birçok kazanç sağlayabilecektir. Bunun yanında bilinçsiz bir yaklaşımla gerçekleşen turizm faaliyetlerinin tarihi çevrelere zarar vermesi de olasıdır. Turizm arzını oluşturan bu değerlerin korunamaması, ortak mirasın zarar görmesinin yanında, turistik talebin düşmesine de yol açacaktır. Bu yüzden bu bölgelere yönelik gerçekleştirilen turistik faaliyetlerin, sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun olması gerekmektedir.

Sürdürülebilir turizm ilkelerinin tarihi çevrelerde uygulanabilmesi için, öncelikle bir turizm planlamasına gidilmelidir. Düzenlenecek olan sürdürülebilir turizm planlaması aracılığıyla, hem bu çevrelerdeki değerlerin hem de turizmin sürdürülebilirliğinin; belirli bir program kapsamında, bilinçli bir müdahaleyle ve en doğru hamlelerle sağlanması mümkün olabilecektir.

Sürdürülebilirliğin temel başlık olarak seçildiği bu çalışmada da, tarihi çevrelerde sürdürülebilir turizm planlaması konusu incelenmiştir. Bu bağlamda

sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirliğin turizmle ilişkisi, turizm ve turizmin tarihi çevreyle ilişkisi, turizm planlaması ve turizm planlamasının sürdürülebilirlikle ilişkisi gibi konular irdelenmiştir. Daha sonra elde edilen bilgiler doğrultusunda çalışma alanı olarak seçilen Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi değerlendirilmiş ve bölge için sürdürülebilir turizm planlamasına esas oluşturabilecek öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir turizm hakkında pek çok yayın bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda tarihi çevre ve koruma konuları için de geçerli olmasına rağmen, sürdürülebilir turizm planlaması ve bu planlamanın tarihi doku ölçeğindeki yansıması için pek geçerli değildir. Çalışma boyunca genellikle faydalanılan ve çalışmanın şekillenmesine yön veren kaynakların bir kısmı alfabetik sıraya göre aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Abacılar’ın (2008), “Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi ‘Boğaziçi-Arnavutköy Örneği’” isimli yüksek lisans tezinde; turizm ve kültür turizm kavramları açıklandıktan sonra, tarihi çevre ile koruma ilişkisi irdelenmiş ve kültür turizmi yönetimi araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca Boğaziçi-Arnavutköy için turizm yönetim planı modeli de oluşturulmuştur.

Akman’ın (2007), “Turizm Gelişmesinin Yarattığı Doğal ve Kültürel Değişimler: Kaş Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; birçok yönüyle turizm ve turizmin etkileri kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve doğal kaynaklar ile turizm arasındaki etkileşimi araştırılmıştır.

Akoğlan Kozak ve Ark.’nın (2013), “Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması” isimli makalesi; turizmin tarihsel süreçteki akışını anlatarak, turizm paradigmasına etki eden faktörler üzerinde bir değerlendirme yapmayı amaçlamıştır.

Anıl’ın (2007), “Tarihsel Alanlarda Turizm Olgusunun Tasarım-Koruma İlişkisi Üzerindeki Etkileri: Bodrum Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; korumanın evrensel boyutları başlığı altında korunacak değerler, korumanın ekonomik boyutu, tarihsel kentlerde turizm olgusu gibi bazı konular araştırıldıktan sonra, korumanın yerel boyutları: Bodrum örneği başlığında da Bodrum incelenmiştir.

Çatal’ın (2010), “Turizm Planlaması İçin Yeni Politikaların ve Stratejilerin Geliştirilmesi, Eğirdir İlçesi Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; turizm planlaması kavramı detaylı bir şekilde incelendikten sonra, Eğirdir ilçesi örneği araştırılmıştır.

Demir ve Çevirgen’in (2006), “Turizm ve Çevre Yönetimi” isimli kitabı, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; boş zaman, rekreasyon ve turizm arasındaki ilişki, doğal alanların sınıflandırılması ve milli parkların bu sınıflandırma içindeki yeri

ve önemi, ikinci bölümde; turizm endüstrisinde gelişme eğilimleri ve çevre yönetimi konuları, üçüncü bölümde; sürdürülebilir gelişme ve turizm arasındaki ilişki, dördüncü bölümde ise turizm ve çevre etkileşimi konuları ele alınmıştır.

Eser'in (2011), “Sürdürülebilir Turizm ve Efes Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kültür turizmi gibi konular incelenmiş ve Efes Ören Yerinin sürdürülebilir turizm anlayışı kapsamında değerlendirilmesi yapılmıştır.

Gölcük'ün (2010), “Kentsel Planlama Sürecinde Kent Formundaki Değişimlerin Diyarbakır Kenti Örneğinde Araştırılması” isimli yüksek lisans tezinde; kent ve planlama, kentsel planlama kuramları, Türkiye’de kent planları, Türkiye’de planlama süreçleri ve üst ölçekli planlar, kentsel gelişim ve kent formu ile kent gelişimini etkileyen faktörler incelendikten sonra, Diyarbakır kentinin mekan oluşumu, planlama süreci gibi konular araştırılmıştır.

Günay'ın (2010), “Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli” isimli doktora tezinde; neoliberal kentleşme, sürdürülebilir kentleşme ve bunların tarihi çevreyle olan ilişkisi gibi konular incelenmiş ve model önerisi sunulmuştur.

Gürer'in (2003), “Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; koruma ve koruma kavramı ve kırsal alan koruma anlayışı incelendikten sonra, turizm, sürdürülebilirlik ve koruma ilişkisine değinilmiştir.

İçöz ve ark.'nın (2002), “Turizm Planlaması” isimli kitabında; planlama yaklaşımı açısından turizm ve turizm sistemi, turizmin bölgesel gelişme sınırları ve bölgesel etkileri, turizm planlaması, bölgesel planlamanın aşamaları ve turizm planlarının uygulanması konuları anlatılmıştır.

Kan'ın (2009), “Taraklı Yerleşimindeki Tarihi Dokunun Sürdürülebilirliği Bağlamında Kentsel Koruma ve Geliştirme Stratejileri” isimli yüksek lisans tezinde; öncelikle tarihi doku ve sürdürülebilirlik ilişkisi anlatılmıştır. Bu bağlamda tarihi çevre, sürdürülebilir koruma, tarihi çevrenin sürdürülebilirliğine yönelik araçlar ve çalışmalar, tarihi çevrenin korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler gibi konular incelenmiştir.

Sonrasında ise Taraklı tarihi kent dokusuna ilişkin sürdürülebilir koruma ve geliştirme önerileri sunulmuştur.

Kaya'nın (1997), “Sürdürülebilir Turizm Kalkınması ve Ülkemiz Açısından Bir Değerlendirme” isimli doktora tezinde; sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kalkınması konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sürdürülebilir turizm kalkınması konusunda çeşitli ülkelerdeki uygulamaları da anlatan bu çalışma, daha sonra bu konuyu ülkemiz açısından değerlendirmiştir.

Kaya'nın (2011), “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Cunda (Alibey) Adası Turizm Yönetim Planı Modeli Önerisi” isimli yüksek lisans tezinde; turizm planlaması ve sürdürülebilir turizm planlaması kavramları ile turizm yönetim planı uygulamaları incelendikten sonra Cunda (Alibey) Adası için turizm yönetim planı modeli önerisi geliştirilmiştir.

Kejanlı'nın (1995), “Diyarbakır'da turizm potansiyeli ve Hasan Paşa Hanı'nın konaklama amaçlı kullanımının irdelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde; turizm olgusu, tarihi çevre, koruma kavramı ve anıtların turizm amaçlı değerlendirilmesi, Diyarbakır'da turizm potansiyeli ve gelişimi gibi konular incelenmiş, daha sonra da Diyarbakır'da bulunan tarihi Hasan Paşa Hanı'nın otel olarak kullanımı irdelenmiştir.

Kejanlı'nın (2004), “Anadolu'da kale kentler ve koruma sorunları: Diyarbakır kale kenti” isimli doktora tezinde; öncelikle kale kentler ve Anadolu'daki gelişimi araştırılmış, sonrasında da Diyarbakır kale kentinin gelişimi ile koruma ve planlama sorunları incelenmiştir.

Kejanlı ve Dinçer'in (2011), “Diyarbakır kale kentinde koruma ve planlama sorunları” isimli makalesinde Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesinin korunamamasındaki temel etkenlerin ortaya çıkartılması ve tarihi dokuya sahip bölgelerdeki koruma çalışmaları için öneriler sunulması amaçlanmış olup, yıllara göre Sur içi dokusunun dönüşümü anlatılmıştır.

Keleş'in (2003), “Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Türkiye'de Yat Turizmine Ekolojik Yaklaşım” isimli yüksek lisans tezinde; turizm ve çevre ilişkisi, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir turizm planlamasında teknik araçlar, sürdürülebilir turizm planlamasında kurumların rolü konular incelenerek, sürdürülebilir turizm planlaması ve yat turizmi başlığı araştırılmıştır.

Mercan'ın (2010), “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Bölgesel Planlama ve Turistik Ürün Oluşumu: Altınoluk Örneği Üzerine Bir Araştırma” isimli doktora tezinde; sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm, bölgesel planlama, turistik ürün gibi konular incelenmiş ve Altınoluk örneği araştırılmıştır.

Olalı'nın (1990), “Turizm Politikası ve Planlaması” isimli kitabında; turizm, turizm politikası, turizm sektörünün makro planlaması, turistik talebin tahminlenmesi ve planlanması, turistik ürün arzının planlanması ve turizm sektöründe insan kaynaklarının planlanması gibi birçok başlık incelenerek turizm politikası ve planlaması anlatılmıştır.

Özen'in (2005), “Koruma Yaklaşımlarına Yeni Bir Bakış Açısı Olarak “Bütünleşik Koruma”-Trabzon Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; kentleşme, kentlileşme-kent kültürüne uyum sağlama, tarihi çevre kavramı, koruma kavramı ve bütünleşik koruma gibi konular incelenmiştir.

Özyılmaz'ın (2007), “Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Morfolojik Analiz: Geleneksel Konutların Güncel Kullanımda Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde; Diyarbakır geleneksel evlerinin tarihsel gelişimi ve genel yerleşim özellikleri, sosyal ve fiziksel yapıda değişimleri gibi konular incelenmiştir.

Sarı'nın (2001), “Amasra İlçesi'nin Doğal ve Kültürel Peyzaj Değerlerinin Sürdürülebilir Turizm Bağlamında İrdelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde; turizm, turizm ve çevre ilişkisi, taşıma kapasitesi ve sürdürülebilir turizm gibi konular incelenmiştir. Çalışmada bir de, Amasra'nın peyzaj değerleri incelenmiş ve sürdürülebilir turizm gelişimi için hükümet ve yerel yönetimlerin, gönüllü çevreci kuruluşların ve ziyaretçilerin yapması gerekenler önerilmiştir.

Sarkım'ın (2007), “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği” isimli doktora tezinde; turizm konusuyla birlikte ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları da incelenmiştir. Sürdürülebilir turizm ve bu kapsamda turistik ürün çeşitlendirme politikalarının yer aldığı bu çalışmada, ayrıca turistik ürün çeşitlendirmesi bakımından Antalya ilinin potansiyeli araştırılmıştır.

Toka'nın (2008), “Tarihi Çevrelerin Sürdürülebilirliği; Isparta Çayboyu Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; Sürdürülebilirlik ve bu kavramın tarihi çevre ile olan ilişkisi irdelenmiştir. Tarihi çevre koruma teknikleri ve hem dünyadaki hem de

Türkiye’deki koruma yaklaşımı konularına da değinilen bu çalışmanın sonunda, tarihi çevrelerin sürdürülebilirlik ölçütlerinin Isparta Çayboyu için bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üçer’in (2011), “Tarihi Dokuların Sürdürülebilirliğinde Turizm Kaynaklı Değişimlerin Etkileri: Kuşadası Dağ ve Camii-Kebir Mahalleleri Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; tarihi dokuları koruma kavramı, sürdürülebilirlik ve turizm kavramı, koruma ve sürdürülebilir turizm ilişkisi konuları araştırılmıştır.

Yazar’ın (2010), “Turizmin Tarihsel Dokulara Etkileri: Antalya Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; turizm ve turizm politikaları, koruma kavramı ve taşınmaz kültür varlıklarının turizm aracılığıyla değerlendirilmesi gibi konular incelenerek Antalya örneği araştırılmıştır.

Yavuz’un (2010), “Tarihi ve Doğal Çevrelerde Koruma-Turizm İlişkisi Eyüp Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; tarihi ve doğal çevrelerde koruma, turizm, tarihi ve doğal çevrelerde turizmin etkileri, koruma-kullanım dengeleri açısından tarihi ve doğal çevrelerin turizm amaçlı kullanım örnekleri, koruma ve turizm dengesi bağlamında Eyüp örneği başlıkları araştırılmıştır.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. MATERYAL

Çalışmanın bu bölümünde problemin tanımlanması, çalışmanın amacı, sınırlılığı ve yöntemi başlıkları değerlendirilmiştir.

- **Çalışmanın Problem Tanımlaması:** Ülkemizin önemli tarihi dokularından olan Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi, bu çalışmada örnek alan olarak seçilmiştir. Diyarbakır, geçmişten bugüne tarihi bir öneme ve kültürel değerlere sahip kentlerimizden birisidir. Değişen yaşam ilkelerinin getirdiği ‘sürekli tüketim’ sorunsalı, diğer tarihi merkezlerimiz gibi Diyarbakır ilini de etkilemekte ve zarar vermektedir. Sahip olunan tarihi mirasın gelecek kuşaklara en az zararla ulaştırılması, her kesimin sahip olacağı sağlıklı bir koruma bilinciyle mümkün olabilecektir. Ancak, kentin sahip olduğu Sur içi dokusu günümüzde yaşadığı birçok problemler ile sürdürülebilir nitelikte korunamamıştır. Bölgenin yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunlar, korunamama sürecini daha da hızlandırmış; tarihi dokusu özgünlüğünden uzaklaşmıştır. Özellikle bölgede yaşanan kaçak, çarpık ve niteliksiz yapılaşma bütünsel korumaya zarar vermiş, tarihi dokunun büyük oranda bozulmasına sebep olmuştur. Yaşanan koruma sorunu sadece bütünsel olmakla kalmamış; hem merkezi hem de yerel yönetimlerce alınan yanlış uygulama kararları ve tarihi çevre bilgisinden yoksun kullanıcıların hatalı müdahaleleriyle tek yapı ölçeğinde de devam etmiştir. Her ne kadar son yıllarda bölge hakkında koruma bilinci artmış ve somut adımlar atılmışsa da, bunlar yetersiz kalmıştır ve bölgenin sürdürülebilirliğine yönelik daha fazla çabanın gösterilmesi gerekliliği devam etmektedir. Yaşanan koruma sorunu ve buna bağlı gelişen turizm arz değerlerinin zarar görmesi, bölgenin turizm pazarındaki payını düşürmüş ve daha fazla kişiye ulaşmasını engellemiştir. Koruma sorunu ile birlikte turizme yönelik yaşanan trafik, konaklama, turların yetersizliği gibi pek çok problem, bölgedeki turizm istatistiklerinin daha da düşmesine sebep olmuştur. Yaşanan tüm bu sorunların çözümü ve turizm potansiyelinin arttırılabilmesi için, bölge için tarihi dokuyu zarar vermeyecek, aksine onu koruyacak sürdürülebilir nitelikte bir turizm planlamasının yapılmasını gerekmektedir.

- **Çalışmanın Amacı:** Bu çalışmada koruma bilincine bir katkı sağlayabilmek amacıyla; Diyarbakır ile sürdürülebilir turizm arasındaki ilişki irdelenerek, kentin tarihi dokusu

üzerinde gerçekleştirilebilecek sürdürülebilir turizm planlaması çalışmalarına öneri sunabilmek ve bölgedeki turizm politikalarının daha korumacı bir yaklaşımla yürütülmesine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu yaklaşım ile çalışmanın temel amacı; Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesindeki turizme yönelik faaliyetlere sürdürülebilirlik çerçevesinde yaklaşılması, bu çerçevede hem bölgenin turizm potansiyelini arttırabilecek hem de turistik değerleri koruyarak sürdürülebilirliğini sağlayabilecek öneri niteliğinde çeşitli düzenlemeleri belirleyebilmektir. Bu kapsamda; bölgenin sahip olduğu değerlerin turizme yönelik faaliyetlerde değerlendirilmesi, bu değerlendirmede değerlerin zarar görmemesi ve nesilden nesile ulaşmasının sağlanması için yapılması ve yapılmaması gerekenlerin vurgulanması, sürdürülebilir turizm ilke ve hedeflerin ortaya konulması, bölge turizmini olumsuz etkileyen etmenlerin belirlenmesi ve bunların çözümü için öneriler geliştirilmesi gibi amaçlar üzerinde durulmuştur.

- **Çalışmanın Sınırlılığı:** Günümüzde hem turizm hem de sürdürülebilirlik kavramları kendilerine birçok uygulama alanı bulmuş ve oldukça yaygın hale gelmişlerdir. Ekonomik olarak büyük bir güç haline gelen ve bu yüzden birçok kişi ve yönetimin ilgisini çeken turizm, bu ilgi neticesinde birçok çeşide sahip olmuştur. Doğa turizmi, spor turizmi, kültür turizmi, deniz turizmi, iş turizmi gibi pek çok turizm gelişmiştir. Bu çalışmada ise Diyarbakır'ın en önemli turizm arzını tarihi Sur içi bölgesinin oluşturması nedeniyle, tarihi çevrelere yönelik gerçekleştirilen kültür turizmi çoğunlukla ele alınmıştır. Yine bu kapsamın gereği olarak; geniş çalışma alanına sahip sürdürülebilirlik konusu da ele alınırken, sürdürülebilirliğin tarihi çevrelerdeki boyutu üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla çalışma alanı olarak seçilen Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi için; tarihi çevrelere yönelik sürdürülebilir turizm konusu, çalışmanın sınırlılığı olarak belirlenmiştir.

3.2. METOT

Bu çalışmada belirleyici üç başlık olarak; sürdürülebilirlik, turizm planlaması ve tarihi çevre kavramları belirlenmiştir. Öncelikle bu kavramlar kendi içerisinde araştırılmış, daha sonra birbiriyle olan ilişkileri irdelenmiştir. Bu kapsam ve alan çalışması için altlık oluşturulabilmesi amacı ile öncelikli olarak sürdürülebilir turizm ve tarihi çevrelerde sürdürülebilir turizm planlaması bölümleri oluşturulmuştur. İlk bölümde sürdürülebilirlik kavramı ve gelişimi, turizm kavramı ve gelişimi ile

sürdürülebilir turizm kavramı ve gelişimi konuları incelenirken; bir sonraki bölümde tarihi çevre ve koruma kavramı, tarihi çevre ile turizm ilişkisi, tarihi çevrelerde sürdürülebilir turizm planlaması ve Avrupa'nın bazı tarihi kentlerinin sürdürülebilir turizm planlaması açısından incelenmesi konuları ele alınmıştır. Çalışmanın bu iki bölümü oluşturulurken ağırlıklı olarak literatür taramasından faydalanılmıştır. Bölüm konularına ilişkin yüksek lisans ve doktora tezleri, kitaplar, dergiler, internet siteleri gibi Türkçe ve yabancı dildeki kaynaklar araştırılmış, bu kaynaklardan gerekli alıntılar yapılmıştır.

Çalışmanın bu iki bölümünden sonra alan çalışması olarak seçilen Diyarbakır'ı kapsayan, Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesinin sürdürülebilir turizm planlaması kapsamında değerlendirilmesi bölümü oluşturulmuştur. Bu bölümde ise Diyarbakır ve tarihi Sur içi bölgesinin incelenmesi, Diyarbakır ve Tarihi Sur içi bölgesinin turizm verileri ile Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi için bölgesi sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik eylem ve stratejilerin geliştirilmesi konuları incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünün bazı yerlerinde yine literatür taraması yapılmıştır. Bunun dışında gerekli saha çalışması yapılmış ve toplanan veriler bölüme eklenmiştir. Yapılan saha çalışması; tarihi alanın gezilerek incelenmesi ve gözlem yapılması, fotoğraf çekimi, yerel halk ve bölge esnafıyla görüşülmesi, araştırılan konulara ilişkin yetki ve bilgi sahibi kişi ve kurumlarla irtibata geçilmesi aşamalarını kapsamaktadır.

3.2.1. Sürdürülebilir Turizm

3.2.1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Gelişimi

Dünya üzerinde insanlar tarafından gerçekleştirilen bilinçsiz tüketim, son yıllarda artan nüfus ve teknolojik gelişmeler gibi sebeplerle daha da artmıştır. Aşırı tüketim odaklı bu yaşam şekli, kaynakların geleceği konusunda kaygıların artmasına sebep olmuş ve sürdürülebilirlik anlayışının gelişmesini tetiklemiştir. Yakın geçmişten itibaren hayatımızda yer edinmiş olan bu kavram, hızla birçok alana yayılmakta ve gün geçtikçe daha da büyük bir öneme sahip olmaktadır.

Sürme; herhangi bir olay ya da olgunun kendiliğinden devam etmesi iken, sürdürme eylemi; bu devamlılığın başkası tarafından gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir (Kaypak 2010). Sürdürülebilirlik ise bir toplumun, ekosistemin veya

sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini aralıksız olarak, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden veya sistemin yaşama bağlı olan temel kaynaklara aşırı yüklenmeden devamının sağlanması olarak ifade edilebilir (Cebeci ve Çakılcıoğlu 2002).

Herhangi bir nesne, tasar veya sisteme ait; var olan, istenilen veya ulaşılan olumlu durum veya özelliğin belirli bir zaman aralığı süresince aynı nitelikte (kalitede) olmasının sağlayan sürdürülebilirlik (Sarp 2007), insan faaliyetlerinin çevresel kaynaklar üzerindeki etkilerinden doğan uzun dönemde ekonomik, sosyal ve çevresel hedefler arasındaki dengenin yeniden kurulmasını (Coccossis 1996, Aktaran, Eser 2011) ve güncel ihtiyaçların gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanaklarına zarar vermeksizin karşılanmasını ifade etmektedir (Toka 2008).

Sürdürülebilirlik, her ne kadar farklı sektörlerde bazen farklı anlamlar kazansa da temelinde gelecek kaygısı taşımaktadır. Toplumların sahip oldukları ekonomik, çevresel veya sosyal bir takım gereksinimleri karşılarken; bu durumun oluşmasına olanak sağlayan kaynaklara zarar vermemesi ve böylece kendisinden sonra yaşayacak olan nesillerin de bu kaynaklara ulaşarak sahip oldukları gereksinimlerini karşılayabilmesi sürdürülebilirliği anlatmaktadır. Sürdürülebilirlik, ihtiyaçlarımız ile çevremiz arasında sağlıklı bir dengenin kurulabilmesini mümkün kılmaktadır.

Molvalı (2004) sürdürülebilirlik konusunun kilit cümlesinin, bir Kızılderili reisi tarafından söylenen “Dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, onu çocuklarımızdan ödünç aldık” söylemi olabileceğini ifade etmiştir.

Sürdürülebilirlik anlayışının ortaya çıkışında doğanın maruz kaldığı müdahaleler önemli bir etki sahibidir. İnsanların yiyecek ihtiyaçlarını çevreden kazanması göz önüne alındığında, insan-doğa etkileşiminin ilk insanlar dönemine kadar uzandığı görülmektedir. O dönemden beri insanlar belirli yaşam gereksinimlerini karşılamak için doğaya müdahale etmişlerdir.

Dünya nüfusunun hızla artması, bu müdahalelerin zaman içerisinde daha da artmasına sebep olmuştur. Hızlı nüfus artışı, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için doğal kaynakların ve çevrenin bilinçsizce ve aşırı şekilde kullanılması; insan hayatı için vazgeçilmez olan hava, su, toprak ve denizlerin kirletilmesine, bazı canlı türlerinin yok

olmasına, insanlığın sağlıklı bir geleceğe sahip olması konusunda endişelerinin artmasına sebep olmuştur (Sarkım 2007).

Dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan bir kesimin orta ve düşük seviyede gelire sahip olan ülkelerde yaşadığını belirten Kaya'ya (1997) göre bu ülkeler; doğal olarak yoksulluğu yenmek, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlayabilmek amacıyla doğal kaynaklara daha fazla bağımlı olduğu için, bu kaynakları sanki değersizmiş gibi hızla tüketmekte ve bu durumun gelecekteki ağır bedellerini dikkate almamaktadırlar.

Nüfusun artmasına paralel olarak; tarımsal faaliyetlerin başlaması ve sanayinin ortaya çıkarak yaşamın hemen hemen bütün alanlarına yayılması gibi durumlar, doğa üzerindeki insan müdahalesinin tarih boyunca sürekli artış göstererek yükselen değerlere sahip bir grafik çizmesine sebep olmuştur. Duran (2009)'a göre sanayi devrimi sonrasında tüm dünyada ekonomik gelişme uğruna doğal kaynaklar sorumsuz bir biçimde kullanılmıştır.

Günümüzde büyük bir sektör haline gelen sanayileşmenin getirisi olan teknolojik gelişmeler, gün geçtikçe daha da insan hayatına yayılmaktadır. Birçok konuda farklı avantajlar sağlayan yeni teknolojilerden büyük bir kısmının sebep olduğu çevresel kirlilik ile endüstrileşmenin yarattığı zararlı atıklar, yine sürdürülebilirlik konusundaki kaygılara sebep teşkil etmektedir. Bilinçsiz tüketim, tasarruf eksikliği, bilgi eksikliği vb. durumlar da sürdürülebilirliğin ortaya çıkmasında etkili olan diğer sebepler arasında gösterilebilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı; kuşaklar arası eşitliğe dayalı olmasının yanında, doğal hayatın sürdürülebilirliğinin ve daha iyi yaşam seviyesine ulaşmanın fırsatlarını da yaratmaktadır (Özkök ve Gümüş 2009).

Richardson (1995), sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi için mevcut dört önemli yaklaşımın olduğunu belirtmiştir:

1. Yoksulluk ve mahrumiyetin giderilmesi; bu durum çevreye zarar vermektan başka çaresi kalmamış olan yoksul kesimi ilgilendirmektedir.
2. Çevresel kaliteyi düşürmeyen kalkınma; bu durum sayesinde yoksulluğun ortadan kaldırılması süreklilik kazanır.
3. Merkezi insan olan girişimlerin gerekli olduğu düşüncesinin yaygınlaştırılması.

4. Her kademedeki kararlarda ekonomi ve ekolojiyi birleştirme, bir başka ifadeyle kurumsal değişimin gerçekleştirilmesi.

Gelecek nesillerin de göz önünde bulundurulduğu sürdürülebilir bir yaşamın kurulması, devlet politikasının da bu yönlü şekillenmesini gerekli kılmaktadır. Bu durumun kalkınma politikasına yansıması, bizi “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramıyla karşılaştırmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramı genelde devlet odaklı olarak kuşakların düzenli yaşam şartlarını ifade ederken, sürdürülebilir kalkınma ise daha çok süreç odaklıdır ve bu tür bir kalkınmada bulunan durumların ilerlemelerini sağlayan değişimlerin yönetilmesiyle ilgilidir (Mercan 2010).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, sosyo-kültürel evre ve kalkınmanın dengeli gelişiminin sağlanabilmesi amacıyla (Duran 2009) ve artan evre problemleri, açlık, yoksulluk, nüfus sorunları gibi durumların zm arayışı sonucuyla ortaya çıkmıştır.

Kalkınma kavramı genellikle “büyüme” kavramıyla sık sık karıştırılmaktadır. Ancak bu iki kavram birbirinden farklıdır. Büyüme; bir ekonomide, belli bir dönemde, üretilen toplam nihai malların parasal değeri olan Gayrisafi Milli Hasıla’nın (GSMH) artışına denmektedir (Kocapınar 2009). Kalkınma kavramı ise genel olarak; bir ülkenin milli gelir düzeyindeki sürekli artışa paralel olarak ekonomik, sosyal ve siyasal yapısında değişimleri barındıran bir süreç olarak tanımlanabilir (Büyükdeniz 2014).

Kalkınma kavramında ekonomik büyüme elbette önemli yer tutmaktadır. Ancak tek başına yeterli değildir. Toplumun yaşam şartlarını da kapsayan kalkınma, bu şartların sürekli gelişimine odaklanmalıdır. Bu bağlamda eğitim seviyesi, teknolojik ilerlemeler, ortalama yaşam süresi, kişi gelir seviyesi, yatırım miktarı, huzur ortamı gibi ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal vb. birçok bileşen kalkınmada ele alınmaktadır. İyi bir kalkınma modelinde, bu verilerin artış göstermesi söz konusudur.

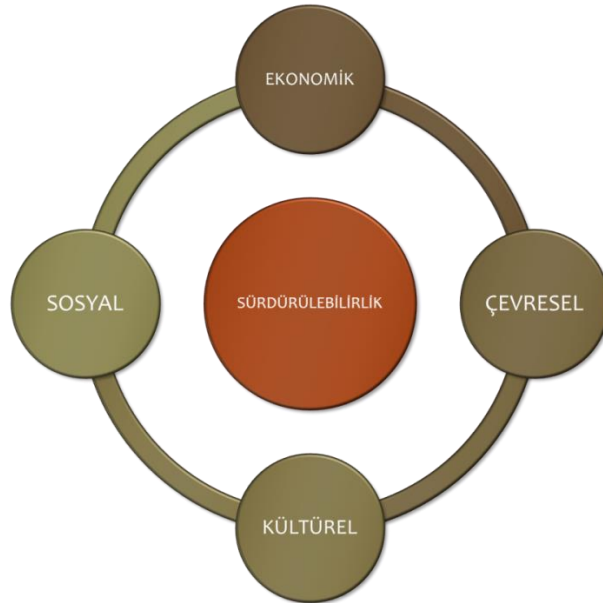
Sürdürülebilir kalkınma için Birleşmiş Milletler’in (BM) 1987 Brundtland raporunda resmi bir tanımlama yapılması, bu kavramın daha fazla kişiye ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın, bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınmadır (WCED 1987).

Bir başka tanımlamaya göre ise sürdürülebilir kalkınma; ülkenin gelişme hedeflerine, doğal-kültürel varlıklarını yitirmeden ve çevreyi bozmadan ulaşmasına ilişkin bütün çabaları kapsayan bir kavramdır (Kahraman 1994).

Kalkınma planları oluşturulurken kısa, orta veya uzun vadede birçok hedef belirlenmektedir. Toplumun ihtiyaçları bu hedeflerle giderilmeye çalışılırken, gelecek nesillerin de ihtiyaçlarının bu aşamada göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu yüzden kalkınma stratejilerinde sürdürülebilirliğin baz alınarak, bu anlayışın gerektirdiği kriterlerin uygulanması önem taşımaktadır.

Kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramlarının kombinasyonu; insanlara refah, rahatlık ve zenginliğin, kalkınma için çevresel esasların yıkımı olmaksızın sağlanması arzusunu yansıttığı için; sürdürülebilir kalkınma için mekânsal planlamanın doğal çevre ve kültürel mirasın, korunmasını ve muhafazasını sağlarken aynı anda sosyal ve ekonomik kalkınmayı da desteklemesi gerekmektedir (Hansen 2001).

Sürdürülebilirliğe ilişkin tartışmaların çoğu sadece çevresel boyuta ilişkin iken, gerçek sürdürülebilirlik aynı zamanda hem sosyal hem de ekonomik boyutları da içermektedir (Fyall ve Jago 2009). Genel olarak sürdürülebilirlik kavramı; Ekonomik, Çevresel, Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik şeklinde ele alınabilir (Şekil 3.1.). Birbirleri ile etkileşim içinde olan bu kavramların birlikte düşünülmesi, daha iyi bir sürdürülebilir kalkınmaya ulaşabilmede önemli bir rol üstlenmektedir.

Şekil 3.1. Sürdürülebilirliğin boyutları

A. Ekonomik Sürdürülebilirlik: Bir toplumu oluşturan üyelerin bütün gereksinimlerinin veya en azından bunlardan zorunlu olanlarının karşılanması ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir ekonomik yapının meydana getirilmesi “Ekonomik Sürdürülebilirlik” olarak tanımlanmaktadır (Sarkım 2007).

Sürdürülebilirliğin sağlanması için gerekli ekonomik gelişmelerin de sağlanması gerekmektedir. Değişken yapıdaki ekonomi, toplum hayatını da etkilemektedir. Pozitif yönde ilerleyen bir ekonomiye sahip toplumlarda hayat standartları da bu çerçeveye göre değişiklik göstermektedir. Aynı zamanda sürekli artış gösteren nüfus, ekonomiyi etkileyerek kaynakların daha hızlı tüketilmesi sorununu da beraberinde getirmektedir. Tüm bunlar tüketim dengesini etkileyerek, kaynakların gelecek nesillere aktarım oranını değiştirebilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik ilkeleri; temel maddi ve manevi ihtiyaçların yerine getirilmesi ve garanti edilmesi, minimum yaşam standartlarının sağlanması, kârlı/uygun iş ortamı oluşturulması, ekonomik yarar, istikrar ve ekonomik büyümenin sağlanması şeklinde özetlenebilir (ETE 2009b). Ekonomik durumun analiz edilmesinde rol oynayan kişi başı düşen milli gelir, işsizlik oranı ve refah düzeyi gibi veriler, sürdürülebilir bir ekonomide daha da önemli bir hale gelmektedir.

Tarihi çevrelerde gerçekleşen turizm faaliyetleri de sürdürülebilir bir ekonomi için katkı sağlayabilmektedir. Tarihi çevrelerde uygulanacak doğru turizm ve koruma politikaları; kentte bir canlanma oluşturarak kentin ekonomi parametrelerini pozitif yönde değiştirebilecektir.

B. Çevresel Sürdürülebilirlik: Temel ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve biyolojik kaynakların devamlılığını sağlayan gelişmelerin oluşturulması “Çevresel Sürdürülebilirlik” olarak tanımlanmaktadır (Sarı 2001).

Yaşam döngüsünde çevre önemli bir yer tutmaktadır. Çevrenin sunmuş olduğu kaynaklardan uzun bir süre yararlanma, ancak bilinçli bir tüketim ile mümkün kılınabilir. Gün geçtikçe insan ihtiyaçları artmakta ve kaynakların rezervlerini tehlikeye sokmaktadır. Özellikle bu kaynaklardan yenilenemez olanları, dikkatsiz kullanımları sonucu yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelebilmektedir. Doğru bir çevre-koruma bilinci ile oluşturulmuş olan tüketim dengesi çevresel sürdürülebilirlikte önemli bir yer tutar.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel ilkeleri aşağıdaki gibidir (ETE 2009b):

- Doğal kaynakların kullanımı; etkin ve verimli olması, büyüme hızını geçmemesi.
- Atık minimizasyonu; azaltma, geri dönüşüm ve yeniden kullanma veya maddelerin doğru bir şekilde yok edilmesi.
- Koruma; temel ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin, yaşam destek sistemlerinin ve çevremizin estetik değerlerinin bakımı ve korunması, biyolojik çeşitliliğin önemi ve değeri hakkında insanların farkındalığının artırılması.
- Önleme; politika, programlar ve kararlarının önemli olumsuz çevresel ve ekonomik etkilerinin tahmin edilmesi, önlenmesi veya azaltılması.
- Geliştirme; doğal ekosistemlerimizin üretim yeteneğinin, kalitesinin ve kapasitesinin uzun vadede artırılması.
- Rehabilitasyon ve ıslah; hasarlı veya bozulmuş çevrelerin restorasyonu.
- Bilimsel ve teknolojik yenilik; çevre kalitesinin geliştirilebilmesi için gerekli teknolojilerin araştırılması, geliştirilmesi, test edilmesi ve uygulanması.

Çevresel sürdürülebilirliğin doğal çevrenin yanında tarihi çevrelerde de sağlanması gerekmektedir. Medeniyetlerin en büyük tanıkları olan bu bölgelerdeki zengin tarihsel mirasın, dokunun ve çevrenin sürdürülebilir bir kullanım sayesinde, nesiller arası geçişler sağlarken zarar görmesinin engellenmesi gerekmektedir.

C. Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik: Sosyal ve kültürel sürdürülebilirlikte; toplum kimliğini kuvvetlendiren, sürdüren, değişimden etkilenen kültürel ve toplumsal değerler ile uyumlu, insanların yaşam kalitelerini artırıcı gelişmeler sağlanmaktadır (Sarı 2001).

Sürdürülebilirliğin sosyal boyutu, temel insan ihtiyaçlarının karşılanması ile birlikte sosyal adaleti ve en üst düzeyde katılımın gerçekleşebilmesi için gerekli ortamın hazırlanılmasını ifade etmektedir (Keskin 2010). Toplumsal dayanışma, kurumlar, kültürel kimlik, çeşitlilik, saygı, hoşgörü, alçakgönüllülük, merhamet ve sevgi gibi sosyal sermayenin bir kısmını oluşturan ve dürüstlük, yasalar ve disiplin gibi genel

kabul görmüş standartlar sosyal sürdürülebilirliğin önemli unsurlarını meydana getirmektedir (Goodland 1995).

Sürdürülebilirlik kavramı bir bütündür ve birçok alanda etki sahibidir. Bu etki alanlarından birisi de toplumdur. Ekonominin, çevrenin veya tarihi dokunun yanı sıra toplumun da sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu bağlamda toplumu oluşturan bireylere eğitim, sağlık, adalet gibi konularda sosyal haklar tanınmalı ve kişilerin bu haklara aynı oranda ulaşılabilir olması sağlanmalıdır. Yine yoksullukla mücadele de sosyal sürdürülebilirliğin amaçları arasındadır. Tüm ihtiyaçları eşitlik çerçevesinde karşılanan bir toplum, bu şekilde kendini yenileyecek ve sürekliliğini daha sorunsuz bir şekilde sürdürebilecektir.

Kültürel sürdürülebilirlik kavramında ise vurgulanmak istenen gelenekçi bir tavır değil, ülkelerin geçmişinin mirasının ve yerleşmelerinin şartları ve ilkelerinin büyük bir kaynak olduğunun fark edilmesidir (Cebeci ve Çakılcıoğlu 2002).

Her kuşağın bir önceki dönemden edindiği kültürel değer ve göstergeleri, diğer kültürlerle etkileşime girerek, onlara yenilerini ekleyip yeni nesillere aktarma görev ve sorumluluğu vardır ve bu bir kültürel sürekliliktir (Cebeci ve Çakılcıoğlu 2002).

Toplumlar varoluşlarından itibaren bir takım kültürel değerlere sahip olurlar. Geçmişe ait bu kültürel değerler yaşamlarımızı biçimlendirmekte yardımcı olmakta ve toplumun sosyallik yönüne katkıda bulunmaktadır. Bu değerlerin gelenek ve görenek adı altında yüzyıllarca toplum hayatındaki sürekliliğini koruyarak, geçmişteki bilgi ve deneyimlerin nesilden nesile ulaşmasının sağlanması kültürel sürdürülebilirlik ile mümkündür.

Kültürel sürdürülebilirlikte; fiziksel çevrenin, teknolojinin, farklı toplumların veya daha farklı etmenlerin etkileri ile değişebilecek kültürel değerlerin, zamanın yıkıcı ve yıpratıcı etkisinden en az hasarla kurtulup sonraki kuşaklara ulaşması söz konusudur.

Kültürel sürdürülebilirlik tarihi çevreler için de geçerlidir. Tarihi çevrelerin sahip olduğu tarihi doku, geleneksel yapı, sosyal yapı gibi değerlerle birlikte, o çevrenin taşıdığı kültürün de sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Çünkü tarihi çevreler geçmişe ait kültürün izlerini taşıyan en önemli miraslarımızdandır. Tarihi çevredeki oluşumun ve yapı özelliklerinin hangi ihtiyaçlardan dolayı şekillendiği analiz edilirken, kültürel parametreler çoğu kere yol gösterici olabilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışı ise, kökeni eski olmasına rağmen yakın geçmişe dayanmaktadır. 1980’li yıllarda dünya gündeminde yer edinen bu kavramın gelişimi incelendiğinde; arkasında, dünya üzerindeki 1960’lı yıllardaki kalkıncı ideolojinin hakimiyeti ile 1970’li yıllardaki çevreci hareketlerinin kazanımının önemli bir etkisi olduğu görülmektedir (Toka 2008).

Günay (2010) sürdürülebilirlik kavramını, “duyarlı kalkınma modeli” ismi altında 1960’lı yıllardan itibaren geliştirilen bütün politikaların kalkınmaya odaklı olması ve bunun çevreye olumsuz etkileri neticesinde başlayan çevre hareketlerine dayandırmaktadır.

Sürdürülebilirliğin tarihsel sürecinde, bu kavramın uluslararası tanınırlığının sağlanması açısından üç önemli gelişmenin daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar; Stockholm Bildirisi (1972), Brundtland Bildirisi (1987) ve Rio Dünya Zirvesi (1992)’dir. Bunların dışında; Dünya Koruma Stratejisi (1980), Dünya Kalkınma ve Çevre Komisyonu oluşturulması (1983), Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (2002) gibi gelişmeler de sürdürülebilirliğin tarihsel sürecini etkilemiştir.

Sürdürülebilirliğin gelişiminde çevre hareketlerinin önemli bir etkisi olmuştur. Stockholm Bildirisi de bu çevre hareketleri içerisinde ön plana çıkan gelişmelerden biridir. 5 Haziran 1972’de İsveç’in başkenti Stockholm’de toplanan BM Çevre Konferansı, çevre ile ilgili ilk dünya zirvesi olma özelliği göstermektedir. Bu tarih aynı zamanda günümüzde “Dünya Çevre Günü” olarak da kutlanmaktadır.

Stockholm Konferansında; ekonomik kalkınmanın durdurulamayacağı, doğaya uyumlu daha az zarar veren bir biçimde gerçekleştirilebileceği düşüncesi iyice yaygınlaştırılmıştır (Yavuz ve Zıgındere 2000). Bu konferansın sonuç belgesinin en önemli özelliği; çevre hakkının, uluslararası bir belgede ilk kez yer almasıdır (Toka 2008).

Konferansın temel çıktısı olan Stockholm Bildirgesi’nde çevrenin “taşıma kapasitesi”ne dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözetken, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler, “sürdürülebilir kalkınma” kavramının temel dayanaklarını ortaya koymayı başaramıştır (Emrealp 2005).

Stockholm Konferansından sonra yaşanan bir diğer önemli gelişme ise; çok sayıda hükümet ve hükümet temsilcisinin katılımıyla Mart 1980’de; “Dünya Koruma Stratejisi’nin (World Conservation Strategy) yayınlanmasıdır. Bu strateji, sürdürülebilir bir topluma ulaşmak için koruma ve geliştirme düşüncesinin beraber ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Bozdoğan 2005).

Uluslararası bir antlaşma olmayan bu doküman; toprak erozyonu ve kirliliği, tarım arazilerinin kaybı, türlerin ve genetik çeşitliliğin azalması, ekosistemin bozulması ve yok olması, çölleşme, ormanların kaybı gibi uluslararası çevre problemleri karşısında, dünyanın kaynaklarını korumaya yönelik bir strateji olarak kabul edilmiş ve böylece sürdürülebilirlik kavramı ilk kez kamu gündemine gelmiştir (Gürer 2003).

1980’li yıllarda yaşanan bu gelişmeler paralelinde çevre ve kalkınma konuları hakkında tartışmalar devam etmiştir. Bu süreçte 1983 yılında BM’e bağlı olarak Dünya Kalkınma ve Çevre Komisyonu (World Commision on Environment and Development) oluşturulmuştur.

Dünya Kalkınma ve Çevre Komisyonu (WCED) 1987 yılında “Ortak Geleceğimiz” adı altında Brundtland Bildirisi olarak da bilinen bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor sürdürülebilirlik kavramının dünya gündemine taşınması konusunda önemli bir aşamayı gerçekleştirmiştir. Tekeli’ye (1995) göre bu rapor, 1960’lı yılların kalkınmacı ideolojisi ile 1970’li yılların çevreci ideolojisi arasında, uzlaşma sağlayan bir rapor olarak kabul edilebilir.

WCED’na başkanlık eden Gro Harlem Brundtland’ın, aynı dönemde Norveç Başbakanı olması sonrasında sağlanan güçlü politik destek nedeniyle, Brundtland raporu, “sürdürülebilir kalkınma” kavramına zengin bir içerik kazandırmakla kalmayıp, ayrıca bunun yaşama geçirilmesine yönelik küresel eylem planına giden yolun temel taşlarını da döşemiştir (Emrealp 2005).

Mevcut sosyo-ekonomik ve çevresel kötüye gidişin boyutlarına vurgu yapan bu rapor, genel hatları ile dünyayı tehdit eden çevresel problemler ve bu problemlerin çözümü noktasında uluslararası düzeyde yapılması gerekenlerin sunumu niteliği taşımaktadır (Kahraman ve Türkay 2006). Ayrıca bu raporda sürdürülebilirlik kavramı için yapılan tanım, ilk resmi tanım olma özelliği göstermektedir.

Brundtland Raporundan sonra sürdürülebilirlik ve çevre gibi konularda evrensel bilinç artmış ve bu konular daha sık irdelenmeye başlanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1989 yılında almış olduğu bir kararla Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmesini ve Haziran 1992’de bir zirvenin yapılmasını kararlaştırmıştır. Bu tarih, Haziran 1972’de düzenlenen Stockholm Konferansı’ndan 20 yıl sonrasına denk gelmektedir.

3-14 Haziran 1992 tarihinde, 179 ülkenin devlet ve hükümet başkanları ile çok sayıda resmi temsilci, sivil toplum temsilcisi ve basın mensupları ile birlikte Brezilya’nın başkenti Rio de Janeiro’da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) düzenlenmiştir. Uluslararası düzeyde bu kadar yüksek katılımın gerçekleşmesi Rio Zirvesinin önemini arttırmaktadır. Sarkım’a (2007) göre bu kadar yüksek oranda sağlanan katılım; hızlı sanayileşme ve gelişme çabalarının, doğal kaynaklar ile çevre üzerinde oluşturduğu olumsuz etkinin önemli bir göstergesidir.

Bu konferansta, küresel düzeyde enerji kaynaklarının kötü kullanıldığına ve kaynakların gün geçtikçe kirlendiğine, açlık ve sağlık tehlikesinin giderek arttığına ve eko-sistem dengesinin giderek bozulduğuna dikkat çekilerek; ekolojik çevre ile kalkınma arasında entegrasyon sağlanması, tüm canlıların yaşam standartlarının yükseltilmesi, temel ihtiyaçların karşılanması konusunda daha dikkatli olunması, eko-sistemin daha iyi korunması ve yönetilmesi, bunların gelecekte de sürdürülmesi için gerekli davranış değişiklikleri ve etik kuralların oluşturulması ile ilgili konular tartışılmış; tüm bunların başarılabilmesi için de bütün ülkelerin birlikte hareket etmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır (Çavuş ve Tanrısevdi 2000).

Rio Konferansı’nda ‘insanoğlunun sürdürülebilir gelişim kavramının merkezinde bulunduğu, her insanın doğa ile uyumlu, sağlıklı ve verimli bir yaşam hakkı olduğu’ kabul edilmiştir (Toka 2008). Bu konferans sonucunda; sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve ekonomik boyutları, doğal kaynakların yönetimi ve korunması, büyük grupların rolü ve uygulama araçlarına ilişkin eylemleri ortaya koyan 40 ayrı bölümü kapsayan Gündem 21 yayınlanmış (Drexhage ve Murphy 2010) ve BM üyesi ülkeler tarafından kabul edilmiştir.

Gürer’e (2003) göre Gündem 21, kalkınma ve çevre arasında denge kurulmasını amaçlayan “sürdürülebilir gelişme” kavramının yaşama geçirilmesine yönelik bir eylem

planıdır ve insanlığın temel ihtiyaçlarının karşılanmasını, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunmasını ve yönetilmesini hedeflemektedir.

Gündem 21’de; uluslararasıdaki ve ulusların kendi içerisindeki eşitsizliklere, giderek artan yoksulluk, açlık, hastalıklar ve cehalet ile ekosistemlerdeki sürekli artan kötüleşmeye dikkat çekilerek daha güvenli bir geleceğe giden yapı taşlarının döşenmesini sağlayacak “küresel ortaklık” kavramı gündeme getirilmiştir (Sarkım 2007).

Rio Zirvesi sonrasında Gündem 21 ve diğer kabul edilen belgelerin değerlendirilmesi, uygulanması ve izlenmesinin sağlanması için Birleşmiş Milletler bünyesinde “Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu” oluşturulmuştur. Rio sonrası 10 yılın değerlendirilmesinin yapılması amacıyla ise 2002 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Johannesburg kentinde Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (World Summit on Sustainable Development) gerçekleştirilmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma 2002 Dünya Zirvesi/ Johannesburg Zirvesi, uluslararası gündemde sürdürülebilir kalkınmanın merkezi bir rol oynadığını tekrar teyit etmiş; sürdürülebilir kalkınma anlayışı bu zirve ile biraz daha genişlemiş ve güçlenmiş, özellikle yoksulluk, çevre ve doğal kaynaklar arasındaki bağlantılar vurgulanmıştır (Korkmaz ve Başkalkan 2011).

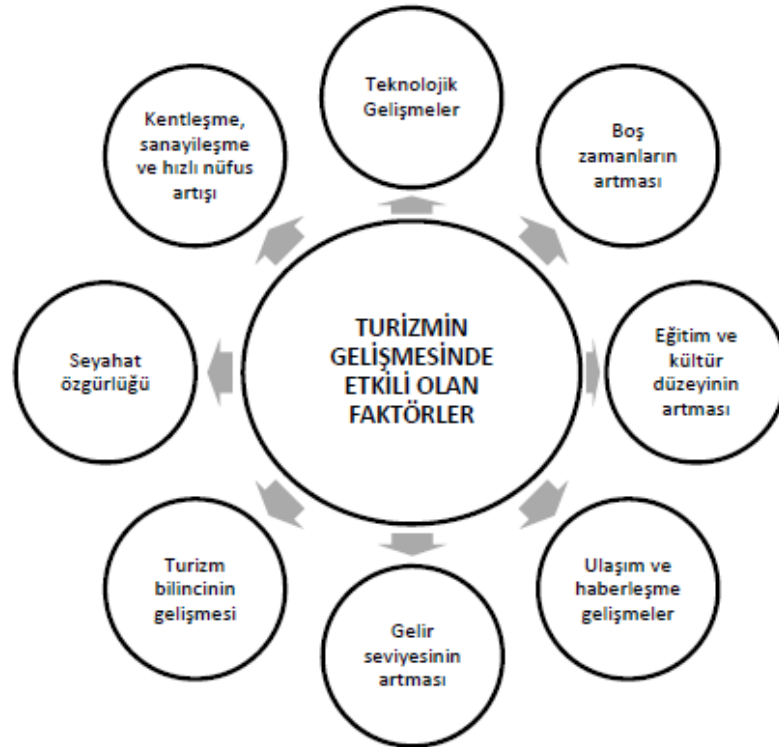
Sürdürülebilirliğin gelişiminde yaşanan bu gelişmeler dışında ayrıca; Avrupa Birliği tarafından 1992’de 5. Eylem Planının kabul edilmesi, 1993 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan Ekonomik ve Sosyal Konsey (Economic and Social Council) içerisinde Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu (The Commission on Sustainable Development) kurulması, Birleşmiş Milletlerin Kahire’de 1995’de düzenlemiş olduğu Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Birleşmiş Milletlerin İstanbul’da 1996’da düzenlemiş olduğu İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın desteğiyle 1997’de New York’ta düzenlenen Rio+5 Forumu, 1997’de iklimin korunmasına yönelik Japonya’daki Kyoto Protokolü düzenlenmesi gibi gelişmeler de gerçekleşmiştir.

3.2.1.2. Turizm Kavramı ve Gelişimi

Günümüzde ulusal ve uluslararası boyutta dev bir sektör haline dönüşen turizmin tanımına bakıldığında; Guyer-Feuler tarafından yapılan tanımın, bilinen ilk tanımlamalar arasında olduğu görülmektedir. Bu tanıma göre Guyer-Feuler (1905) turizmi; gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimine, tabii güzelliklerin aranmasına ve duyulan zevke, bunların yanında ticaret ve sanayinin de gelişmesine ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak, insan topluluklarının çeşitli ilişkiler kurmalarına dayanan, çağımızın önemli bir olayı şeklinde açıklamıştır (Çoruh 1970).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre turizm; kişilerin olağan çevrelerinin dışındaki yerlere veya ülkelere kişisel veya iş/profesyonel amaçlar için hareket etmesine yol açan sosyal, kültürel ve ekonomik bir olgudur (UNWTO 2014).

Turizm eylemini gerçekleştirenler “turist” ismini alırken, günümüzde turizm birçok alanda önemli etkilere sahip olan büyük bir sektör haline gelmiştir. Turizmin bu gelişimini etkileyen nedenlerden başlıca olanları Şekil 3.2.'de gösterilmektedir.

Şekil 3.2. Turizmin gelişmesinde etkili olan faktörler (Kervankıran 2011)

Turizm; iş imkanları sağlayarak istihdam yaratabilme, yatırımlarla ekonomik hacmin büyümesini sağlayabilme, ülkeye döviz girişi sağlayarak gelir getirebilme, ülkelerin kalkınma çabalarına destek çıkabilme gibi pek çok ekonomik kazanım sağlayarak, ülke ekonomisine etki edebilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde turizm önemli bir ekonomik sektör olma özelliği taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise her ne kadar bu sayı büyümeye devam etse de, uluslararası turizm pazarında şu anda yaklaşık %30'luk bir azınlık payına sahip oldukları görülmektedir (Graci 2013). İzlenecek doğru politikalar ile turizm, gelişmekte olan bu ülkeler için önemli bir ekonomik kalkınma aracı olabilme potansiyeline sahiptir.

Ekonomik etkilerle birlikte turizmin; sosyal, kültürel, siyasal, çevresel vb. birçok alanda da etki sahibi olduğu bilinmektedir. Doğa, kültür, tarihi doku gibi önemli tetikleyicilere sahip olan turizm; kültürel etkileşimle bireyler arası diyalogları geliştirirken, aynı zamanda toplumların sahip olduğu sosyal ve kültürel değerlerle daha fazla insanın tanışmasını da sağlar. Ancak bunlarla birlikte turizmin bazı olumsuz özellikleri de bulunmaktadır.

Turizmin istihdama sağladığı büyük faydalar olsa da, yarattığı bu işlerin düşük kalitede işler olması, mevsimlik olması yüzünden kalıcı istihdam yaratılamaması, kadın ve çocukların düşük ücretle çalıştırılması, yerel halkın niteliksiz işlerde çalışırken dış yatırımcıların kendi vatandaşlarını nitelikli ve yüksek maaşlı işlerde çalıştırması gibi turizmin sosyoekonomik etkilerinden olan pek çok sorun eleştirilmektedir (Altunel 2009).

Turizm, işlediği ve turistik ürün olarak sattığı çevresel değerlerin varlığına, yaşatılmasına katkıda bulunabileceği gibi, kullandığı kaynakların zarar görmesine de sebep olabilmektedir (Can 2008). Doğal alanlara olan turizm ağırlıklı yoğun ve etkili baskılar, belirli bir kapasite sınırı aşıldıktan sonra doğal kaynakların bozulmasına, bazısının ise azalıp yok olmasına sebep olurken; bazı özel alanlara ulaşmak için yol ve benzeri altyapı tesislerinin yapımı, ekolojik dengede ve doğal peyzajın görsel kalitesinde olumsuz etkiler ortaya koyabilmektedir (Tekin 1990).

Turizm faaliyetleri esnasında doğal çevrenin zarar görmesinin yanında ayrıca; yanlış yönetim kararlarının alınması ve uygulanması neticesinde kültürel mirasların

zarar görmesi, gelen turistlere bağlı olarak toplumun kültürel yapısında değişiklikler meydana gelmesi gibi olumsuz etkilerin de meydana gelmesi söz konusu olabilmektedir. Bu yüzden turizm sektörü geliştirilmeye çalışılırken, bu tarz olumsuz etkilerin en aza indirgenmesinin amaçlanması ve korumacı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir.

Bilim adamları turizmin başlangıcını yazıyı, parayı ve tekerleği ilk bulan ve kullanan Sümerlere, yani M.Ö. 4000 yıllarına kadar dayandırmaktadır (Erol 2013). Sümerlerin M.Ö. 4000’lerde kentsel yaşamın temellerini atmış olmaları, ilk medeniyetlerin ortaya çıkmasına yol açan bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Akoğlan Kozak ve ark. 2013). Bu gelişme ile birlikte; birçok insanın bir araya gelip yaşadığı bölgeler ortaya çıkmış ve turizmin temel gereklerinden biri olan, yaşanılan bölgeden ayrılma ve aynı bölgeye geri dönme olgusu için altyapı oluşmuştur (Gartner 1996).

Sümerlerle birlikte Mısırlıların da turizmin gelişiminde rolü olmuştur. Mısırlılar, inşa ettikleri Piramitler gibi önemli yapılarla turizmin geleceğine yön verirken; aynı zamanda kendileri de deniz yolculuklarıyla çeşitli festivallere katılarak, ticari amaçlı seyahatlerin dışında, eğlence amaçlı küçük seyahatler de gerçekleştirmişlerdir (Yeoman 2008).

İpek yolu, Kral Yolu, Finikelilerin “Amber Yolu” olarak adlandırdıkları ticaret yolları ile ilgili olarak yapılan geziler ilk çağların en önemli seyahatlerini meydana getirirken (Karğı 2010), Antik Yunan’a kadar yapılan seyahatler ticari amaçlı olmaları sebebi ile turistik hareketler olarak değerlendirilmemektedir (Akoğlan Kozak ve ark. 2013).

Modern anlamıyla Eski Yunan’da rastlanılan turizmin bu devredeki nedenlerini; ekonomik, sportif, dini, sağlık ve kültürel olmak üzere beş başlık altında toplamak mümkündür (Akman 2007). Yunan düşünürleri olan Herodot, Tales, Pisagor, Aristo gibi matematikçi ve filozoflar; yaptıkları seyahatlerle, gezip görme ve bilgi edinme amaçlı kültürel turizmin başlangıcını yapmışlardır (Doğanay 2001).

Antik Yunan’dan sonra turizmin gelişimine en önemli katkıların, özellikle boş zaman, gelir, turizm motivasyonu ve çekiciliklerdeki gelişmeler kapsamında, Antik Roma Uygarlığı döneminde verildiği görülmektedir (Akoğlan Kozak ve ark. 2013).

Roma’da yaşayan zenginlerin köle çalıştırmaları ve kendilerinin üretim faaliyetlerine katılmamaları; imparatorluğun hakimiyeti altında bulunan geniş topraklardan büyük ekonomik gelirlerin Roma’ya akmasına, Romalı zenginlere boş zamanın ve istedikleri gibi harcayabilecekleri gelirin sağlanmasına yol açmıştır (Karğı 2010).

Avrupa için karanlık bir çağ olarak nitelenen Ortaçağ dönemine gelindiğinde; Roma’nın bölünüşü, savaşlar, mezhep çatışmaları, bir yerden diğerine gidişte yol güvenliğinin olmayışı gibi olumsuz nedenlerden dolayı turistik amaçlı seyahatlerin büyük ölçüde sönükleştiği görülmektedir (Doğanay 2001). Ortaçağ döneminde turizm noktasında yaşananların bazıları şöyledir (Akman 2007):

- Eski Yunan ve Roma imparatorluğu döneminde görünen zevk, eğlence, dinlenme turizmi yerini dini turizme bırakmıştır.
- Bu dönemde haclı seferleri ile Marco Polo’nun 1271’deki Uzakdoğu seyahati meydana gelen en önemli seyahat olaylarından.
- Müslümanların topraklarını genişletmeleriyle turizm hareketleri artmış, dinsel ve bilimsel amaçlı seyahatler oldukça yayılmıştır. Müslümanlar için Mekke, Medine, Kerbela mukaddes yerler arasında olmuştur.
- Arap egemenliği olan yerlerde bilim merkezlerine olan seyahatler artmış, Arap seyyahlar gezdikleri yerler hakkında anılarını yazmıştır.
- Avrupa’da loncaların doğuşu ile esnaf ve işçiler teşkilatlanmış, iş seyahatleri ortaya çıkmıştır.

Yeniçağ döneminde ise; Akdeniz havzası tamamen Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliğine girmiş; denetim altındaki yollar düzeltilirken menzil noktalarda, o dönemin barınma ve konaklama birimi olan kervansaraylar inşa edilmiş, kervan ticaret gruplarının güvenliğine de önem verilmesi ile birlikte ticari ve kültürel amaçlı seyahatler gelişmiştir (Yazar 2010).

İstanbul’un fethi ile başlayan yeniçağ döneminde, turizm alanındaki önemli gelişmelerden biri de “grand tour”dur. Grand Tour (Büyük Tur), aslında İngiltere kraliçesi tarafından yurt dışında diplomatik olarak (büyükelçi veya konsolos düzeyinde) görevlendirilecek olan gençlerin eğitimlerini tamamlamaları için düzenlenen bir uygulama gezisidir (Dinçer Şen 2010).

1600 ve 1700’lerde aristokrat İngiliz aileleri oğullarını Avrupa gezisine göndermek için senelik üç yüz ya da dört yüz bin pound harcıyorlardı (Dinçer Şen 2010). Bu turlar, Ortaçağın din temelli seyahatlerinin çehresini değiştirerek, kültür turizmi olarak ifade edilen bir turizm türünün gelişmesini de sağlamıştır (Goeldner ve ark. 2000, Aktaran, Akoğlan Kozak ve ark. 2013).

“Grand Tour” katılımcılarını seyahate sevk eden en temel motivasyon; 18. yüzyılın başlarına kadar eğitim ve merak, 18. yüzyılın ortalarında eğitim ve eğlence, 18. yüzyılın ortalarından itibaren ise eğlence olmuştur (Pimlott 1947, Aktaran, Akoğlan Kozak ve ark. 2013).

James Watt’ın 1765’de buhar makinesini bulması ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması gibi, yeni teknolojilerin üretimle ilgili ekonomik alanda artan oranda kullanılmaları sanayi devrimini başlatmıştır (İşevi ve Çelme 2005). Bu devrim tarım toplumuna geçişten sonra insanlık tarihinin yaşamış olduğu ikinci dönüşüm aşaması olmuştur (Kocacık 2003).

Sanayi devrimi; kentleşmeye ve kırsal kesimden kent merkezlerine göçe sebep olmuş, ayrıca turizmin gelişiminde de önemli bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde buharlı gemi ve lokomotiflerin yapımına başlanması; ulaşım anlamında kullanıcıya önemli kolaylıklar sağlayarak, turizm sektörünün ivme kazanmasını sağlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı dönemine kadar gelişen turizm; Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra duraklamış, 1930 ekonomik kriz döneminden sonra ise otomobilin seyahat aracı olarak kullanılması ve uçakların sivil taşımacılığa yönelmesi ile birlikte sınırsız bir gelişme eğilimine girmiştir (Karğı 2010).

Daha sonra meydana gelen İkinci Dünya Savaşı esnasında her ne kadar turizm sektörü zarar görmüş olsa da, sonrasında birçok alanda gerçekleşen gelişme ve ilerlemeler, turizmin uluslararası boyutta çok yaygın bir hale gelmesini sağlamıştır. Dünya Turizm Örgütü (WTO) verilerine göre uluslararası turizm 1950’de 25 milyon iken, 1989’da 405 milyona ulaşmış olup; iç turizmin ise uluslararası turizmin on katı büyüklüğünde olduğu tahmin edilmektedir (Bramwell ve Lane 1993b).

Yazıcı (2007) turizmi 20. yüzyılın en önemli sosyo-ekonomik fenomeni olarak kabul edilebileceğini belirtirken; turizmin, 20. yüzyılın ilk yarısında sadece üst gelir

grubundan sınırlı sayıda insana hitap etmeye başlamışken, günümüzde çok daha geniş kitlelere hitap ettiğini ifade etmiştir.

Turizm hem olumlu hem de olumsuz bir takım sonuçlar doğururken, taşıdığı önem gün geçtikçe daha da artmaktadır. Özellikle ekonomik getirilerinden dolayı, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke tarafından önemsenerek geliştirilmeye çalışılmaktadır. Toplumlar; sahip oldukları turist çekme kabiliyetindeki doğal, kültürel, coğrafi, tarihi vb. güzellikleri, turistik ürün haline getirerek turizm sektöründen daha büyük kazançlar elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu amaçla günümüzde pek çok turizm türü ortaya çıkmış ve bu durum turizm sektörünün daha da büyümesine yardımcı olmuştur.

- Turizm Türleri

Turizm sektörü geniş bir yelpazeye sahip olup, çok fazla alternatife sahiptir. Bu yüzden turizm türleri belli kriterlere göre farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Farklı kaynaklarda (Sarkım 2007, Teshebaeva 2010, Yazar 2010, Karğı 2010, Sayılan 2007) turizm türleri için; amaçlarına göre, gelir seviyelerine göre, yaş gruplarına göre, sosyo-ekonomik durumuna göre, ulaştırma araçlarına göre, mevsimlere göre, konaklama şekline göre, turistin hareket yönüne göre, kişi sayısına göre, organizasyon şekline göre vb. çeşitli sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmada turizm türleri, daha genel olması nedeniyle Sayılan'ın (2007) beş farklı kritere göre oluşturmuş olduğu sınıflandırma baz alınarak incelenmiştir. Buna göre turizm türleri aşağıdaki gibidir:

A. Ziyaret Edilen Yere Göre Turizm Çeşitleri:

1. İç Turizm: Turistin kendi ülke sınırları içerisinde gerçekleştirdiği turizm türüdür.

2. Dış Turizm: Turistin kendi ülke sınırları dışında gerçekleştirdiği turizm türüdür. Aktif dış turizm ve pasif dış turizm şeklinde kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır.

- **Aktif Dış Turizm:** Ülkeye dışarıdan yabancı turistlerin gelmesiyle oluşan ve ülkeye döviz girişini sağlayan turizm türüdür.

- **Pasif Dış Turizm:** Turistlerin kendi ülkeleri dışındaki yabancı ülkelere seyahat etmesi ile oluşan ve ülkenin döviz kaybetmesine sebep olan turizm türüdür.

B. Katılanların Yaşlarına Göre Turizm Çeşitleri:

1. **Gençlik Turizmi:** 15-24 yaş arası gençlerin aile bireyleri olmaksızın gerçekleştirdiği turizm türüdür.
2. **Yetişkin (Orta Yaş) Turizmi:** 25-64 yaş arası bireylerin gerçekleştirdiği turizm türüdür.
3. **Üçüncü Yaş Turizmi:** 65 yaş üzerindeki kişilerin gerçekleştirdiği turizm türüdür.

C. Katılan Kişi Sayısına Göre Turizm Türleri:

1. **Bireysel Turizm:** Katılanların ferdi olarak gerçekleştirdiği turizm türüdür.
2. **Grup Turizmi:** Farklı grupların bir araya gelerek gerçekleştirdiği turizm türüdür.
3. **Kitle Turizmi:** Turistik ürünün doğal kaynaklara dayalı olduğu, uluslararası ulaşımında daha çok “charter” hava yollarının, konaklama çeşidi olarak da tatil köylerinin ve kıyı otellerinin kullanıldığı ve turistik ürünlerin tümüyle standart paket tatillerinden oluştuğu turizm türüdür (Akış 1999).

D. Katılanların Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Turizm Çeşitleri:

1. **Sosyal Turizm:** Mali durumları elverişli olmayan insanların, yani küçük ticaret ve zanaat sahipleriyle esnafların, ücretli çalışanların kendilerinin, ailelerinin gruplar ya da tek kişiler halinde tatil yaparak meydana getirdikleri turizm türüdür (Teshebaeva 2010).
2. **Geleneksel (Orta Sınıf) Turizm:** Tüketim olanakları normalin üzerinde olan ve geleneksel seyahat ve konaklama işletmelerinin hizmetlerinden yararlanarak seyahat edenlerin meydana getirdiği turizm türüdür (Usta 1992).
3. **Lüks Turizm:** Yüksek gelirli bireylerin pahalı tercihlerde bulunduğu turizm türüdür.

E. Katılanların Amacına Göre Turizm Çeşitleri:

Amaçlarına göre incelendiğinde birçok turizm türüne rastlanılmaktadır. Bu turizm çeşitlerinden başlıca olanları ise aşağıdaki gibidir:

1. Av Turizmi: Av turizmi, doğal ortamlarında sayıları fazla ya da yeterli olan türlerin avlanmasına izin verilerek, kontrollü bir biçimde ve ekolojik, yerel değerlere öncelik verilerek yapılan bir turizm şeklidir (Çakır 2011).

2. Deniz Turizmi: Deniz, kum ve güneş üçlüsünden faydalanabilme amaçlı bireylerin gerçekleştirdiği turizm türüdür.

3. Sağlık Turizmi: Tedavi amacı ile gerçekleştirilen turizm türüdür.

4. Kongre Turizmi: İş turizmi altında da incelenebilecek olan bu turizm türünde, özellikle konferans, seminer, uluslar arası fuar ve benzeri gibi etkinliklere katılmak amacıyla yapılan aktiviteler söz konusudur (Abacılar 2008).

5. Kış Turizmi: Kış mevsiminde özellikle dağ ve dağcılık üzerine gerçekleştirilen turizm türüdür.

6. İnanç Turizmi: Dini yönden önemli sayılan veya kutsal sayılan yerlerin görülmesine yönelik gerçekleştirilen turizm türüdür.

7. İş Turizmi: Meslek gereği yapılan, turistik amaç taşımayan seyahat türüdür.

8. Doğa Turizmi: Milli park, arkeolojik yıkıntılar gibi doğal alanlara yönelik gerçekleştirilen turizm türüdür.

9. Ekoturizm: Ekolojik turizmin kısaltılmışı olan ekoturizm, doğayı bozmayan ve koruyan bir turizm anlayışını ifade etmektedir (Kaypak 2012).

10. Spor Turizmi: Herhangi bir spor faaliyetinin gerçekleştirilmesine yönelik olan turizm türüdür. Golf turizmi, rafting, rüzgar, dağcılık, paraşüt gibi çok sayıda turizm türü bu başlık altında değerlendirilebilir.

11. Yayla Turizmi: Kentlerin gürültüsünden ve hızından uzak, sakin ve doğa ile iç içe olan yaylalara yönelik dinlenme, eğlenme veya spor gibi amaçlarla gerçekleştirilen turizm faaliyetleridir.

12. Karavan Turizmi: Karavan ile gerçekleştirilen turizm türüdür.

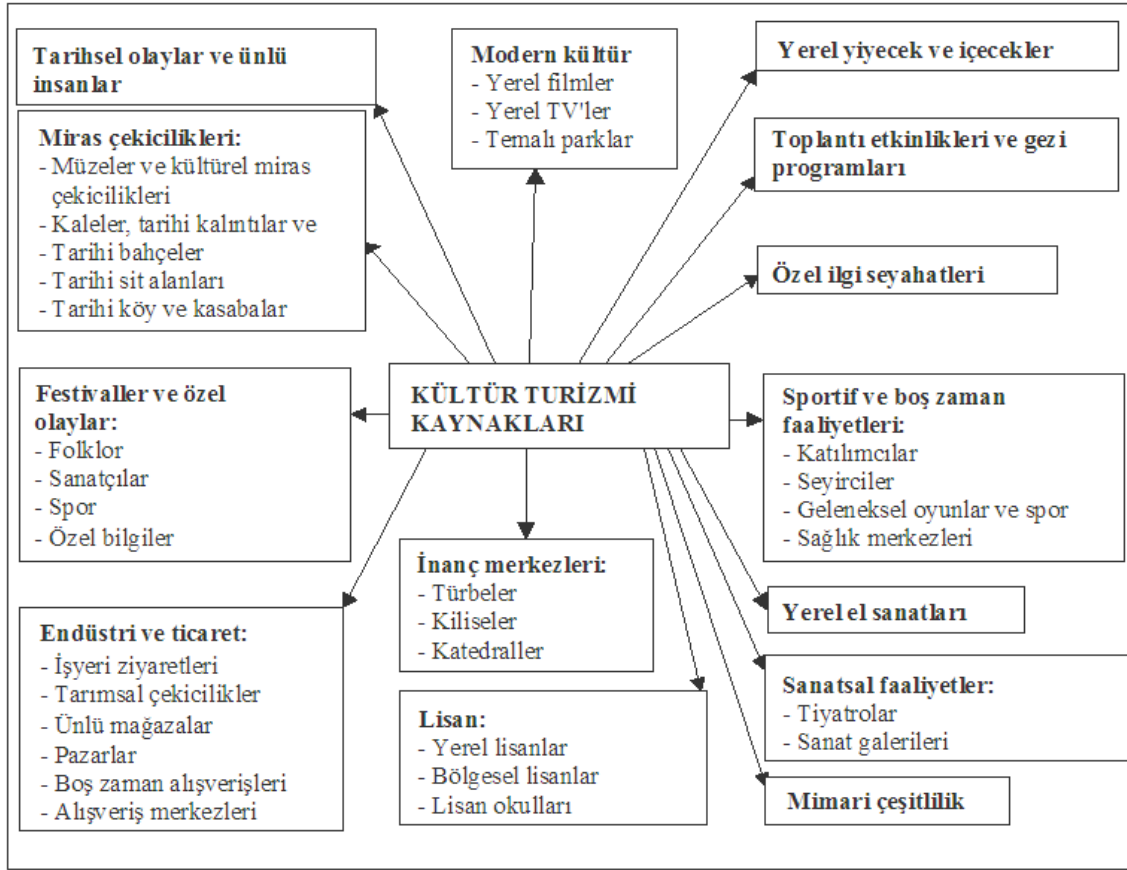
13. Kültür Turizmi: İnsanın doğa karşısında, doğayla birlikte yaşamını devam ettirebilmek için ürettiği her şey olan kültür (Güvenç 1994); insanların düşündüğü (tavır, inanç, fikir ve değerler), yaptığı (davranış ve yaşayış biçimleri) ve oluşturduğu (sanat eserleri, el sanatları, diğer kültürel ürünler) unsurları kapsamaktadır (Çetin 2010).

Belli bir coğrafyada yaşayan insanların geçmişten günümüze taşıdığı maddi ve manevi varlıkları, değerleri, tutumları ve anlayışları ifade eden kültürel miras, turizm bakımından da önemli bir potansiyele sahiptir (Oban Çakıcıoğlu 2006). İnsanlar günümüzde deniz, güneş veya eğlenceye yönelik turizm faaliyetlerinin yanında artık kültürel mirası öğrenme amacıyla da turizme hizmet etmektedir.

Ziyaretçilerin sık sık tarihi çevreye ve deneyime kendilerini kaptırmayı istemelerinden dolayı deneyimsel turizm olarak da nitelenen kültür turizmi (Huh 2002); insanoğlunun geçmişten bugüne kadar biriktirmiş olduğu mekânların, geleneklerin, sanat formlarının, kutlamaların, deneyimlerin tümünün turizm olgusu içerisinde sunulmasıdır (Karadal ve Gündoğdu 2012).

Bir başka tanıma göre ise kültür turizmi; kültürel nedenlerle bir festivale katılmak ya da sit veya anıtları ziyaret etmek ya da daha geniş manada kültürel çeşitliliği deneyim etmek, kişinin bir bölgenin kültürünü yaşama isteği gibi özel amaçlarını içerebilecek seyahatlerdir (Lennon ve ark. 2001).

Kültür turizminin gerçekleşmesine hizmet eden kaynaklar oldukça çeşitlidir. Şekil 3.3.'de de görüldüğü gibi mimari çeşitlilik, festivaller ve özel olaylar, yerel yiyecek ve içecekler gibi birçok başlık altındaki kaynaklar, kültürel turizmin gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Şekil 3.3. Kültür turizmi kaynakları (Richards 2001)

Kültür turizmini güncel ve tarihsel olmak üzere olarak ikiye ayırmak mümkündür (Khalilova 2008). Güncel kültür turizminde yöresel etkinlikler (Kiraz festivali, deve güreşi, vb.), küçük bölgesel etkinlikler (turizm fuarı, kuyumculuk fuarı, vb.), önemli bölgesel etkinlikler (İstanbul Müzik Festivali, vb.), ulusal etkinlikler (Rio Karnavalı, vb.) ve uluslararası büyük etkinlikler (Dünya Kupası, Olimpiyat Oyunları, vb.) rol alırken; tarihsel kültür turizminde, ulusal sınırlar içinde kalan tarihi kültür mirasının belli bir turistik organizasyon aracılığıyla gösterilmesi esası söz konusudur (Eser 2011). Antalya-Side, Mardin veya İstanbul Tarihi Yarımada'ya yapılan ziyaretler tarihsel kültür turizmine örnek olarak gösterilebilir.

Kültürel mirasın gereği gibi korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, toplumun bütün kesimlerinin yararlanabileceği düzeye getirilmesi ve bu mirastan yararlanarak sağlıklı, çarpık olmayan bir kültür bilincinin oluşturulmasında kültürel turizm oldukça büyük bir pay sahibidir (Emekli 2005).

Kültür turizminin tarihi çevrelere de etkisi büyüktür. İnsanların tarihi çevrelerde gerçekleştirdiği turistik geziler de kültür turizmi kapsamında değerlendirildiği için, kültür turizmi faaliyetlerinde tarihi çevreler için uygulanan turizm politikaları ve bu kapsamda oluşturulan turizm planlamaları önem kazanmaktadır.

- Turizm Planlaması

Plan kavramı, “Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen” anlamını taşımaktadır (TDK 2014). Planlama ise; belli bir amacı gerçekleştirmek için, belirli tekniklerden faydalanılarak rasyonel karar verilmesi anlamını taşımaktadır (Kalem 2001).

Sürekli yapılması gereken bir faaliyet olan planlama; ileriye görmeyi, yaratıcı olmayı ve doğru değerlendirmeyi gerektiren bir yönetim işlevi ve gelecekte meydana gelebilecek olayları tahmin etme gibi geleceğe yönelik faaliyetler bütünü olup; maddi ve insani kaynakların en etkin ve verimli bir şekilde kullanılması amacına yöneliktir (Şahbaz ve Akdu 2010).

Aşağıdaki sorular ve bunlara verilen cevaplar, planlama kavramının ne olduğunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir (Tümer 1993):

1. Nereye varmak istiyoruz? - Varılmak istenilen amaçlar ve hedefler karara bağlanır.

2. Neredeyiz? - Zayıf ve kuvvetli yönler, etkili çevre etmenleri, fırsat ve tehlikeler incelenir.

3. Ne yapmalıyız? - Saptanan hedeflere ulaşmak için stratejiler ve planlar hazırlanır.

4. Nasıl ilerliyoruz? - Seçilen amaçlar, hedefler, politikalar ve stratejilerin ne derecede gerçekleştiği kontrol edilir, gerekli görülen değişiklikler yapılır ve sonuçlar test edilir.

Genel planlama kavramlarının ve yaklaşımlarının turizm sisteminin belirli özelliklerine uyarlanıp uygulanması da turizm planlaması olarak ifade edilmektedir (Inskeep 1991, Aktaran, Kaya 2011).

Turizm planlamasında; turizm sektöründeki optimal hedeflerin, bu hedeflere ulaşmak için kullanılabilecek kaynakların, alınacak önlemlerin tespit edilmesi ve hedef-kaynak-önlem arasında ülkenin siyasi rejimine, ekonomik sistemine göre global analize dayalı gerçekçi bir uyumun kurulması söz konusudur (Olalı 1990).

Turizm planlaması bir nevi; bir bölgede belirli bir zaman süreci için geçerli olmak üzere, izlenen turizm politikasına bağlı olarak “yapılacak işler listesi” nin hazırlanmasıdır. Buradaki temel amaç turizm gelişiminin daha kontrollü şekilde gerçekleşmesini sağlayabilmektir.

Turizm planlaması kavramı geniş içerikte çok aktörün dikkate alındığı bir çalışma olup:

- Ekonomik olarak turizm pazarının oluşturulması, pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi yönü ile ekonomist,
- Ülkedeki gelir dengesini ayarlama yönü ile politikacı,
- Alınan politik ve ekonomik kararların fizik mekana yansıtılması yönüyle planlama, tasarım ve uygulama ekibi,
- Hayata geçmiş katı olmuş kararların yönetilmesi ve işletilmesi yönüyle de işletmeci gibi aktörlerin yer aldığı çok kapsamlı bir anlam içermektedir (Öztürk 1997).

Turizm planlaması, genel olarak izlenen turizm politikasının bir parçası olup, bu politikanın uygulanması aşamasında başvurulacak en önemli araçlar arasındadır. Bu yüzden öncelikle, turizm planlamasına yön verecek olan bir turizm politikasının izleniyor olması gerekmektedir.

Turizm politikası; bir ülkenin tüm insanlarına turizme katılarak maddi ve manevi dinlenme olanaklarını sağlamak, çevreyi koruyarak turizm gereksinimlerinin karşılanması için gereken en uygun alt ve üst yapıyı kurmak amacı ile kamu yönetiminin turizm alanına dolaylı ya da dolaysız her türlü müdahalesidir (Olalı 1990).

Diğer bir ifadeyle ise turizm politikası, örgütlenmiş toplumlarda, özellikle devlet tarafından turistik gelişmenin gidişatına bilinçli bir biçimde müdahale edilmesidir (Öztürk Sözen 2007).

Turizm sektörü, izlenecek doğru politikalarla daha da büyüyebilme ve ulaştığı kişi sayısını daha da arttırma imkanı bulmaktadır. Bununla beraber, alınan yanlış kararların uygulamaları, turizme sebep değerlerin hak ettiği ilgiyi yakalayamamasına sebep olabilmesinin yanında; turistik ürünlerin zarar görerek, geleceklerinin tehdit altına girmesine de yol açabilmektedir. Bu yüzden hazırlanacak olan turizm planlamalarının, doğru analizler doğrultusunda, gerçekçi ve korumacı bir yaklaşımla hazırlanması önem kazanmaktadır.

Belirli bir alanda turizm planlaması, aşağıdaki faktörlerin analizi üzerine oluşturulmalıdır (Pill 1995, Aktaran, Kaya 2011):

- Altyapı (Kanalizasyon, su, elektrik ve ulaşım) kapasitesi,
- Yerel ekonomik faaliyetler ve iş sağlama modelleri,
- Fiziki ve ekolojik özellikler,
- Sosyo-kültürel ortam,
- Gereksinim duyulan ilave altyapı hizmetlerinin hesaplanması,
- İklim.

Turizm planlaması yalnızca bir kez yapılan, diğer bir ifadeyle durağan (statik) bir çalışma olmayıp; planlamanın statik ve çizgisel olmak yerine dinamik ve sürekli olarak tekrarlanan bir olay olması, onu sürekli bir işlem haline getirmiştir (Çatal 2010).

Turizm planlamasının gelişimine bakıldığında ise turizm sektöründen farklı olarak daha yakın bir tarihte gündeme gelmeye başladığı görülmektedir. Turizmin bir sektör olarak kabul edilip gerekli planlamaların yapılması 1950'lere dayanırken, gerçek anlamda örnek teşkil edebilecek ilk çalışma Asya-Pasifik bölgesinde 1959'da hazırlanan Hawaii Devlet Planı olarak gösterilebilir (Kaya 2011).

Ancak her ne kadar geçmişî yakın bir tarihe denk gelse de, günümüzde dünyanın birçok yerinde turizm planlaması konusuna verilen önem hızla artmaktadır. Bireylerin turizme olan ilgilerinin artması sonucunda turizm sektörünün sürekli büyümesi, izlenen turizm politikalarında daha sistematik olunması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu durum, turizmin ülke kalkınması için ne denli büyük bir güç olabileceğinin anlaşılması

ile paraleldir. Bu farkındalık, turizm planlamasının hızla yaygınlaşmasına ivme kazandırmıştır.

Turizm planlama konusunda son yıllarda Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede, genellikle her beş yılda bir gözden geçirilen ve devlet tarafından formüle edilen turizm gelişim (master) planları yoğun olarak uygulanmaktadır (Kaya 2011). Bu yöntemde her planlama süreci sonunda planın kullanılamaz duruma gelmiş olduğu kabul edilmekte ve süreç yeni dönemde tekrar başlamaktadır (Wilkinson 1997, Aktaran, Kaya 2011).

Turizm planlaması ile; alternatif turizm yaklaşımlarının tanımlanması, turistik ürünün özgünlüğünün korunması, istenen durumların yaratılması ve istenmeyen durumlardan kaçınılması, beklenmeyen durumlara kolay uyum sağlanması ile sonuçların ölçülmesi, değerlendirilmesi ve denetlenmesi gibi amaçlara ulaşılması söz konusudur (Usta 2008).

İçöz (1993), plansız bir turizm gelişiminin sebep olabileceği olumsuz etkileri aşağıdaki gibi beş temel grupta toplamıştır (İçöz 1993, Aktaran, İlhan 1999):

A. Fiziksel Etkiler

- Fiziksel çevrenin tahribatı ve değişimi,
- Tarihsel ve kültürel kaynakların bozulması ve tahrip olması,
- Aşırı kalabalık,
- Kirlenme,
- Trafik problemleri.

B. İnsanlara Yönelik Etkiler

- Bölge halkının turistik çekiciliklerden ve hizmetlerden daha az faydalanması ve bunun neticesinde halkın turiste karşı olumsuz tepkisi,
- Turistlerin bölge halkının bir kısmını beğenmemesi veya küçük görmesi,
- Kültürel kimlik kaybı,
- Turizm sektöründe çalışanlarda eğitim eksikliği,
- Turizmin katkıları konusunda bilinçsizlik.

C. Pazarlama Konusunda Etkiler

- Yeni pazarlama fırsatlarının değerlendirilememesi,
- Rakip turizm bölgelerinin faaliyetleri sebebiyle pazar payının kaybedilmesi,
- Başlıca turizm pazarlarının yeterli seviyede değerlendirilememesi,
- Potansiyel pazarlarda bölgenin turistik imajının bozulması,
- Bölgesel turizm işletmeleri arasında ortak reklam programlarının düzenlenememesi,
- Paket tur programları fırsatlarının değerlendirilememesi.

D. Örgütsel Etkiler

- Turizm gelişmesi ve pazarlaması konusunda birbirinden kopuk yaklaşımlar,
- Bölgesel turizm işletmeleri arasında işbirliğinin eksikliği,
- Turizm endüstrisinin imkanlarının yetersiz kalması,
- Bölgesel kamu kuruluşlarının yetersiz desteği,
- Turizmi ilgilendiren önemli problemler, konular ve fırsatlar için girişimlerin başarısız kalması.

E. Diğer Etkiler

- Çekiciliklerin ve faaliyetlerin yeterliliğinde meydana gelen azalma,
- Sezon yoğunluğu ve kalış sürelerinin kısalması,
- Hizmet kalitesinin bozulması,
- Seyahat danışma hizmetlerinin yetersizliği.

Avcıkurt'a (2003) göre turizm planlaması ve yönetiminden beklenenler ise aşağıdaki gibidir:

- Turizmin ekonomik kazançlar sağlayarak yerel halkın yaşam standartlarını yükseltmesi,
- Altyapının ve rekreasyon donanımlarının hem ziyaretçiler hem de yerel halkın dikkate alınarak geliştirilmesi,

- Turistik alanların kültürel ve doğal mirasla bağlantıları incelenerek alanın yapısına ve amaçlarına uygun turistik gelişme türlerinin belirlenmesi,
- Kamu yönetiminin yerel halkın kültürel, sosyal ve ekonomik felsefesi ile uyumlu bir turizm geliştirme programını uygulamaya koyması,
- Bölgenin sosyo-ekonomik ve demografik yapısının analiz edilmesi,
- Turizm gelişiminin yerel halk üzerindeki olumlu etkilerinin belirlenmesi,
- Bilimsel araştırmalar yapılarak yerel halkın memnun olmadığı önemli hususların belirlenmesi ve önlem alınması.

Hızla büyüyen turizm sektörünün zarar verici etkilerini en aza indirebilmek ve yok edebilmek için sağlıklı bir turizm politikasının belirlenmesi gerekmektedir. İzlenen turizm politikası ışığında en doğru kriterlere sahip planlamaların düzenlenmesi, hem doğal ve yapay çevreyi koruyacak, hem de turizm sektöründen en üst seviyede faydalanılabilmesine olanak tanıyacaktır.

Turizm planlamasında baz alınan temel ilkelerin bazıları şu şekildedir (Gunn 1994; Hall 1999, Aktaran, Mercan 2010):

- Planlama bütün seyahatleri ve bunlarla ilgili esasları kapsamalıdır.
- Planlama, daha iyi bir geleceğe yönelik olmalıdır.
- Planlama ve planlar, gelişmekte olan turizm sürecini dikkate almalıdır.
- Ekonomik kalkınma, planlamanın tek amacı olmamalıdır.
- Planlama, turizmle ilgili çekicilik, altyapı ve ulaşım unsurlarını içermelidir. Bu üç unsurun birbiriyle bütünleşmesine gereksinim duyulmaktadır.
- Planlama süreci kendi içinde sürekli bir etkileşim içerisindedir.
- Planlamanın etkili olabilmesi için, sadece uzmanlaşmış planlamacıları değil bütün elemanları kapsaması gerekmektedir.
- Turizm planlaması, bir bölgesel bakış açısına sahip olmak durumundadır. Çünkü, birçok sorun küçük alanlarda ortaya çıkmaktadır. Başarı için geniş bir planlama çerçevesi gereklidir.
- Planlama toplumsal ihtiyaçları ve hedefleri dikkate almak durumundadır.

Küresel turizm etiği ilkelerine göre turizm etkinliklerinin; geleneksel kültür ürünleri, eserleri ve folklorik öğelerinin dejenere olması ve bu değerlerin standartlaşmasına yol açmak yerine, onları zenginleştirecek şekilde planlanması ve yerel nüfusun turizmin doğrudan olumlu etkilerinden (iş imkanları, gelir artışı, vb.) yararlanması gerekmektedir (Uslu ve Kiper 2006).

Sahip olunan kaynaklar turizme hizmet ettiğinde, bunların tahrip edilmesi ve zarar görmesi de olasıdır. Bu kaynaklara yönelik gerçekleştirilen turizm planlamalarında bu durumun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Planlama aşamasında bu durumun dikkate alınması, sonrasında yapılacak müdahalelere göre daha fazla yararlı olacaktır. Bölgelerin turizm potansiyeli yüksek tarihi çevreleri için düzenlenecek planlama çalışmalarında da yine bu çerçeveden yaklaşılması gerekmektedir.

Turizm planlamasının birbirinden farklı, çeşitli türleri olabilmektedir. Mercan (2010) turizm planlaması türlerini büyüklüğü, süresi ve kapsamı bakımından olmak üzere üç ana başlık altında toplamıştır.

A. Büyüklüğü Bakımından Plan Türleri:

1. Uluslararası Turizm Planlaması: Farklı ülkelerin bir araya gelerek geliştirmiş oldukları ortak turizm planlamasıdır. Bu düzeydeki turizm planlamaları daha çok uluslararası ulaştırma hizmetleri, farklı ülkeler arasındaki turistik hareketler ve turların programlanması, komşu ülkelerdeki tamamlayıcı tesisler ve temel çekiciliklerin gelişimi, çok ülkeli pazarlama stratejileri ve tanıtma programları ile alakalıdır (Çatal 2010).

2. Ulusal Turizm Planlaması: Ülke çapında oluşturulan turizm planlamalarıdır. Ulusal turizm planları, ülkelerin fiziki, sosyal ve doğal yapısıyla uyumlu planların oluşturularak arz kapasitelerinin doğru kullanılması aracılığıyla kalkınmasını sağlayıp, bölgesel ve yerel planların hazırlanmasına zemin hazırlar (Mercan 2010).

3. Bölgesel Turizm Planlaması: Bölgesel planlama, sınırları zaman içerisinde değişebilen bir coğrafya parçasında turizmin gelişimi için imkanları bulunan destinasyon ve mahallere talebin arttırılmasını, girdilerin en üst seviyeye çıkarılmasını, kaynakların korunmasını ve halkın turizmle entegrasyonu temelinde ele alarak, bölgesel turizm gelişmesi önündeki engelleri kaldırmak yönündeki önlemlerin belirlenmesini ve

önceliklerine göre uygulamaya konulmasını amaçlayan sistematik çabaların tümü olarak tanımlanabilir (Dredge 1999).

4. Yerel Turizm Planlaması: Bir köy, belde, birkaç köy veya belde gibi herhangi bir mekan birimi veya birimlerine ait turizm planlamalarıdır (İçöz ve ark. 2002).

5. İşletme Ölçekli Turizm Planlaması: Ulusal politikalar kapsamında, bölgesel veya yerel turizm planlarının belirlediği şekilde, yerel yönetimlerin uygun bulduğu turistik tesis projeleriyle ilgili planlama türüdür (Usta 2008).

B. Süresi Bakımından Plan Türleri:

1. Kısa Dönemli Turizm Planlaması: Kısa vadeli veya operasyonel planlar genellikle bir ya da iki yıllık dönemi, politik ve ekonomik fizibiliteleri tamamlanmış ve karara bağlanmış yatırım programlarını kapsamaktadır (İlhan 1999).

2. Orta Dönemli Turizm Planlaması: 3 ile 6 yıllık bir dönemi kapsayan bu planlama türü, genellikle ulusal planların bir parçası olan yatırım programları ve bölgesel ekonomik kalkınma planlarının süreleri ile uyum göstermektedir (Kaya 2011). Orta dönemli planlama çalışmalarında birçok ülke genellikle 5 yıllık dönemleri düzenlemektedir.

3. Uzun Dönemli Turizm Planlaması: WTO (1978), aynı zamanda stratejik veya perspektif planlama olarak da bilinen uzun dönemli planlamanın genellikle 10 yıldan 25 yıla kadar olan dönemleri içermekte ve orta dönemli planların hazırlanması ve uygulanmasına rehberlik etmekte olduğunu belirtmiştir (İçöz ve ark. 2002).

C. Kapsamı Bakımından Plan Türleri:

1. Kurumsal Planlar: Turizm politikalarının oluşturulması, geliştirilmesi ve yürütülmesi konularıyla kimlerin ilgileneceğiyle ve turizm planlarının geliştirilmesi konusundaki araştırmalarla, programlarla ve stratejilerle ilgili planlardır (Mercan 2010).

2. Fiziksel Planlar: Mevcut ve geleceğe yönelik, turistik faaliyetler ile turistik altyapı yatırımlarının fiziksel çevrede nerelere, hangi miktarda, hangi koşullarda dağıtılacağını belirleyen ve turizm hedefleri ile arazi kullanımı arasındaki ilişkiyi düzenleyen planlardır (Usta 2008).

3. Faaliyet Planları: Çevresel ve sektörel boyutta hazırlanabilen bu planlar; örgütsel faaliyetlerin (pazarlama, yatırım, finansman, insan kaynakları gibi faaliyet alanlarında) düzenlenmesini ve yürütülmesini sağlar (Mercan 2010).

4. Bütünleşik Planlar: Planlamanın gerçekleştirileceği alan içindeki tüm ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel, ekolojik ve politik boyutlar dikkate alınarak; bu bölge içinde her boyutun ihtiyaçları ortaya koyan, bölge için ekonomik ve sosyal faydayı sağlama amacını taşıyan planlardır (Usta 2008).

Turizm planlaması oluşturulurken bir takım aşamalardan geçilmektedir. Etkili ve amacına ulaşmış bir turizm planlaması oluşturulmak istendiğinde, bu süreçlerin es geçilmemesi ve dikkatle gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Turizmin planlanmasında ve geliştirilmesinde izlenecek olan süreçler şu şekildedir (McIntosh ve Goeldner 1990; WTO 1994, Aktaran, Sarkım 2007):

- Sistemin tanımlanması,
- Amaçların belirlenmesi,
- Verilerin toplanması,
- Analiz ve yorumlama,
- Ön (başlangıç) planlama,
- Planın onaylanması,
- Master planlama,
- Planın uygulanması, gerçekleştirilmesidir.

Sarkım (2007) bu süreçlerin tanımlamalarını aşağıdaki şekilde yapmıştır:

Sistemin Tanımlanması: Bu aşamada ölçek, büyüklük, piyasa ve amacın ne olduğu belirlenerek, turizmdeki gelişmenin planlama çalışmalarını sürdürmeye degecek bir potansiyele sahip olup olmadığına yanıt aranır.

Amaçların Belirlenmesi: Bu aşamada turizm gelişmesi ile sağlanacak sosyo-ekonomik faydalar, ulaşılmak istenen çevresel ve sosyo-kültürel etkiler ile ilgili hedefler detaylı bir biçimde saptanır.

Verilerin Toplanması: Bu aşamada planlama çalışmalarına katılacaklara önceden gösterilen yol gösterici hedeflerin belirlenmesi için, piyasanın durumu, alt ve üstyapının durumunun incelenmesi, imkanların ve rekabet durumunun analizi ile ilgili bir bilgilendirme kitapçığı hazırlanır.

Analiz ve Yorumlama: Bu aşamada amaçlanan muhtemel pazarın bütünü ile ilgili veri toplanır ve bu pazardaki sahip olunması düşünülen pay saptanır.

Ön (Kavramsal) Plan Aşaması: Bu aşamada analiz ve yorumlama aşamasının sonuçlarından faydalanılarak proje bölgesi belirlenerek kavramsal olarak proje bittiğinde bölgenin genel görünümünün nasıl olacağı belirlenmeye çalışılır.

Planın Onaylanması Aşaması: Bu aşamadan sonra turizm planı, kavramsal plan olmaktan çıkmış, teknik bir plan haline gelmiştir.

Planın onaylanması aşamasından sonra master planlama aşamasına geçilmektedir. Master planlamada aşağıdaki konular ayrıntılı olarak incelenir (Olalı 1990):

- Detaylı bir pazar araştırması,
- Turizm için bölgenin kullanım şekli,
- Yollar, hava alanları, su, enerji, kanalizasyon gibi altyapı yatırımları tamamlanmış olmalıdır.
- Turizm imkanları için belirlenen bölgeler seçilip, büyüklükleri ve sınırları belirlenmelidir.
- Mimari tasarımlar ve geliştirici standartlar yapılmalıdır.
- Genel arazi planları tamamlanmalıdır.
- Belli bölgelerin parsellenmesi ve yasal işlemler yapılmalıdır.
- Turizm faaliyetleri için gerekli zaman belirtilmelidir.
- Ekonomik analiz ve finansal planlama, fayda/maliyet analizleri yapılmalıdır.
- Yatırım kotaları, kararnameler, gerekli kurallar yazılı hale getirilmelidir.
- Detaylı personel geliştirme programları hazırlanmalıdır.

Turizm planlaması sürecinin son aşaması ise planın uygulanmasıdır. Bu şekilde turizm planlamasının süreci tamamlanmış olur.

Turizm planlamasının oluşturulması için çeşitli modeller ve bunlarla ilişkili süreç önerileri vardır. Bu bağlamda Coltman'ın (1989) önerdiği turizm planlaması süreci de incelediğinde, aşağıdaki aşamaları kapsadığı görülmektedir:

a. Turizm planı hazırlamadan önce aşağıdaki beş alanda analiz için bilgi gereksiniminin giderilmesi:

- Kaynak envanterinin hazırlanması
- Ekonomik etki analizlerinin yürütülmesi
- Çevresel etki analizlerinin yürütülmesi
- Sosyal/kültürel etki analizlerinin yürütülmesi
- Pazarlama analizinin hazırlanması

b. Yukarıdaki analizlerin sonucu olarak planlama kararlarının verilmesinde karar vericilere yardım edecek politikalar, planlar ve tahminlerin hazırlanması:

- Strateji amaçlarının ve hedeflerinin saptanması
- Yeni gelişme fırsatlarının tanımlanması
- Bir örgütsel plan geliştirilmesi
- Pazarlama planının oluşturulması
- Uygulama stratejisinin geliştirilmesi.

Son olarak da uygulama sonrası gözden geçirme önerilmiştir.

Verilen turizm planlama süreci önerilerinde de görüldüğü gibi, bu süreçteki aşamalar farklı sınıflandırmalar veya sayılarda olabilmekle birlikte, temelde benzer ilkeler üzerine kuruludur. Bu süreçlerin ilk aşaması öncelikle planlama düşünülen alanın analizidir. Bu analizde, turistik değerler, pazar durumu veya rekabet araştırılması gibi verilerin toplanması söz konusudur. Toplanan veriler bir araya getirildikten sonra gerekli sonuçlar çıkartılır. Bu sonuçlara dayalı amaç ve hedefler belirlenir. Saptanan hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak politikalar, stratejiler, yapılması gerekenleri kapsayan programlar oluşturulur. Daha sonrasında da planların uygulanması; bu

aşamada ortaya çıkan problemlerin giderilmesi ve bu amaçla gerekli geri dönüşlerin yapılarak düzeltmelerin tamamlanması aşaması gerçekleşir. Böylece turizm planlaması gerçekleştirilmiş olur.

Turizm planlaması aşamasında planlamaya konu alanın, turistik değeri olan hangi tür değerlere sahip olduğunun analiz edilmesi gerekmektedir. Bu değerlerin ne kadarının ne derecede ve ne şekilde turizme sunulacağı planlama aşamasında ayrıntılı bir şekilde incelenir. Bölgedeki turistik değerlerin geleceğinin belirlendiği böyle bir süreçte, nasıl bir planlama yaklaşımı içerisinde bulunduğu da doğal olarak önem kazanmaktadır.

Turizmin küçük ölçekli yerel toplum tarafından kontrol edilerek, çevresel ve sosyo-kültürel bakımdan sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi ve turizm gelirlerinin eşitlikçi bir biçimde paylaşılması amacıyla, birçok olumsuz etkiye yol açan klasik planlama yaklaşımlarının değiştirilmesi gerekmektedir (Brown 1998; Mowforth ve Munt 1998, Aktaran, Aslan 2008). Bu yöndeki turizm planlaması paradigmaları, dar görüşlü ve katı yaklaşımlardan; çok yönlü, esnek, sistematik ve katılımcı yaklaşımlara doğru yol almaktadır (Inskeep 1991; Timothy 1999; Tosun 2006, Aktaran, Aslan 2008). Turizm planlaması yaklaşımlarındaki bu olgunlaşmanın en yenilikçi tarafını, yerel toplumların planlanma sürecine katılmasına verilen önem oluşturmuştur (Conlin 1996, Aktaran, Aslan 2008).

Turizm potansiyelinin temelini oluşturan doğal, kültürel ve tarihi değerlerin, uzun vadede korunabilmesi için turizm yörelerinde yapılacak olan planlama çalışmalarının her aşamasına yerel halkın katılımının sağlanması önemlidir (Mansuroğlu 2006). Turizm planlaması sürecinde böyle bir yaklaşımın benimsenmesi; bölge için daha iyi sonuçların elde edilebilmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye'deki kalkınma planları incelendiğinde ise; ilk “Beş Yıllık Kalkınma Planları”nın temel amacının turist sayısını ve turizm gelirini kitle turizm faaliyetlerine uygun olarak arttırmak olduğu; bu eğilimin 5. “Beş Yıllık Kalkınma Planı”ndan sonra değişmeye başladığı ve 7. “Beş Yıllık Kalkınma Planı”nda turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve toplumun turizm ile ilgili kararlara katılmasının sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir (Aslan 2008).

Turizm planlamasının her aşamasında bölge halkının dikkate alınması gerekmektedir. Farklı bölgelerde, birbirlerinden farklı yaşamlara sahip farklı toplumlar; doğal olarak turizm kavramına da farklı tepkiler verebilmektedir. Bu yüzden yerel halkın turizm faaliyetleri konusundaki yaklaşımı tespit edilmeye çalışılırken, gerekli çalışmaların planlamanın düşünüldüğü her bölge için ayrı ayrı yapılması gerekmektedir.

Hall ve Page (2006) turizm planlamasında; destekleme yaklaşımı, ekonomik yaklaşım, fiziksel/mekânsal yaklaşım ve toplum odaklı yaklaşım olmak üzere dört yaklaşım türü olduğunu belirterek, bu yaklaşımlara son yıllarda eklenen sürdürülebilir turizm kavramını tanımlayarak kapsamı genişletmişlerdir (Öztürk 2009, Aktaran, Çatal 2010).

Bunlardan ilki olan destekleme yaklaşımı turizm gelişmelerindeki en temel yaklaşım olup, yerel halka direkt olarak ekonomik fayda sağlamaktadır (Çatal 2010). Bu varsayımın temelleri ve davranış şekilleri ise şu şekildedir (Kuntay 2004):

- Turizm doğal güzelliklere bağlıdır,
- Turizm geliştiricidir,
- Kültürel ve doğal kaynaklardan faydalanılabilir,
- Uzmanlık gerektirir,
- Ticaretle bütünleşerek gelişmeyi tanımlar.

Ekonomik yaklaşımda bazı bölgelerde turizmin gelişmesinin sağlanarak, özellikle turizmin ekonomik kazançları arttırılmaya çalışılır. Bu varsayımın temelleri ve davranış şekilleri ise şu şekildedir (Kuntay 2004):

- Turizm hizmet üreten bir endüstridir,
- Turizm istihdam yaratır, döviz kazandırır ve ödemeler dengesini pozitif yönde etkiler,
- Bölgesel gelişmeye yardım eder,
- Ekonomik bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırır,
- Ekonomik gelişmeyi canlandırır,
- Plancı uzmanlar arasında yönlendirmeyi sağlar.

Fiziksel/mekânsal yaklaşım, koruma olgusunu ön planda tutmaktadır. Bu yaklaşımda; ekolojik kaynaklara yönelik gerçekleştirilen turistik faaliyetlerde, fiziksel ve mekânsal çevrenin bu faaliyetlerin zararlı etkilerinden etkilenmemesi için çaba gösterilir. Bu varsayımın temelleri ve davranış şekilleri ise şu şekildedir (Kuntay 2004):

- Turizm doğal, kültürel kaynakları tüketicidir,
- Ekolojik dengeye önem verilmelidir,
- Turizm bölgesel ve mekânsal olağanüstü gelişme sağlar,
- Çevresel değerlerin korunmasına yardımcı olur,
- Gelişme çevresel koruma anlamında tanımlanmıştır,
- Biyoçeşitliliğin muhafazası söz konusudur.

Toplumsal turizm planlaması yaklaşımında ise yerel halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi, altyapı olanaklarının geliştirilmesi ve hem halk hem de ziyaretçiler için rekreasyon donatıları sağlanması, turizmin geliştirilmesi amaçlanan alanın halkı ve devlet arasındaki kültürel, ekonomik ve sosyal felsefenin birbiriyle uyumlu olduğu bir gelişim programı oluşturulması, ziyaretçiler ve onlara hitap edecek konaklama alanları ile yöre arasında uyum sağlanması ve ziyaretçilerin memnuniyeti esas alınmaktadır (Kaya 2011). Bu varsayımın temelleri ve davranış şekilleri ise şu şekildedir (Kuntay 2004):

- Yerel davranışların kontrolü gereklidir,
- Gelişmenin dengeli olmasına uğraşılır,
- Kitle (Mass) turizme alternatif seçenekler araştırılır,
- Plancı uzlaştırıcı, kolaylaştırıcıdır,
- Gelişme sosyo-kültürel anlamda tanımlanır.

Yakın bir zamanda benimsenmeye başlanmış olan turizm planlaması yaklaşımlarından biri de sürdürülebilirlik üzerinedir. 1992 yılında yapılan Rio toplantısından sonra “Sürdürülebilirlik” konusuna verilen önemin artmasıyla birlikte “Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımı” tanımlaması, son yıllarda çağdaş bir turizm yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Hall 2000).

3.2.1.3. Sürdürülebilir Turizm ve Gelişimi

Sürdürülebilirlik kavramının kendine yer bulduğu birçok alanlardan biri de turizmdir. Turizm etkinliklerinin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkilerin turizmin kendi geleceğini de tehlikeye attığının anlaşılmasına başlanması ile sürdürülebilirlik anlayışı turizme yansımıştır (Kocaboyun 2009).

Garrod ve Fyall (1998) ise turizmin çevre üzerine sahip olduğu ciddi olumsuz etkilerinden ziyade, daha çok ekonomik bir faaliyet olarak görülmesinin sürdürülebilirlik sorununu ön plana çıkardığını belirtmiştir. Butler (1999) herhangi bir diğerinden daha fazla turizmin doğasını değiştirebilme potansiyeline sahip tek bir etmen varsa, onun da sürdürülebilir kalkınma kavramının başlangıcı olduğunu belirtmiştir.

Doğal, çevresel, biyolojik ve sosyokültürel kaynakların korunmasında ve kayıpların en aza indirilmesinde, turizm alanındaki faaliyetlerin ve kazançlarının gelecekte de arttırılarak, devamını mümkün kılacak tek yol sürdürülebilir turizmdir (Akşit 2007). Sürdürülebilir turizm, en temelinde sürdürülebilir kalkınma fikrinin turizm sektörüne uygulanması olarak kabul edilebilir (Bramwell ve Lane 2011).

Sürdürülebilir turizm gelişimi Dünya Turizm Örgütü tarafından; günümüz turistlerinin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek için imkanların korunmasına ve geliştirilmesine fırsat tanıyan; kültürel bütünlük, gerekli ekolojik süreçler, biyolojik çeşitlilik ve yaşam destek sistemleri sürdürülürken; tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları karşılayabilecek biçimde yönetilmesinin istendiği temel çıktı şeklinde tanımlanmıştır (ETE 2009a).

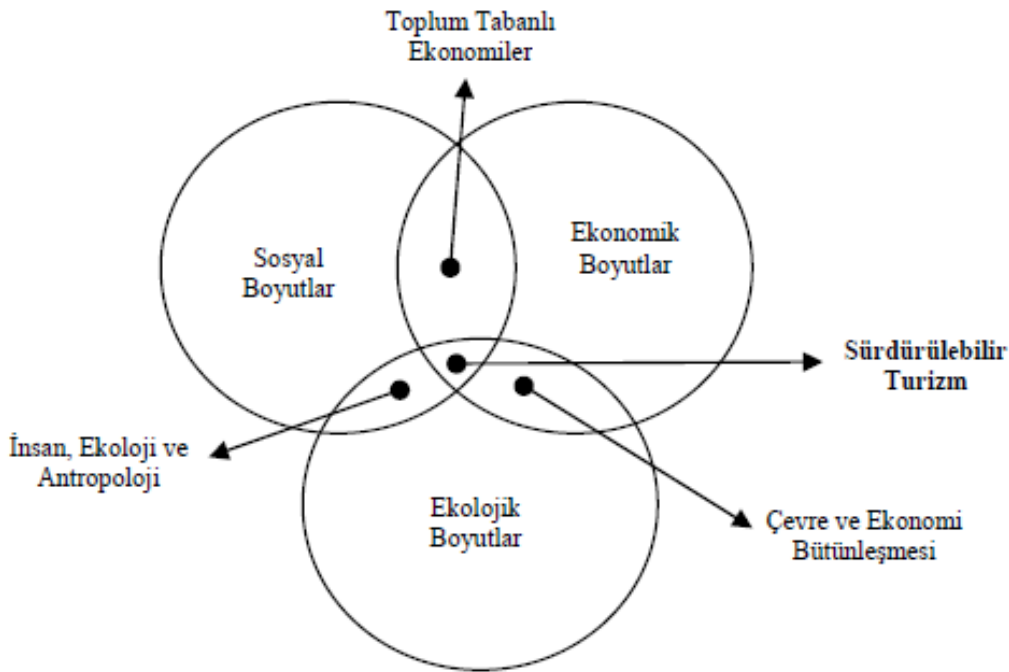
Seyhan ve Yılmaz'a (2010) göre ise sürdürülebilir turizm, yerel kaynakların korunması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, turistik tüketicilerin ve bölge halkının ihtiyaçlarının gelecek düşünülerek karşılanması, ülkenin kültürel bütünlüğüne ve çevresine uygun bir biçimde turizm kapasitelerinin geliştirilmesidir.

Bölgelerin sahip olduğu doğal, kültürel, sosyal, mimari vb. güzellikler, turizmi de beraberinde getirmektedir. Sürdürülebilir turizmde de esas olan, turistlerin gereksinimlerinin karşılanarak, gerçekleştirilen ziyaretlerin iyi sonuçlarla tamamlanmasının sağlanmasıyla birlikte; yerleşim yerinin sahip olduğu, turizme sebep değerlerin sonraki kuşaklara zarar verilmeksizin ulaştırılabilmesidir. Böylece turizmin arz değerleri korunarak bölge için sürekli bir turizm potansiyeli sağlanabilecektir.

Sürdürülebilir turizm gelişmesinde; ziyaretçi ihtiyaçlarının karşılanması, kişisel refah, bozulmamış doğal kaynakların korunması, kültürel kaynakların korunması ve bu uygulamaların gerçekleşmesi için gerekli ekonomi arasında, karşılıklı bir etkileşim vardır ve önemli olan bu aşamada, etkileşimler arasındaki uyumun sağlanmasıdır (Sarı 2001).

Sürdürülebilir turizm kavramının temelinde, turizmin faydalarının bölgeler ve toplum katmanları arasında dengeli bir şekilde dağıtılması vardır ve bu durum yoksulluğun giderilmesine de katkıda bulunmaktadır (Yılmaz 2006).

Kuşaklar arasında ve mevcut neslin içinde eşitlik ilkesinin korunmasını amaçlayan sürdürülebilir turizm (Gee 1997); her aşamasında toplumsal sorumluluk, ekonomik verimlilik ile ekolojik duyarlılığı kapsamaktadır (Beyhan ve Ünügür, 2005). Şekil 3.4.'de görüldüğü gibi hem ekonomik, hem ekolojik hem de sosyal boyuta sahip olan sürdürülebilir turizmin sağlanabilmesi, ancak bu üç boyutun birlikte düşünülüp sağlanmasıyla mümkün olabilir.

Şekil 3.4. Sürdürülebilir turizm için etkileşim (Wight 1998, Aktaran, Korkmaz ve Başkalkan 2011)

WTO'ne (1999) göre sürdürülebilir turizm gelişiminin gereklilikleri şu şekildedir (UNEP 2003):

- Turizm kaynakları (doğal, tarihi, kültürel vd.), bugünün toplumuna yarar sağlarken aynı zamanda gelecekte de kullanımına izin verecek şekilde korunmalıdır.
- Turizm gelişiminin planlanması ve yönetimi, ilgili alanda ciddi ekolojik veya sosyo-kültürel problemlerin tetiklenmesine izin vermeyecek biçimde yürütülmelidir.
- Turizm bölgesindeki çevrenin genel kalitesi korunmalı ve mümkünse artırılmalıdır.
- Alana yapılan ziyaretlerin sürekliliğinin garanti altına alınması, etkileyciliğinin artması ve ticari değerinin devam ettirilmesi için turist tatmin seviyesi sürdürülmelidir.
- Turizm, toplumun bütün bireylerine fayda sağlamalıdır.

Gürer (2003)'e göre sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanmasında, alt ulusal ölçekte arazi kullanım ve kalkınma için planlama kararlarının saptanması, çevresel etki değerlendirmesinin yapılması ve planlama ölçütlerinin belirlenmesi, yasal çerçevenin tanımlanması, çevresel ve bölgesel standartların dikkate alınması gerekmektedir.

Sürdürülebilir turizmin tarihsel süreci incelendiğinde, öncelikle sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışından önceki korumacı yaklaşıma değinilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Kaya (1997), bu sürecin değerlendirilmesinde öncelikli olarak ulusal park kavramına değinmiştir.

1 Mart 1872'de A.B.D. Başkanı Grant'ın (Ulysses Simpson) Kongre antlaşması (Act of Congress) olarak nitelenen bir antlaşmayı imzalaması, beraberinde Amerikan Ulusal Park Sistemi'ni (American National Park System) gündeme getirmiş; bu durum, o tarihte dünyadaki ilk örneği ve çeşidi oluşturmuştur (Bramwell ve Lane, 1993a).

Kaya'ya (1997) göre ulusal park kavramı; kontrollü kalkınma, zevk ve rekreasyon amaçlı ziyaretçi kullanımı ve doğal güzellikler ile vahşi hayatın korunması düşüncelerini de beraberinde getirmiştir. “Sürdürülebilir turizm de aynı zamanda kontrollü kalkınmayı, doğal ve insan yapımı güzellikler ile değerleri muhafaza etmeyi ve ziyaretçi kullanımını kapsamaktadır. Dünya turizmi ve ulusal parklar göreceli olarak yıllar boyu ayrı ayrı gelişmiş ve büyümüşler, zaman zaman birbirlerini karşılıklı olarak etkilemişler, birbirlerinin fikirlerini ödünç almış ve kullanmışlardır” (Kaya, 1997).

Turizm konusunda modern fikirler ise, Freeman Tilden'in 1957'de Amerikan Ulusal Park Servisi için kılavuz olarak yazmış olduğu "Mirasımızı Tanıma" (Interpreting Our Heritage) kitabıyla başlamaktadır (Bramwell ve Lane, 1993a).

Sürdürülebilir turizm gelişiminde "çevre" kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Çevre; hava, su, toprak, yer altı, yerüstü zenginlikleri, bitki-hayvan çeşitliliği ile insanlar arasındaki ilişkiler olduğuna göre, turizm ile doğa ve kültürel çevre arasındaki ilişkiler, çevresel etmenlerin turizm üzerindeki ve turizmin de çevresel etmenler üzerindeki etkileri, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile turizm endüstrisi arasındaki ilişkiye de ışık tutmaktadır (Edward 1995, Aktaran, Çavuş ve Tanrısevdi 2000).

1972 Stockholm konferansı, 1980 Dünya Koruma Stratejisi, 1987 Bruntland Raporu, 1992 Rio Zirvesi, Gündem 21 ve diğer girişimler sürdürülebilirlik kavramını evrensel boyutta gündeme getirerek her bir aşamada biraz daha gelişmesini sağlarken; "çevre" kavramına verilen önemin de artmasına sebep olmuştur. Böylece gün geçtikçe kalkınmada çevre korumasının gerekliliği daha iyi anlaşılmıştır.

Çevre, turizmin temeli olup turizm tarafından etkilenecek şekillenmektedir (Kaya 1997). İyi korunmuş bir çevre, aynı zamanda turizm için de artı değer taşımaktadır. Bunun yanı sıra iyi korunmuş olan bu çevre, turizm faaliyetleri esnasında zarar da görebilmektedir. Oysa ki çevrenin korunması, korunarak sonraki nesiller için devamının sağlanabilmesi ve baz alınan turizm politikasında çevre kavramının sürekliliği konusunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Çevre ile turizm arasındaki bu ilişki göz önünde bulundurulduğunda; çevre ve çevre koruması kavramlarının öneminin artması, turizm ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin ivme kazanmasına sebep olmuştur.

Son yıllara bakıldığında sanayi, teknolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, politik gibi alanlarda yaşanan olumlu gelişmelerin, dünya üzerindeki turizmi önemli ölçüde arttırdığı görülmektedir. Ulaşımın eskisine oranla daha ekonomik ve daha kısa süreli olma özelliğine kavuşması, ülkeler arası geliştirilen politik ilişkiler, kişisel hak ve özgürlüklerin genişlemesi, ekonomik refah düzeyinin giderek yükselmesi gibi durumlar, insanların seyahat sıklığını arttırmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramının turizm sektörüne yansımaları, yaygınlaşan turizmin beraberinde getirdiği bir takım problemlere dayanmaktadır. Eser'e (2011) göre 1960'lı

yılların en önemli turizm hareketlerini meydana getiren kitle turizminin hızlı yükselişinden başlayarak, günümüze kadar turizmin geçirdiği tarihsel gelişim süreçleri sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Turizm endüstrisinin, teknoloji açısından projeleri modernleştirerek, kullanıcıların taleplerini karşılamak ve böylece maksimum kazancı/gelişmeyi amaç edinerek büyümesi, turizm kaynaklarının sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmuştur (Gürer 2003).

1970’li yıllarda turizmin sosyal, ekolojik ve kültürel bakımdan olumsuz etkilerine yönelik eleştiriler ve alternatif turizm biçimleriyle ilgili görüşler ortaya atılmış, 1980’lerden sonra ise konu daha akılcı yaklaşımlar ile tartışılmaya başlanmıştır (Kalem 2001). Turizm ile ilgili bu tartışmalarla birlikte bu yıllarda “yeşil turizm kavramı” ortaya çıkmıştır (Swarbrooke 2009).

Sürdürülebilirlik kavramı 1970’li yıllarda yoğun olarak tartışılmaya başlanmış olmasına rağmen, Gürer (2003); ‘sürdürülebilir turizm gelişimi’ kavramının ancak 1980’lerin sonunda turizm sözlüğüne girdiğini belirtmiştir. Sürdürülebilir turizm kavramı her ne kadar sürdürülebilir gelişme kavramının yükselişine paralel olarak geliştirilmiş bir olgu olsa da, bu alandaki uluslararası eylem 1990’ların başlangıcına kadar harekete geçmemiştir (ETE 2009b).

1990’lı yılların başından itibaren çok yaygın olarak kullanılan sürdürülebilir turizm kavramı, yerel toplumun önemini tanıyan ve turizmin ekonomik yararlarından üst düzeyde fayda sağlama arzusu taşıyan bir turizm yaklaşımıyla desteklenmiştir (Demir ve Çevirgen 2006).

Kaya (2011) sürdürülebilir turizm kavramının uluslararası düzeyde ilk kez 1995 senesinde Lanzarote Adası’nda gerçekleştirilen Sürdürülebilir Turizm Dünya Konferansı’nda açıkça belirtilerek ele alındığını ifade etmiştir. Bu süreçte gerçekleşen bazı önemli konferans ve seminerler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kaya, 1997):

- 20-23 Mart 1990’da Endonezya’nın Bali adasında düzenlenen İnsan Ekolojisi, Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma (Human Ecology, Tourism and Sustainable Development) Semineri,

- 19-23 Mart 1990'da Kanada'nın Vancouver şehrinde düzenlenen Çevre ve İş Alanları İçin Global Fırsatlar (Global 90) adlı konferans (Global Opportunities for Business and The Environment-Globe 90),

- 27-29 Ocak 1991'de Kanada'nın Hull, Quebec kentinde düzenlenen ve turizm, sürdürülebilir gelişme ve çevre için bir araştırma ajandasının geliştirildiği Kanada Seyahat ve Turizm Araştırma Birliği Bölümü Konferansı (Conference of the Canada Chapter of the Tourism Research Association),

- Mart 1992'de Kanada'nın Vancouver kentinde düzenlenen Global 92'nin Turizm Dalı (The Tourism Stream of Globe'92) konferansı,

- 24-29 Nisan 1995 tarihinde İspanya'nın Kanarya Adaları'nda gerçekleştirilen Sürdürülebilir Turizm Üzerine Dünya Konferansı.

3.2.2. Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması

3.2.2.1. Tarihi Çevre ve Koruma Kavramı

Fiziksel çevre; insan ile doğal, kültürel, sosyal ve yapay öğeleri içinde barındıran ve bu olguların birbiri ile sürekli ve değişken bir etkileşime uğradığı dinamik bir olguyken (Erdoğan 2006); “tarihsel” kelimesi de sözlük anlamı olarak geçmiş dönemlerden kalan, tarih ve sanat yönünden değer taşıyan bir şey için kullanılmaktadır (Bildiş 2006).

Tarihi çevre ise, Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Konseyi'nin Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri çalışmasında; “Doğa ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlerdir” şeklinde ifade edilmektedir (Aydemir ve ark. 2004).

Toka'ya (2008) göre geçmişe ait verilerin göstergesi olan taşınabilir veya taşınmaz her türlü öğenin yer aldığı tarihi çevreler, zaman içerisinde şahit olduğu dönemlerin sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik yönlerini, daha ayrıntıya inildiğinde ise toplumun yaşam deneyimleri duygu, düşünce, beğenileri, anlayışlarını, birikimlerini kısacası bütün özelliklerini yansıtır.

Tarihi çevre bir bölgenin birçok tarihi değerini kapsamaktadır. Tarihi anıtsal yapılar, geleneksel konut örnekleri, sokak dokuları, çeşmeler, dini yapılar, kültürel ve sosyal değerler bunlardan bazılarıdır. Ancak zaman içerisinde bu çevrelerin birçoğu tahribata uğramıştır. Bu çevrelerin tahrip edilmelerinin sebepleri şu şekilde sıralanabilir (Arabacıoğlu ve Aydemir 2007):

- Sosyal yaşam koşullarındaki değişimler,
- Çağdaş konfor koşullarını sağlama isteği doğrultusunda gerçekleştirilen bilinçsiz müdahale ve ekler,
- Yanlış restorasyonlar,
- Ekonomik zorunluluklar: koruma maliyetini finanse edecek parasal güçten yoksun olunması, alınacak önlemlerin hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi isteği sonucu araştırma ve belgelemeye dayalı olmayan uygulamalar,
- Kişilerce konuya verilen önemin azlığı, halkta tarihsel çevre bilincinin olmaması, koruma eğitiminin yetersizliği,
- Yasa ve kısıtlayıcı kararların zorlayıcı etkisi/ters tepkiler,
- Koruma planının olmayışı ya da bilinçsizce hazırlanmış olması ya da bilinçsizce uygulanıyor olması,
- Yerel yönetimlerin isteksizliği ve ilgisizliği, uygulamak zorunda oldukları kararların bilgileri dışında kalması, yeterince açık ve inandırıcı olmaması, kaynak yetersizliği,
- Hızlı teknolojik gelişmeler sonucu geçmişle bağların kopması.

Geçmiş uygarlıklara ait her türlü kültürel ve tarihi değerlerin; toplumlar tarafından saygı gösterilerek benimsenmesi, korunarak sonraki kuşaklara ulaştırılması, başka toplumlara sunularak tarihi geçmişi hakkında bilgi vermesinin sağlanması ve bu şekilde evrenselleştirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden tarihi çevreler için koruma kavramı gelişmiştir.

21 Temmuz 1983 tarihinde çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda (KTVK) koruma kavramı; “Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri;

taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri” biçiminde tanımlanmaktadır.

Koruma, tarihsel bir nesneyi tüm öğeleriyle elverdiğince yaşatma eylemi olup; toplumun geçmişteki toplumsal ve ekonomik koşullarını, kültür değerlerini yansıtan fiziksel yapının günümüzün değişen toplumsal ve ekonomik koşulları altında yol olmasına engel olarak, çağdaş toplumda çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamaktadır (Özel 2006).

Geçmişte korumanın hedefi yapıyı ayakta tutmak, yıkılan kısımlarını yeniden onararak biçimsel bütünlüğünü korumak, değişen taleplere göre yeni eklemelerle işlerliğini sağlamak iken, bugün anıtlar ve tarihi çevre belirli bir dönemin kentsel ve mimari düzenini, yapım tekniklerini, sosyal yaşamını açıklayan bir belge olarak değerlendirilmekte olup, tarihi anıt ve çevrelerin yaşaması rastlantılara bırakılmayarak, ulusal ve evrensel kültürün bir bileşeni, uygarlık belgesi olarak korunmaları amaçlanmaktadır (Ahunbay 2004).

Sahip olduğu zenginlik ile önemli miraslar arasında olan tarihi çevrelerin; nesilden nesile aktarılması ve bu şekilde yeni nesillerin de geçmişin bilgisine ulaşabilmesi gerekmektedir. Koruma olgusunun gerekliliğini yansıtan bu durumun sağlanabilmesi için; söz konusu tarihi çevrelerde etki sahibi tüm bileşenlerin (hükümetler, yerel yönetimler, bölge halkı, turistler, vb.) korumacı bir kimlik üstlenerek, zarar verici tutumdan uzak durmaları gerekmektedir. Bu yüzden, tarihi çevrelerin sürekliliğinin sağlanmasında vazgeçilmez araçlardan biri olan koruma kavramının, doğru politika ve eylemlerle hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

Günümüzde tarihi ve kültürel mirasa ve bunların korunmasına verilen önem, ülkelerin gelişmişlikleri hakkında bile bilgi verebilir duruma gelmiştir. Bunun yanı sıra 21. yüzyılda ülkelerin doğal ve tarihi çevrelerini koruma becerisi ve başarısı sadece doğal ve kültürel zenginlik olarak değil, ayrıca siyasal bir güç ve prestij kaynağı olarak da öne çıkmaktadır (Tankut 2005). Bu yüzden gün geçtikçe korumanın önemi daha da artmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda oluşturulan Şekil 3.5. tarihi çevrelerin korunma gerekçelerini göstermektedir.

Şekil 3.5. Tarihi çevreleri koruma gerekçeleri

Koruma kavramında, hangi değerlerin korunacağını saptanması önceliklidir ve önem taşımaktadır. Washington Tüzüğü'ne göre; kentin ve kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan maddi ve tinsel bileşenler, korunması gereken değerler olup; bunların arasından özellikle vurgulananlar şunlardır (ICOMOS 1987):

- Parsel ve sokakların tanımlandığı kent dokuları,
- Binalarla yeşil ve açık alanlar arasındaki ilişkiler,
- Binaların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri, iç ve dış görünüşleri,
- Kent veya kentsel alanın doğal ve insan yapısı çevresi ile arasındaki ilişki,
- Kent veya kentsel alanın zaman içinde yüklendiği değişik işlevler.

Korunacak değerler; doğal değerler ve kültürel değerler olarak iki grupta incelenmekte ve korunacak kültürel değerler boyutlarına göre aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Ayrancı 2007):

- Yapı parçaları,
- Bireysel tarihsel yapı,
- Tarihsel yapı grubu,

- Tarihsel çevre,
- Tüm tarihsel kent,
- Tarihsel bölge.

Bu sıralamada bulunan “Tarihsel Çevre” kavramı; tarihsel, mimari, arkeolojik ve sanatsal değerleri ile bütünlük gösteren bir ya da birkaç sokaktan oluşmuş dokular biçiminde tanımlanmaktadır (Zeren 1981).

Karasoy (2011) koruma türlerini, ölçeğe bağlı olarak ve bulundukları bölgeye göre iki farklı boyutta irdelenmiştir. Bu sınıflandırmaya göre koruma türleri aşağıdaki gibi açıklanabilir:

A. Bulundukları Bölgeye Göre Koruma:

1. Kentsel Koruma: Kentsel koruma; tarih bilincinin geliştirilmesi ve ulusal benliğin oluşturulması bakımından öneme sahip olup (Karpuz 2009), kentsel sitlerin korunması anlamında kullanılmaktadır (Karasoy 2011). Kentsel sit kavramı ise; “eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler, alanlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Ahunbay 2004).

Tekeli (1989) Türkiye’de kentsel alanlardaki korumacı tutumları savunanların, bunu dört farklı biçimde temellendirdiklerine değinmiş ve bunları aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

a. Birinci tür temellendirme: Toplumda yaşayanlara sağlıklı bir tarih bilinci kazandırmanın gereği üzerinde durarak; kişinin sağlıklı olarak toplumsallaşabilmesi için yaşadığı çevrenin, ona sürekli olarak tarihsel geçmişin simgelerini işaretlerini aktarabilmesini savunur. Böylece geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kimse, kültürün sürekliliğini kolayca edinecek ve tarih bilincine sahip olabilecektir.

b. İkinci tür temellendirme: Birinci türe göre çok daha dar kapsamlı bir amacı gerçekleştirmeye çalışan bu yaklaşım, korumayı ulusal benlik yaratmakta bir araç olarak görmektedirler. Ancak, Ulusallık ideolojisi çoğu kez bir ülkenin tüm tarihini kavrayacak genişlikte olmadığından, böyle bir yaklaşım altında korumacılığın amacı darlaşır, seçmeci hale gelir.

c. Üçüncü tür temellendirme: Estetik olarak veya başka ölçütlere göre değerli olanı koruma yaklaşımı olduğundan, bu halde de birinci tür koruma amacına göre değerlilik ölçütü açısından bir sınırlama getirilmektedir. Korunması gerekenler değerli olanlardır ve tarihsellik tek başına korumak için bir sebep oluşturmaz. Korunması gereken; sanat açısından, kültür açısından ve çevre açısından değer taşımaktadır. Özellikle de her değer yargısının kendisinin de tarihsel olduğu bilinirse, herhangi bir kuşağın değer yargısına dayanarak verilecek koruma kararının daha sonraki kuşaklar açısından pek çok yanılgıları içereceği açık hale gelir.

d. Dördüncü tür temellendirme: Korumaya kültürel turizm açısından yaklaşılmakta ve burada koruma bir ticari amaçla ele alınmaktadır. Korumanın nedeni sağlayacağı gelir veya döviz olmakta olup, korunacağın önceliğini turistin varsayılan beğenisi meydana getirmektedir.

Birinci tür temellendirme biçiminin en kapsamlı olduğu ve diğer üç amacı da bir ölçüde içerebileceği, korumacılıkta değişik saptamalara karşı ölçülü bir çizgiyi temsil ettiği ifade edilebilir (Tekeli 1989).

2. Kırsal Koruma: Yerleşme düzeni ve boyutlarıyla, dokuyu oluşturan yapıların türü ve yapım tekniğiyle, malzemesiyle köy, bağ, yazlık özelliği taşıyan yerler olarak tanımlanan kırsal sitlerin (Ahunbay 2004) korunmasını kapsamaktadır.

3. Doğa Koruma: “Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gereken yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar” şeklinde tanımlanan tabiat varlıklarının (KTVK 1983) korunmasına yönelik çalışmaları ifade etmektedir.

B. Ölçeğe Bağlı Olarak Koruma:

1. Tek Yapı Ölçeğinde Koruma: Belirli bir uygarlığa şahitlik eden, arkeoloji, tarih ve sanat yönünden önemi ve özelliği bulunan, çoğunlukla anıtsal nitelikli tek yapıların korunmasını ifade etmektedir (Zeren 1981). Diyarbakır için Ulu Camii tek yapı ölçeğinde korumaya örnek olarak gösterilebilir.

2. Yapı Grupları Ölçeğinde Koruma: Tek yapıların bir araya gelişleri ile meydana gelen sokak, komşuluk üniteleri, külliye gibi kentsel mekanlara ilişkin

geliştirilen koruma planlamasıdır (Aydemir ve ark. 2004). Örneğin; İstanbul Süleymaniye Külliyesi.

3. Yerleşim Birimi Ölçeğinde Koruma: Tarihsel, mimari, arkeolojik ve sanatsal değerleri ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu kentsel alanlarla ilgili geliştirilen koruma planlamasıdır (Özen 2005). Diyarbakır Sur içi bölgesi buna örnek verilebilir.

4. Çevre Ölçeğinde Koruma: Geniş kapsamlı bir planlama türü olarak yalnız bir kent ve çevresini iyileştirme-geliştirme aşamasında ülke ve bölge düzeyinde oluşturulan plan hedeflerinin mekansal ifadesidir (Özen 2005). Örneğin; Safranbolu.

5. Bölge Ölçeğinde Koruma: Birkaç kenti kapsayan tarihsel, mimari, arkeolojik ve sanatsal değerleriyle bütünlük gösteren bölgeler için geliştirilmiş olan koruma planlamasıdır (Zeren 1981). Örneğin; Kapadokya.

Önemli zenginlikleri barındıran tarihi çevreler, tarihsel süreç içerisinde bir takım bozulmalara, yıpranmalara veya yıkımlara maruz kalmaktadırlar. Günümüze ise, geçmişin bu önemli tarihi çevrelerinin sadece bir kısmı ulaşabilmeyi başarmıştır. Bu çevrelerin sürekliliğinin sağlanarak, nesilden nesile geçmesinin mümkün kılınması gerekmektedir. Tarihi çevrelerin sürekliliğini sağlayabilmek için yürütülen koruma çalışmalarında; öncelikle bu çevreleri oluşturan geleneksel binaların korunmasının gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Geleneksel binaları koruma amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar; bu binaların mevcut durumlarını belgeleyen rölöve projeleri, aslına uygun onarım koşullarını belgeleyen restorasyon projeleri ve bugün günümüzde mevcut olmayan geleneksel binaların yeniden canlandırılmasına yönelik hazırlanan restitüsyon projeleri şeklinde sıralanabilir (Kan 2009).

Rölöve; bir yapının, kent dokusunun ya da arkeolojik kalıntının yakından incelenmesi, belgelenmesi, mimarlık tarihi açısından değerlendirilmesi ve restorasyon projeleri hazırlanabilmesi için binanın iç ve dış mimarisine, özgün dekorasyonuna ve taşıyıcı sistemi ile yapı malzemelerine ait mevcut durumunun ölçekli çizimlerle anlatımına denmektedir (TMMOB 2000).

Restorasyon; bir olguyu aslına uygun bir yaratıyla, aslına uygun malzemeler ve kaynaklarla, aslına uygun şekil ve fikir özelliklerine göre korumak; mevcut değerlerin ve bu değerlerin sonucu oluşan yapı, obje, sanat eseri, bunlarla ilgili bilgi ve belge, ne varsa hepsinin korunmasına denmektedir (Kuban 2000). Genel olarak; sağlamlaştırma, bütünleme, yenileme-yeniden kullanım-yeni işleve uyarlama, yeniden yapma, temizleme, taşıma gibi restorasyon işlemleri gerçekleştirilmektedir (Ahunbay 2004).

- Sağlamlaştırma: Deprem, zemin hareketleri, trafik, yangın, Vandalizm gibi dış etkiler ile zamana bağlı olarak strüktür ve malzeme bozulmalarına maruz kalabilen tarihi yapıların işlevlerini sürdürebilmeleri amacıyla gerçekleştirilen fiziksel ve kimyasal müdahaleler “sağlamlaştırma” yöntemi olarak kabul edilmektedir (Üçer 2011).

- Bütünleme: Korunması gerekli yapıda veya kent parçasında özgün örneğe göre eksik olan bölümleri tamamlayarak mimari bütünü yeniden elde etmeye “bütünleme-reintegrasyon” denilmektedir (Hasol 2012).

- Yenileme, Yeniden Kullanım, Yeni İşleve Uyarlama: Değişen fiziki ve sosyal çevrenin ortaya koyduğu gereksinimi karşılayabilmesi amacıyla, yapıların özgün işlevinin değiştirilmesi işlemidir (Üçer 2011).

- Yeniden Yapma: Tümüyle yok olmuş veya çok harap durumdaki tarihi yapıların, mevcut ve varsayıma dayanmayan geçerli belgelere göre hazırlanan restitüsyon ve rekonstrüksiyon projelerine uygun olarak yeniden inşa edilmesini ifade etmektedir (Yılmaz 2012).

- Temizleme: Kültür varlığı ile kentsel sitlerin; genel etkisini bozan, tarihi ve estetik değer taşımayan (muhdes) eklerden arındırılması işlemidir (TMMOB 2000).

- Taşıma: Bayındırlık etkinlikleri (yol, baraj yapımı), jeolojik yapı veya doğal afetlerin; bir anıtın veya tarihi yerleşmenin, bulunduğu yerde korunmasını zorlaştırması veya olanaksız kılması durumlarında anıt veya yerleşmenin önceden belirlenen uygun bir konuma taşınarak orada yaşamlarını sürdürmeleri gerekebilir (Bahadır 2014). Bu durum “taşıma” kavramıyla ifade edilmektedir.

Restitüsyon ise sonradan değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış veya yok olmuş öğelerin, yapıların ya da yerleşmelerin; ilk tasarımlarındaki veya belirli bir tarihteki durumlarının arşiv kayıtlarından, yapı üzerinde bulunan izlerden, yapıya, yerleşmeye ait

çizim ve fotoğraf gibi belgelerden yararlanılarak plan, kesit, görünüş ve aksonometrik çizimlerle ya da maketle anlatımına denmektedir (TMMOB 2000).

Koruma; tek bir yapı ölçeğinde olabileceği gibi, kent düzeyinde, bir sokakta veya tarihi çevre boyutunda da olabilir. Ahunbay (2004) tarihi çevreleri koruma aşamalarını aşağıdaki gibi özetlemiştir:

- Korunacak kültür ve doğa varlıklarının tam olarak belirlenmesi,
- Çevre ile ilgili analizlerin yapılması,
- Rölöve ve tipoloji çalışmaları,
- Sağıklaştırma, onarım, yenileme, temizleme işlemlerinin yapılması,
- Tarihi çevreleri yıpratan, kirleten işlevlerden arındırarak, kültürel işlevler gibi yeniden kullanım alternatiflerinin geliştirilmesi,
- Tarihi çevrede yeni yapılaşmanın çevresiyle uyumlu olarak ele alınması.

Kan'a (2009) göre ise kentin çöküntü alanları olarak kabul edilen kentsel alan parçalarının canlandırılıp hayata döndürülerek yeniden kente kazandırılması, kentsel yenileme sayesinde mümkün olabilmektedir.

Genel bir çerçeve içinde kentsel yenileme; farklı sebeplerden dolayı zaman süreci içinde eskimiş, köhnemiş, yıpranmış veya kimi durumlarda terkedilmiş, vazgeçilmiş kentsel dokunun, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi, dönüştürülmesi, ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması olarak ifade edilmektedir (Özden 2000-2001).

Kentsel yenileme yöntemleri kısaca aşağıdaki gibidir (Potter 1991, Aktaran, Kan 2009):

-Yeniden Canlanma-Canlandırma (Revival - Revitalization): Sosyo-kültürel, ekonomik veya fiziksel açılardan bir çöküntü süreci yaşamakta olan kentsel alan parçalarının, çöküntüye sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi sonucu, o alanın tekrar hayata döndürülmesi, canlandırılmasıdır.

-Yenileme - Yenilenme (Renewal-Renovation): Kentsel alanın yenilenmesini konu alan bu eylem türü, içinde, yıkıp yeniden yapma anlamını da kapsamaktadır.

-Yeniden Oluşum (Regeneration): Tümüyle yok olmuş, bozulmuş, köhnemiş, dolayısıyla çöküntü bölgesi haline gelmiş alanlarda yeni bir dokunun yaratılması veya mevcutun iyileştirilmesi ile bu alanların kente kazandırılması anlamlarını içermektedir.

-Soylulaştırma (Gentrification): Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.

-Eski, Sağlıklı Konumuna Kavuşturma (Rehabilitation): Deformasyonun başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan eski kent parçalarının eski sağlıklı haline kavuşturulması olarak açıklanmaktadır.

Tarihi çevrelerin korunmasında, bölgelerin turizme açılması da önem taşımaktadır. Turizm ile tarihi çevreler yakın ilişki içerisinde olup, etkileşim içerisindeyler. Bu etkileşimin olumlu ve olumsuz yönleri olduğundan dolayı; hem turizmin gelişimine hem de korumanın sağlanmasına katkıda bulunulabilmesi için, izlenecek yöntem ve politikalar önem kazanmaktadır.

3.2.2.2. Tarihi Çevre İle Turizm İlişkisi

Tarihi kent parçaları, malzemelerin, çevre koşullarının değiştiği ve teknolojinin büyük derecede ilerlediği günümüzde, geçmişi en iyi açıklayan açık hava müzeleri olup; tarihi kent dokusu içindeki yapılar, o kente ait özgün kimliği, toplumların sosyal yapısını ve tarzını bize göstermektedir (Anıl 2007).

Başçı'ya (1990) göre geçmişten günümüze kalan kültür ve sanat kalıtları, o dönemin insanların yaşamlarının, emeklerinin bir parçasıdır; insanın kendini tanıma ve gerçekleştirme uğraşının ürünü olup, bu ürünler artık insanlık tarihinde günümüzden önce yaşamış, halen yaşayan ve gelecekte de yaşayacak olan insanlığın ortak malıdır.

Bu yüzden geçmiş uygarlıklara ait bu kalıtların korunarak tüm insanlığa sunulması, bu şekilde insanların bu kalıtlar aracılığıyla geçmiş hakkında bilgi ve görüş sahibi olmasının sağlanması gerekmektedir. Turizm faaliyetleri de, bu gerekliliğin yerine getirilebilmesinde önemli bir rol sahibidir.

Yazar'a (2010) göre; taşınmaz kültür varlıklarının, onların konumlandıkları alanların, bu değerlerin bir parçası olan yerel kültürlerin ve bunların mekanlarda deneyimlenmesinin, turizm arz unsurları olması; tarihsel değerleri içeren tarihi

dokuların korunarak geleceğe taşınmasında turizmin kullanımını en yaygın araç haline getirmiştir.

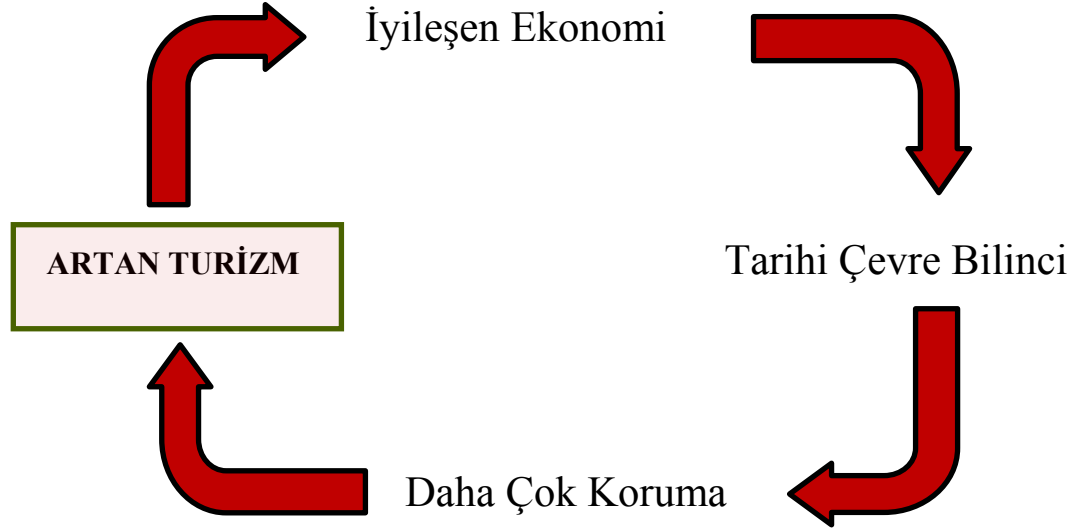
Akyüz Levi'ye (1999) göre ise tarihi çevrenin sadece kanun, karar ve yaptırımlarla korunamayacağı, bunun ancak özendirilerek, sevgi ve istekle başarılabileceği, bu bağlamda en önemli problem olan ekonomik faktörlerin ortadan kaldırılmasında ise turizmin araç olabileceği düşünülmektedir.

Turizm, dünya genelindeki büyük sektörler arasında yer alır. Hem olumlu hem de olumsuz etkilere sahip olan bu sektör, sağladığı büyük ekonomik kazançlarla ülkelerin kalkınmasında ciddi bir etkiye sahip olabilmektedir. Kültür turizmi kapsamında tarihi çevrelere gerçekleştirilen ziyaretler de, bu çevrelerin turizm sektörüne katkıda bulunmasını sağlamaktadır.

Yıldız ve Kalağan (2008); yeni turist tipinin deniz-kum-güneş'ten ziyade doğa, tarih ve kültür maksatlı seyahatleri tercih etmeye başladığını belirtmiştir.

Dünyadaki pek çok uzman; kültür turizminin diğer pek çok aktiviteye oranla daha çok gelir ve zaman aktarımını gerektirdiği için özel olarak dikkate alınması gerektiğini; Avrupa'daki tarihi alanlara yapılan ziyaretlerin genellikle en çok okumakta olan öğrenciler ve yüksek gelir grubundan gelen insanlar tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Abacılar 2008).

Tarihi çevre ile turizm ilişkisinde koruma açısından da önemli bir ilişki vardır (Şekil 3.6.). Çünkü tarihi çevrelere yönelik gerçekleşen kültürel turizmin boyutu, mimari mirasın fiziksel durumuna göre değişmektedir. İyi bir şekilde muhafaza edilerek sunulmuş olan tarihi doku, buraya yönelik gerçekleşen turizm potansiyelini de yükseltecektir. Ayrıca turizm faaliyetlerinin getireceği ekonomik kazançlar; bu bölgelerin hem yerel halk, hem de yönetimler tarafından daha fazla benimsenmesini, sahip çıkılmasını ve daha iyi korunmasını sağlayabilmektedir. Sonuç olarak turizmin artmasıyla birlikte korumanın artması, korumanın artmasıyla da turizmin artması söz konusudur.

Şekil 3.6. Turizm ile koruma ilişkisi

Tarihi çevrelerde gerçekleşen turizmin başlıca olumlu özellikleri şu şekildedir:

- Tarihi çevrelerin barındırdığı tarihi yapılar, sosyal yaşam ve kültürel değerler turizm sayesinde tüm dünya insanları tarafından tanınma fırsatı yakalar.

- Turizm kaynaklı kazançların artması sonucu yöre halkında tarihi çevre bilinci artar, sahip olunan kültürel değerler daha iyi anlaşılır ve bunlara sahip çıkma arzusu daha da yükselir.

- Gerçekleştirilen yatırımların kısa sürede geri dönmesi ve yüksek oranda gelir getirmesi sebebiyle turizm, tarihi çevrenin korunmasında finans kaynağı olabilecek bir sektör olur (Yavuz 2010).

- Turizm, geleneksel aktivitelerin yer aldığı, dolayısıyla teknolojik ve ekonomik güçlüklerin yaşandığı tarihi kent alanlarına ekonomik canlılık, işgücü artışı, üretilen mal ve hizmet sektörlerinde nitelik ve nicelik bakımından olumlu gelişmeler sağlar (Kolcu 1993).

- Turizm bölgelerinde altyapı, çevre düzenlemesi, ulaşım gibi alanlarda iyileştirmeler gerçekleşir ve bu durum da bölge halkına yarar sağlar.

- Genellikle kent merkezlerine doğru gerçekleşen göçler, turizmin ekonomik iyileştirme sağlamasına paralel olarak azalabilir.

- Turizm insanlar arasında anlayış ve uygulandıkları bölge halkında milli gurur oluşturur (Abacılar 2008).

- Farklı kültürel grupların ziyaretleri neticesinde tarihi çevrelerde, yerel kültürün de katılımının sağlanmasıyla bir kültür alışveriş ortamı oluşabilir.

- Turizmin getirdiği kültürel değişim insanlar ve kültürler arasındaki anlayışı destekler, önyargıların azalmasına sebep olabilir ve böylece toplumlar arasındaki gerilimin azalmasına ve kültürlerarası anlayışın gelişimine katkı sağlayabilir (Akdoğan 2010).

Öte yandan; turizm faaliyetlerinin, bu iyileştirici etkilerinin yanında tarihi çevrelere zararı da olmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

- Yoğun turist akışına ve kullanımlara bağlı olarak tarihi dokuda yıpranma, bozulma, aşınma gibi fiziksel tahribatlar ile fiziksel kirlilik ve gürültü meydana gelebilir.

- Tarihi çevrelerde trafik ve park yeri problemi yaşanabilir, özellikle hafta sonları ve tatil günlerinde gününbirlik turist gruplarını taşıyan otobüsler kalabalıklara ve ciddi trafik sorunlarına sebep olabilir, bu duruma bağlı olarak da yerel halkta memnuniyetsizlik meydana gelebilir (Yavuz 2010).

- Tarihi kent dokularının turizm pazarında yer alışı ile beraber kent strüktürü aşırı yüklenme altında kalmış olup, bu strüktürlerin başında; trafik, ulaşım ve toplu taşıma sistemleri, kanalizasyon, temiz su sistemleri, enerji temini, haberleşme sistemlerindeki güçlükler ve kapasitelerin aşırı yüklenme sonucu yetersiz kalışı gelmektedir (Kolcu 1993).

- Turist sayısının çok fazla olması, turistler açısından gözlemleme kalitesinin daha da düşmesine neden olabilir (Yavuz 2010).

- Turistik ilgiye bağlı olarak oluşacak hizmet sektörü tarihi çevrede yoğun yapılaşmaya sebep olabilir ve bu şekilde tarihsel dokuda bozulmalar meydana gelebilir.

- Turizmin genellikle sebep olduğu ani ve zorlayıcı değişimler, toplumun tamamıyla bozulmasına ve bunun sonucunda bütün kültürel geleneklerin kaybolmasına sebep olabilir (Akdoğan 2010).

Turizmin tarihi verileri yok etme potansiyelinin azımsanmaması gerektiğini belirten Kuban (2006); ikiz doğduklarını ancak turizmin ülkemizde ikiz kardeşini yiyen bir canavara dönüştüğünü ifade etmiştir. Tarihi çevrelerin turizme açılmasında sınırları

turizm değil, koruma ilkeleri saptar ve koruma ekonomik değil kültürel bir olgudur (Kuban 2006).

Turizmin etkileri incelenirken dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise taşıma kapasitesidir. Sahip olunan turizme sebep kaynakların, planlanmamış yoğun turistik gezilere maruz kalması bir takım problemleri ortaya çıkarabilmektedir. Taşıma kapasitesi kavramı da bu durumun önüne geçilmesini amaçlamaktadır.

Çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma esas alınarak turizmde taşıma kapasitesi Dünya turizm Örgütü tarafından; bir alanın kaynakları, toplumu, ekonomisi ve kültürü üzerinde olumsuz etki yaratmadan, aynı zamanda ziyaretçi tatminini de azaltmadan bir alanın maksimum kullanımı şeklinde tanımlanmıştır (Bike Özdemir 2007).

Bir başka tanımda ise; bir bölge ya da yörenin taşıma kapasitesi, kullanımı hedeflenen çevresel ortamda, gerek kullanıcıların gerekse söz konusu ekosistemin sağlığı ve dokunulmazlığını bozmadan bu ortama yüklenebilecek kullanım biçimini ve yoğunluğunu belirler (Uslu 1991, Aktaran, Eser 2011).

Turistik bir bölgenin kaldırabileceği turizm etkinliklerinin maksimum seviyesinin daha önceden belirlenmesi taşıma kapasitesinin kapsamı içerisindedir. Sürdürülebilir yönetim anlayışının önemli araçlarından biri olan taşıma kapasitesi; jeolojik, manzara ve ekolojik açıdan hassas çevrelerin korunması ve ekonomik gelişmeye imkan sağlaması açısından kaynakların korunması ve kullanımında sınırlama getirilmesini sağlayacak bir yöntem olarak önerilebilir (Demir ve Çevirgen 2006).

Taşıma kapasitesi birkaç farklı gruplandırmaya sahiptir. Ancak genellikle 3 grupta sınırlandırılır. Bunlar (Orbaşlı 2000):

A. Fiziksel Taşıma Kapasitesi: Fiziksel olarak bir alanda ya da mekanda bulunabilecek unsurların (insanlar, araçlar vb.) maksimum sayısı, yani bir alan ya da mekanın kaldırabileceği en üst kapasiteyi ifade etmektedir (Dinçer Şen 2010).

B. Ekolojik Taşıma Kapasitesi: Turizmin fiziksel çevreye etki derecesi ile ilgili olup, turizmin ve ziyaretçilerin doğa üzerindeki etkilerinin kabul edilebilir seviyelerdeki sınırının belirlenmesi anlamına gelmektedir (Mercan 2010).

C. Sosyal Taşıma Kapasitesi: Ziyaretçilerin deneyim kalitesinde kabul edilemez bir düşme olmaksızın ve bölge toplumunda kabul edilemez olumsuz bir etki yaşanmaksızın, bir bölgenin kaldırabileceği maksimum kullanım düzeyidir (aktivitelerin türleri ile sayıları açısından) (Saveriades 2000).

Tarihi çevrelerde gerçekleşen turizm faaliyetleri ekonomik, sosyal veya kültürel anlamda gerçekleştikleri bölgeye pek çok katkı sağlamaktadır. Turistik arzın devam edebilmesi için öncelikle bu arzı sağlayan tarihi çevrenin korunması gerekir. Taşıma kapasitesi kavramı da bu korumanın sağlanmasına yardımcı olan araçlardan birisidir.

Ziyaretçilerin fiziksel, ekolojik ve sosyal yapı üzerindeki etkilerinin kabul edilebilir derecede sınırlandırılarak, kabul edilebilir bir yararlanma seviyesinin tespit edildiği taşıma kapasitesinde, tarihi bölgelerdeki turizm faaliyetlerinin tarihi dokuya, tarihi çevreye ve tarihi mirasa en az zararla gerçekleşmesine de olanak tanınmış olur. Bu durum taşıma kapasitesi kavramını, tarihi çevrelerin korunmasında dikkate alınması gereken bir araç haline getirmektedir.

Sahip olduğu olumlu ve olumsuz etkilerle turizm kavramı, tarihi çevreleri kapsamaya devam edecektir. Bu yüzden olumsuz etkilerin oluşmasını engelleyen korumacı bir yaklaşımın ve tarihi çevrelerin sonraki kuşaklara zarar görmeden ulaştırılabilmesinde önemli bir araç olan sürdürülebilirlik anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda tarihi çevreler için sürdürülebilir turizm planlamalarının oluşturulması ve uygulanması büyük öneme sahiptir.

3.2.2.3. Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması

Sürdürülebilir turizm, turistleri ağırlayıp ihtiyaçlarını giderirken; yaşayan canlı sistemlerin, biyolojik çeşitliliğin, temel ekolojik süreçlerin ve kültürel bütünlüğün göz önüne alındığı, sosyal, mekansal, estetik ve ekonomik bakımdan bütün kaynakların yönetimini ele alan bir turizm türüdür (Yalçiner Ercoşkun 2005). Sürdürülebilir turizmin bu temel amaçlarına ulaşılabilmesi için, oluşturulacak olan turizm planlamasının sürdürülebilir bir yaklaşımla hazırlanması gerekmektedir.

Sürdürülebilir turizm planlamasında denge hususu vardır. Bir yandan turizm talebi doğrultusunda, gelen ziyaretçilere sunulan hizmet kalitesi yüksek tutulmaya çalışılırken, öte yandan; bu turistik talebi doğuran ürünlerin korunması amaçlanır. Bu

şekilde hem turistik ilgi canlı tutulup turizm potansiyeli korunarak yükseltilebilir; hem de turizmi doğuran kaynakların korunarak nesilden nesile ulaşması sağlanabilir.

Çubuk'a (1995) göre sürdürülebilir turizm planlaması; uzun vadede gelişmeye karşı çıkmayan, çevreyi ve ekolojik değerleri koruyan bir planlama türüdür (Çubuk 1995, Aktaran, Keleş 2003).

Sürdürülebilir turizm planlamasında, sürdürülebilir turizm yaklaşımı benimsenmektedir. Bu yaklaşımın temelleri ve davranış ilişkileri aşağıdaki gibidir (Kuntay 2004):

- Ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel değerlerin bütününe bağlayıcıdır,
- Turizm planlaması diğer planlama süreçleri ile bir bütündür,
- Ruhsal, niteliksel bir planlamadır,
- Temel ekolojik süreçlerin korunmasını temel alır,
- Biyolojik çeşitliliğin ve sosyal-kültürel mirasın korunmasına uğraşılır,
- Kültürler arası geleneklerin korunmasına önem verilir,
- Ülkeler arasında fırsat ve çeşitlilik dengesinde daha iyi bir başarı sağlanmasına çalışılır,
- Planlama ve politika temel verilerdir,
- Planlama bir süreçtir,
- Planlama ve araçlar aynı köşenin iki yüzüdür,
- Turizmin politik boyutu tanımlayıcıdır.

Turizmin gelişiminin sürdürülebilir olabilmesi için; politikaların uyum ve düzenini, büyüme sınırlamalarının kabul edilirliliğini ve uzun süreli bir vizyonun var olması gibi ön koşulları, planlamanın ilk aşamalarında belirlenmesi gerekmektedir (Ahn ve ark. 2002). Varlığını tamamen çevre ve insan üzerine kurgulayan turizm endüstrisinde turizmin sürdürülebilirliği, ancak uzun dönemli turizm politikaları ile anlam kazanabilmektedir (Eren 2009).

Ayrıca isabetli bir turizm planlaması; turizmin temel kaynaklarını benimseyen tarihi ve doğal çevrelerin korunmasını, gelecek nesillere aktarımını, kaynaklardan

sürekli ve rasyonel biçimde faydalanılmasını sağlarken ekonomik gelişimi de sağlar (Olalı 1990).

Birçok etmenin bir arada düşünüldüğü sürdürülebilir turizm planlamasının düzenlendiği özel alanlardan biri de tarihi çevrelerdir. Turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgelerden biri olan tarihi çevrelere yapılan ziyaretlerde; bölgenin tarihi geçmişi, geleneksel dokusu, mimari yapısı, doğası, kültürü, sosyal yaşantısı gibi pek çok alanda fikir sahibi olunur. Bölge böylelikle sahip olduğu kültürel ve tarihsel mirası, insanlığın bilgisine açmış olur. Bu yüzden tarihi çevrelerin turizm faaliyetlerine sunulması ve bu amaçla bölge için turizm planlamasının yapılması önem taşımaktadır.

Tarihi çevrelerde turizm planlaması düzenlenirken sürdürülebilir bir yaklaşımın benimsenmesi, bu çevrelerin korunması açısından önem taşımaktadır. Birçok kültürel ve tarihsel mirası barındıran tarihi çevrelerin korunması, korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması; gelecek nesillerin de bu mirastan yararlanmasının mümkün kılınması açısından mutlaka gereklidir.

Oktay ve Hoşkara'ya (2006) göre sürdürülebilir tarihi çevreler; farklı kullanımların/kullanım alanlarının yer aldığı, çeşitli sosyal gelir gruplarının yaşadığı ve bu gelir gruplarına uygun konutların, yaşam alanlarının ve canlı sosyal amaçlı /kamusal mekanların bulunduğu, yoğun kentsel formu olan ve bu şekilde yaya, bisiklet ve yürüyüş ağırlıklı sürdürülebilir ulaşım olanağı sağlayan, doğal/tarihi kaynakların/değerlerin tüketilmediği ve verilecek kararlarda yoğun halk katılımına başvurunun yapıldığı alanlardır.

Kuntay'ın (2002) belirlemiş olduğu sürdürülebilir turizm planlamasının teknik araçlarını özetleyen çerçeve koşullar şunlardır (Kuntay 2002, Aktaran, Keleş 2003):

A. Temel Çerçeve Koşullar: Uluslararası havaalanı, uçak pisti, otoyol gibi ulaşım altyapısının varlığı, amacına uygun seyahat ve düzenli turlarla güvenli bir turizm etkinliği, yasal koruma ve halkın bilinçlendirilmesi aracılığıyla görülmeye değer turistik değerlerin tahribinin engellenmesi ve korunması temel çerçeve koşullardır.

B. Ekonomik-Politik Çerçeve Koşullar: Turizmi geliştirmek amacıyla yasal ve ekonomik politikaların varlığı, yeterli finansman ve imkanlar, uzman işletme ve tur operatörlerinin bilgilerine kolay erişiminin sağlanması, diğer ülkeler için yeni tanıtım sistemleri, pazarlama ve geliştirme için bilgi alma ve eleştirme imkanları, turizm

okulları, animasyon okulları ve çevre koruma konusunda geliştirilmiş meslek içi eğitim kurslarıdır.

C. Sosyal ve Ekolojik Turizm Çerçeve Koşullar: Turizm projeleri için ve koruma alanları için yasal koşullar, katılım sistemi, yerel yönetimlerin ya da doğa korumayla ilgili kurumların rolleri, çevre korumayla ilgili yatırımlar, çevrenin korunması için yeterli uzmanlar ve danışmanlar biçiminde sıralanabilmektedir.

Sürdürülebilir turizm planlamalarında göz önünde bulundurulması gereken hususlar aşağıdaki gibidir (Olahı 1990):

- Bölgenin ya da yörenin mevcut turistik arz değerleri (tarihi, doğal ve sosyokültürel) envanterinin güçlü ve zayıf yönleriyle ortaya çıkarılması,
- Bölgenin ya da yörenin taşıma kapasitesinin saptanması,
- Turizm arz göstergelerinin yüksek olduğu bölgelerde mevcut üst yapıların korunması ve yerel yapılaşmayı bölgenin ihtiyaçları dâhilinde kontrolünün sağlanması,
- Bölgede yerel yönetimleri denetimi ve gözetimi altında çevreye saygılı ve otantik mimariye önem verilmesi,
- Bölgenin ekolojik, tarihi, doğal ve sosyo-kültürel zenginliği ile uyumlu çevre düzenleme çalışmalarına ağırlık verilmesi,
- Doğal, sit alanları ve kırsal çevrenin de geleceğin turizm alanları olarak korunması,
- Bölgede farklı turizm çeşitlerinin daha çok turizm talebine göre değil, mevcut arz değerlerine göre düzenlenmesi,
- Turizm arzı ve talebine göre alt yapının düzenlenmesi,
- Sürdürülebilir turizmin gelişmesi ve korunması için bölge halkının turizm konusunda bilinçlendirilmesi,
- Turizmin mevsimlikten çıkarılması ve yılın on iki ayına yayılması,
- Bölgede çevre kirliliğinin en aza indirilmesi,
- Güneş enerjisi, jeo-termal enerji, rüzgâr, akarsu enerjileri gibi çevreye zarar vermeyecek enerji kullanımına ağırlık verilmesi ve yatırımların tercih edilmesi,

- Toplumsal ve kültürel kimliğin korunması,
- Yerli ve yabancı turistlerin bir takım yerel etkinliklere katılmasını sağlayarak, doğa ile iç içe isterlerse yerel tarım, hayvancılık vb. faaliyetlere katılarak, ekolojik dengenin korunmasına katkıda bulundurarak dinlenme olanaklarının sağlanması,
- Turistik yatırımların bir bölgede kontrollü bir şekilde sağlanması ve bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda uzun vadeli olması şeklinde özetlenebilir.

- Sürdürülebilir Turizm Planlamasının Amaç ve İlkeleri

Uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde sosyal, fiziksel ve ekolojik çevreye saygılı turizm gelişimi için bir araç olan sürdürülebilir turizmin amaçları şu şekildedir (Keleş 2003):

- Turizm yoluyla çevre ve ekonomiye katkıda bulunmak,
- Sektörler arasında eşit gelişmeyi sağlarken tarihi, doğal ve fiziksel çevreye saygılı olmak,
- Yerel halkın yaşam standartlarını geliştirmek,
- Turistlere en üst seviyede hizmet sunmak, ziyaret ettikleri ülke hakkında bilgilendirmek, görgülerini arttırmak,
- Turizm, çevre ve diğer hedeflere bağlı olarak çevresel kaliteyi elde etmek.

Tarihi şehirlerde turizm planlaması için gerekli amaçlar ise şu şekildedir (Orbaşlı 2000):

- Kentsel çevrede devamlılığı teşvik ederken uzun aşamalı yararlar ve turizm aktivitesinin sürekliliğini sağlamlaştırmak,
- Yüksek kalite bir ürün geliştirmek ve devamını sağlamak,
- Turizm gelişimi için sürdürülebilir bir taban geliştirmek,
- Ürünü piyasaya doğru ve etkili bir şekilde sunmak,
- Doğru bir yönetim aracılığıyla yararları en fazlaya çıkarmak, etkileri en aza indirmek.

Mason’a (2008) göre sürdürülebilir turizm planlanırken değerlendirilmesi gereken önemli ilkeler; talebe göre değil arza göre turistik düzenlemelerin yapılması, önceliklerin yerel halka verilmesi, 12 ay turizm odaklı düzenlemeler yapılması, toplu taşıma ağının oluşturulması, toplumsal katılım, temiz enerji kullanımı, mevcut yapı stokunun kullanımı, toplumsal ve kültürel kimliğin korunması, turizm yatırımlarının esnek, gelişmeye açık ve uzun vadeli olması şeklinde sıralanabilir.

1991 yılında hazırlanmış olan “Koruma Alanlarında Sürdürülebilir Turizm İçin Avrupa Beyannamesi” kapsamında katılımcılar tarafından belirlenen koruma alanlarındaki sürdürülebilir turizme yönelik 8 ilke ise şu şekildedir (Gürer 2003):

1. Turizm yönetimine bütünleşik yaklaşım: Koruma alanlarında turizm gelişimi ve bu bölgelerde konaklayacak, bu bölgelere gelecek ziyaretçi sayıları, doğal, sosyal ve kültürel çevrenin kapasitesine göre hesaplanarak düzenlenmelidir. Bunun sonucunda da koruma alanlarında turizm faaliyetlerinin etkileri düzenli olarak planlanmalı, yönetilmeli ve çevresel, ekonomik, sosyal gereklilikler saptanmalıdır.

2. Kaynakların korunması ve atıkların azaltılması: Koruma alanlarında turizm, doğal kaynak kullanımını olabildiğince minimize edecek biçimde yönetilmeli, turizmle ilişkili atıkların üretimi azaltılmalı ve sürdürülebilir ulaşım türleri geliştirilmelidir.

3. Koruma görevinin paylaşılması ve mirasın değerinin yükseltilmesi: Koruma alanlarında turizm, çevrede yerel karaktere uygun yeni gelişme fırsatları oluşturmalıdır. Terkedilmiş binaların yeniden işlevlendirilerek korunmasını sağlamak da yeni gelişmenin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Doğal ve kültürel mirasın değerini arttırmak için, koruma sürecine gönüllü olarak katılımı sağlamak, bunu yapabilmek için de turizmden gelir elde etmeye yönelik olarak uygun plan/projeler oluşturmak gereklidir.

4. Yerel toplulukların ilgisi: Yerel halkın/toplulukların, sürdürülebilir turizm gelişimi için karar verme sürecinde bulunmaları gerekir. Turizm gelişimi olabildiğince fayda sağlamaya yönelik olacak şekilde sağlanmalıdır.

5. Yerel ekonomiyi desteklemek: Koruma alanlarında turizm, yerel işlerin ve yerel üretimin/ürünlerin ve becerilerin desteklenmesi ile yerel ekonominin gelişiminde yardımcı olabilir. Turizmin sağladığı faydalar ile çevrenin sürekliliğini sağlamada

anahtar rol oynayacak diğer sektörler arasındaki dengenin sürekliliğini sağlamak için özel bir önem/dikkat gereklidir. Bunun yanında turizm, ek olarak bazı geleneksel ekonomik sektörlerin desteklenmesini de önerir.

6. Uygun ve kaliteli turizm ürünlerinin gelişimi: Bir yöredeki turistik faaliyetler o alanın yerel özelliklerine göre saptanmalıdır. Alanın doğal ve kültürel mirasının değerini ve çekiciliğini arttırmak, o bölgede uygun ölçeklerde gelişmeyi sağlamakla mümkün hale gelebilir.

7. Eğitim ve uygulama/pratik: Özelde küçük çocukların ve okul çağındaki çocukların, genelde ise kişilerin koruma alanları hakkında daha çok öğrenmelerini/anlamalarını teşvik etmek, özendirmek maksadıyla, koruma alanlarında turizme yönelik üretim ve hizmetler konularında eğitim ve konuya yönelik açıklamalar amaçlanmalıdır.

8. Duyarlı pazarlama ve tanıtım: Koruma alanlarında pazarlama ve tanıtım faaliyetleri, ziyaretçilerin çevresel koruma, bölgesel gelenek ve görenekler hakkında daha fazla bilgili olmaları konularında etkilidirler. Pazarlama ve reklam mesajları, bölgenin yöreye has değerlerini/varlıklarını vurgulamak ve ziyaretçilerin yönetimine yardımcı olmak, halkın sezon dışı dönemlerde de koruma alanlarını ziyaretini teşvik etmeye yönelik olmalıdır.

- Sürdürülebilir Turizm Planlamasının Aktör ve Roller

Beyhan ve Ünügür'e (2005) göre turizm alanlarında fiziksel çevre kimliğinin sürdürülebilme sürecinde rol alanlar yani "aktörler" şöyledir: merkezi yönetim görevlileri, yerel yönetim görevlileri, koruma grupları (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ile anıtlar ve sitler uluslararası komisyon), halk, turist (yerli ve yabancı), tur operatörleri, yatırımcı, işletmeci ve tasarımcılardır. Bu aktörler Şekil 3.7.'de gösterilmiştir.

Şekil 3.7. Sürdürülebilir turizm planlamasında rol alan aktörler

Karma ekonomik sistemde turizmin geliştirilmesi devlet sektörü ile özel sektörün ortaklaşa çalışmasıyla gerçekleştiğinden (Kastarлак 2006), sürdürülebilir turizm gelişiminde de öncelikli olarak hükümetlere önemli görevler düşmektedir. Hükümetler, böyle bir planlama sürecinin vazgeçilmez aktörlerindendir. Hükümetlerin; sürdürülebilir bir politika benimseyip, planlama çalışmalarında bu yaklaşımı benimsemesi ve uygulamaların bu çizgide gerçekleşmesini sağlaması gerekmektedir.

Sürdürülebilir turizm gelişimini desteklemek için hükümetlere düşen bazı görevler şunlardır (Keleş 2003):

- Turizmin çevresel, kültürel ve ekonomik etkilerini alansal ve sektörel olarak araştırmak,
- Çevresel etki değerlendirmesi ve stratejik çevresel değerlendirme mevzuat ve standartlarını geliştirmek,
- Kentsel ve doğal alanlarda ekonomik faaliyetlerin uygun büyüklüğünü belirleyip, turizme ilişkin model geliştirmek,

- Sürdürülebilir turizm gelişimini esas alan eğitim programları yapmak ve uygulamak,
- Turizm gelişme projesine etki edecek çevresel etki değerlendirmesine konu olacak araçlar geliştirmek,
- Sürdürülebilir turizm gelişimi için taşıma kapasitelerini belirlemek ve gelişimini izlemek,
- Tarihi çevreye verilen, tarihi eser kaçakçılığı, izinsiz yapılan arkeolojik kazılar gibi zararların azaltılıp, tarihi alanların estetik değerlerinin yitirilmesini önlemek amacıyla çeşitli önlemler geliştirmek,
- Planlama kararlarına turizmi dahil etmek ve çevresel duyarlı alanlarda turizm gelişimini planlamak ve kontrol etmek,
- Ulusal ve yerel turizmin gelişiminde kurumlar arası ilişkilerde sürdürülebilirliği sağlamak,
- Toplumun farklı kesimlerinde, yerel halk ve sivil toplum örgütleri başta olmak üzere konuya duyarlı her kesimin turizm konusunda araştırma, planlama ve bilgilendirme yapan danışma bürolarını kurulmasını sağlamak,
- Turizmle ilgili devlet kademelerinin sürdürülebilir kalkınma kavramı konusunda görüş birliğine varmalarını sağlamak.

Sürdürülebilir turizm planlamalarında hükümetlerin yanında hükümet dışı örgütler de önemli rol taşımaktadırlar. Kamuoyunu temsil eden bu örgütler, bölgedeki yerel halkın düşüncelerini savunurlar. Hükümet dışı örgütler hem oluşturulacak planlamadaki düzenlemelerin yerel halka uygunluğu noktasında, yerel halka ulaşarak gerekli verilerin toplanmasına yardımcı olur; hem de yerel halka planlamadaki düzenlemeleri anlatarak, onların desteğinin alınmasına yardımcı olur.

Sürdürülebilirlik sadece ulusal değil, evrensel çapta önem verilen bir konudur. Bu yüzden sürdürülebilirlik konusunda çalışan pek çok uluslararası kuruluş vardır. Bunların arasından sürdürülebilir turizm planlaması konusunda da çalışma yapanların bir kısmı şu şekildedir:

- World Tourism Organization/WTO (Dünya Turizm Örgütü)

- United Nations Environment Programme/UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
- International Hotel Association/IHA (Uluslararası Otelciler Birliği)
- World Bank/WB (Dünya Bankası)
- World Travel & Tourism Council/WTTC (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi)
- Pasific Asia Travel Association/PATA (Pasifik Asya Seyahat Birliği).

Sürdürülebilir turizm planlamasında bir diğer önemli aktör ise yerel halktır. Son zamanlarda yerel halkın bu çalışmalarda önemli bir yere sahip olduğu daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır. Bu durum yerel halkın sürece dahil edilmesini sağlayarak, onların isteklerine gereken ilginin gösterilmesine katkı sağlamıştır.

Turizm faaliyetlerinde turistlerin çevreye yaklaşımları önem taşımaktadır. Tarihi çevrelerin sürdürülebilirliği için turistlerin; kültürel miraslara, tarihi dokuya, doğal çevreye, sosyal ve kültürel değerlere saygılı bir yaklaşım içerisinde ve sorumluluk duygusuyla hareket etmesi gerekmektedir.

Turizmde turistler kadar turist rehberleri de önemli aktörlerdir. Turist rehberlerinin sahip olduğu pek çok rol ve görev vardır. Turist rehberlerinin, ziyaretçilerin kontrolünü sağlayarak her türlü sorumluluklarını üstlenmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda çevreye zarar vermelerini engelleyici tedbirler alabilmelidir.

Ayrıca rehberlerin yerel bölgeyi turistlere iyi bir izlenim bıraktıracak şekilde tanıtması ve turistlere yönelik misafirperver yaklaşımı; turistlerin ziyaret ettikleri yerden memnun bir şekilde ayrılmasına ve bu durumun olası pozitif sonuçlarına (turistlerin aynı yeri tekrar ziyaret etme isteği duyması, döndükleri yaşam alanlarında edindikleri bu iyi izlenimleri çevrelerine anlatmaları ve böylece başka kişilerin de bu turistik bölgeyi ziyaret etmesine aracı olması, vb.) yardımcı olacaktır.

Turizm sektörünün hassas yapısı içerisinde turist rehberlerinin bir danışman veya akıl hocası, bir arabulucu görevi üstlenmesi daha çok önem taşımakta olup; turist rehberi artık sadece yol gösteren, kamp çadırı kuran ve yol işaretlerini okuyan değil, aynı zamanda öğreten ve önderlik yapan, turistlere gördükleri şeyleri anlamlı kılmaya yardımcı olan ve sürdürülebilir turizme katkı sağlayan kişilerdir (Köroğlu ve ark. 2012).

Sürdürülebilir turizm planlamasında seyahat acenteleri, tur operatörleri, turizm sanayisi gibi aktörler de rol almaktadır. Amacına ulaşmış bir planlama, tüm bu aktörlerin sürece dahil edilmesi konusunda da gerekli çalışmaların yapılmış olmasını gerektirir.

Gün geçtikçe etkilerinin artmasına bağlı olarak turizme verilen önem de artmaktadır. Milyonlarca kişiyi istihdam etmesi turizmin ülkeler tarafından benimsenip yaygınlaştırılmasına sebep olmaktadır. Ülkeler kalkınma programları yaparken turizm sektöründen de yararlanmaktadırlar. Bu aşamada turizm için izlenecek politikalar önem kazanmakta, turizme sebep değerlerin geleceğini belirlemektedir.

Turizm talebini doğuran bu değerlerin korunması, korunarak sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu yüzden turistik alanlara yönelik tasarlanan planlama çalışmalarında, sürdürülebilir bir politikanın izlenmesi önem taşımaktadır. Günümüzde bazı önemli tarihi kent ve bölgeler, izledikleri doğru politikalar ile hem önemli bir turizm merkezi haline gelmiş hem de sahip oldukları tarihi dokuyu koruyabilmişlerdir. Bu açıdan sürdürülebilir turizm planlaması çalışmalarında bu örneklerin de incelenmesi fayda sağlayacaktır.

3.2.2.4. Avrupa'nın Bazı Tarihi Kentlerinin Sürdürülebilir Turizm Planlaması Açısından İncelenmesi

- Macaristan-Budapeşte Örneği

Macaristan; Avusturya, Slovakya, Ukrayna, Romanya, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya ile komşu olan bir Orta Avrupa üyesidir (Şekil 3.8.). Resmi dili Macarca olan ülke, Avrupa Birliği ve Schengen üyesidir. Denize kıyısı olmayan ülkenin başkenti ise Budapeşte'dir.

1873 yılında kurulan Budapeşte, Macaristan'ın kültür ve sanat merkezi olarak bilinmektedir. Ülke nüfusunun yüzde 17'sine denk gelen yaklaşık 1.7 milyon nüfusa sahip olan Budapeşte (Budapest 2014), önemli bir tarihsel mirasa sahip olup Tuna Nehri ile Buda ve Peşte olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Şekil 3.9.). 30'un üzerinde tiyatronun bulunduğu kentte ayrıca Vorosmarty Meydanında, birçok kültürü bir arada ağırlayan Tuna karnavalı da düzenlenmektedir (Uğur 2012).

Şekil 3.8. Macaristan'ın konumu (Als Study 2014)

Şekil 3.9. Budapeşte (Vikipedi 2014a)

Tarihi yapıların olduğu eski kent merkezi Buda'da; yol dokusu organik, bütün yollar kiliseye çıkmakta ve iklimden dolayı sokaklar daha çok güneye açılmaktayken;

yeni kent merkezini oluşturan Peşte’de, yol dokusu ızgara (grid) planlanmıştır (Yalçiner 2004). Eski kent merkezinde yollar taş parke kaplı olup, mimaride önce Rönesans ve Barok, sonra da komünizmden etkilenilmiştir (Anıl 2007).

Bir dönem Osmanlı’nın da egemenliği altına giren bölge; tarihi geçmişi çok zengin olmasına rağmen tüm kentsel dokusu İkinci Dünya Savaşında harabeye dönmüş, ancak uyguladığı kentsel koruma ve yenileme çalışmaları, politika ve programlar sayesinde UNESCO’nun Dünya Mirasları Listesi’ne girmeyi başarmıştır (Üçer 2011). Budapeşte, tarihi kentlerin bütüncül bir politika çerçevesinde korunması ve yenilenmesi durumunda nasıl yeniden canlanabileceğini ve sadece turizmin hizmetine değil, günlük yasama da kazandırılabilceğini gösteren örnek bir kent olması bakımından önemlidir (Yalçiner 2004). Kent bu sayede günümüzün turizm bakımından önemli cazibe merkezleri arasında yer alabilmeyi başarmıştır.

“Korunması gerekli kamu yapılarının müdahalelerinin finansmanını devlet sağlamaktadır. Özel mülkteki korunması gerekli yapılarda ise devlet, finansmanın belli bir kısmını karşılamaktadır. Planlama yetkisi, merkezi yönetime bağlı planlama bürolarına aittir. Tarihi kent parçaları için yapılacak planlamalar, düzenlenen yarışmalar sonucu da yapılmaktadır. Tarihi kentlerde kentsel planlama yapılırken ilk önce kent karakterinin belirlenmesi ve buna yönelik planlama yapılması gereklidir (UNESCO 1980)” (Anıl 2007).

Budapeşte’de koruma, planlama ve turizm açısından yaşanan bazı gelişmeler şunlardır (Yalçiner 2004):

- Tarihi yapıların korunması ve envanterinin çıkarılması, bu konular ile ilgili enstitüler ve sistemler 19. yüzyıldan beri çalışmaktadır,
- Tarihi araştırma, mimari deneyler, özel koruma teknolojilerinin geliştirilmesi gibi koruma pratikleri, en belirgin olarak 1960-1980 yılları arasında yaşanmıştır,
- 1989-1990’daki demokratik değişimler, tarihi miras ve yönetimi konusunda değişik seçenekler sunmuş, o zamandan günümüze kentsel planlama ve koruma çok katmanlı, yenilikler ve teknolojinin fazlaca görüldüğü bir duruma dönüşmüştür,

- Yapı korunmasından bütüncül kentsel korumaya doğru geçilmiş ve yerel yönetim (Budapeşte Büyükşehir Belediyesi ve Bayındırlık Bakanlığı) etkin koruma yöntemleri geliştirmiştir,

- Merkezi ve yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları (STK) ve halk ile kentsel koruma ve yönetimde çok katılımlı bir ortam oluşturulmuş; tarihi yapıların korunmasında yerel yönetim ile özel sektör işbirliği yapmıştır,

- 1990'dan sonra koruma konusuna özel sektörün çabaları da dahil olmuş; sponsor olarak kamusal mekanların restorasyonlarında yer aldıkları gibi, merkezdeki tarihi yapıları kendilerine yer olarak seçmiş ve bu yapıların dışını onararak içini de yenilemişlerdir,

- Sponsor olan özel sektör ayrıca koruma ve restorasyon gibi konularda yapı işçilerinin eğitimlerini de sağlamaktadırlar,

- Oluşturulan çok aktörlü koruma olgusu, restorasyon sürecinde değişimlere sebep olmuş; daha yaşanabilir tarihi yapılar için binanın teknik kalitesi, tesisat yönetimi, restorasyon teknikleri, malzeme kullanımı konularında konfor ve işlevsellik düşünülerek yeni ve teknolojik değişikliklere gidilmiştir,

- 1980'lerden bu yana değişik paketler halinde çıkarılan restorasyon programları başarı getirmiş; özellikle de büyük konakların ve bazı köy evlerinin restorasyonları süratle yapılarak, bu yapıların ve bunların olduğu sokakların turistik çekim merkezleri olmaları sağlanmıştır,

- Yapılan çalışmalar ile Buda Sarayı ve etrafındaki mahallelerin rehabilitasyonu ile "slum" bölgeleri olmalarının önüne geçilmiş ve tarihi kent merkezindeki 19. yüzyıl konutlarından yaklaşık 200.000 daire adım adım yenileme programına dahil edilmiştir; ancak bu alanlarda yaşayan düşük gelirli ailelerin oturduğu yapıların bir kısmı hala çok bakımsız bir haldedir,

- 2000 yılından bu yana sadece 19. yüzyıl yapıları değil, 20. yüzyıl yapılarının koruması da söz konusudur,

- Tüm bu çalışmaların yanı sıra okullarda temel eğitimden yüksekokula kadar koruma bilincini aşılayan dersler konulmuştur. Ayrıca bu alana yönelik teknikerler yetiştiren meslek yüksekokulları da mevcuttur.

Budapeşte'nin korunmasında Büyükşehir Belediyesi de önemli bir rol oynamaktadır. Belediye'nin görevi; başkentin kentsel gelişim programları ile master planını yapmak, kent planı kanunları uygulamak, özel koruma bölgelerini, tarihi dokuları ve Kültürel Miras Alanı'nı kontrol etmek, korunması gereken tarihi değerlerin bakım ve yenilenmesi için gerekli koşulları sağlamaktır (Saroğlu 1998, Aktaran, Anıl 2007).

Belediye kentsel korumada mülk sahiplerini kontrol etmektedir ve daha önce kamuya ait kiralık konutlar, içinde oturanlara satıldıktan sonra da mülk sahipleri bu yapıları korumak zorunda olduğundan dolayı yerel yönetim bu konuda finansal yardımda bulunmaktadır (Anıl 2007).

“Belediye Kentsel Yenileme Fonu” oluşturan belediye 1996 yılında 1770 konuta 8.3 milyon Euro destek sağlamış, 2000'li yıllardan itibaren de tarihi konutları satın alarak buralara sosyal yardım programlarıyla yardıma ihtiyacı olanları yerleştirmeye başlamıştır (Anıl 2007).

Budapeşte'de yaşanan bu gelişmeler ile hem koruma hem de turizm alanından olumlu sonuçların alındığı söylenebilir. Günümüzde bu kent, Avrupa'nın önemli bir turist çekim merkezi haline gelmiştir.

- İspanya-Barselona Örneği

Avrupa'nın güneybatısında, İber Yarımadası'nda bulunan İspanya; güneyde ve doğuda Akdeniz'e, kuzeyde ise Atlantik Okyanusu'na kıyısı olan bir Akdeniz ülkesidir (Şekil 3.10.). Resmi dili İspanyolca olan ülkenin başkenti ise Madrid'dir. 1986 yılında Avrupa Birliği'ne kabul edilen ülke, aynı zamanda Schengen Bölgesi üyesidir.

İspanya, Dünya genelinde yoğun turizmin yaşandığı bir ülkedir. 2004 yılında yabancı turistler tarafından tercih edilen ikinci ülke olan İspanya; 2004'te 53.6 milyon ziyaretçi sayısına ulaşmakla beraber, yılda ortalama 45 milyon ziyaretçi almaktadır (Anıl 2007).

Şekil 3.10. İspanya'nın konumu (Türkiye Rehberi 2014)

Madrid'den sonra İspanya'nın nüfus bakımından ikinci büyük kenti olan Barselona, ülkenin kuzeydoğu kısmında bulunur. Ülkenin Akdeniz kıyısındaki önemli bir liman ve ticaret merkezi olan Barselona, aynı zamanda İspanya'da gerçekleşen yoğun turistik ilgide de önemli bir pay sahibidir.

Barselona, sahip olduğu coğrafyadaki kültürel ürünlerini yaşatarak koruduğu gibi, kültürel kimliklerini yansıtmayı sağlayan mutfağından-festivallerine kadar her türlü etkinliği bu tarihi mekanların yarattığı çekiciliklerin potansiyeliyle birleştirerek turizm pazarında başarıya ulaşmıştır (Yazar 2010).

Ayrıca Barselona futbol takımının başarıları, 1992'de kentte gerçekleşen yaz olimpiyatları, turistik yaya yolu olan Las Ramblas Caddesi ve Romalılardan kalma arenasını, ünlü mimar Antonio Gaudi'nin önemli eserlerine (özellikle de "bitmeyen kilise" olarak bilinen La Sagrada Familia) sahip olması gibi durumlar kentin turizm açısından değerinin artmasına yardımcı olmuştur (Şekil 3.11.).

Şekil 3.11. Barselona (Vikipedi 2014b)

Barselona’da koruma, planlama ve turizm açısından yaşanan bazı gelişmeler şunlardır (Demirtaş ve Esgin 2006):

- Kuruluşundan beri devam eden istilalardan bir türlü kurtulamayan kent sık sık surlarla çevrilerek korunmuş, Roma döneminde başlayan surların yapımı kent büyüdükçe devam etmiştir,
- 1714 yılında çok sıkı surlarla çevrilen kentin o dönemde surlar dışında gelişmesi, hem kenti dış saldırılardan daha rahat koruyabilmek hem de halkı denetim altında tutabilmek için kesinlikle yasaklanmıştır,
- Sur içine sıkışıp kalmış olan kent; nüfusun artması, sanayi ve ticaretin gelişmesiyle birlikte kıt alan içinde olmanın yarattığı bir takım sorunlar yaşamaya başlamıştır,

- Artan nüfus ve sosyal çöküntü (fuhuşun hızla artması, hırsızlık, gasp, cinayet, tecavüz olaylarındaki artış, vb.) gibi sorunların yarattığı baskılar sonucu, 1850’li yıllarda yeni bir kent planının yapılması ve yeni yerleşim alanları açılmasına yönelik bir planlama yarışması düzenlenmiş; bu yarışma sonucunda Cerda’ya 1853 yılında yaptırılan plan, bugünkü Barselona’nın temel yapısını oluşturan bir plan olmuştur,

- Bu plan ile surlar yıkılmış ve kent boş alanlara doğru geliştirilmiştir,

- Sonraki dönemlerde nüfus artışı hızla devam eden kent 1975’de Franco yönetiminin devre dışı kalmasıyla yeni teknolojik devrim hareketine dahil olabilmek için büyük bir mücadele içine girmiş, doğal eşiklerle sınırlanmış olmasından dolayı yeni gelişim alanları yaratamadığından dolayı da kentsel dönüşüm gündeme gelmiştir,

- 1976 yılında kentsel dönüşüm çalışmaları başlatılarak; fiziksel-sosyal-ekonomik yaklaşımlarla kentin dönüşümü problemi bütüncül bir anlayışla ele alınmış, kentin yenilenmesinde parçacı yaklaşımların benimsediği süreçler hızla terk edilerek giderek bütünü denetleme hedefleri ortaya koyulmuş, yerel otoritelerin kararlı tavrı süreci hızlandırmış ve bu planlama çalışmalarında “tarihsel değerler” duyarlılıkla korunmuştur,

- Güvenlik gibi problemler nedeniyle kentsel yaşam kalitesinin iyi olmadığı yerlerden olan El Raval-Gotik bölgesinde; bölgeyi canlandırma ve yeni kullanımlara itici güç olması için Çağdaş Sanatlar Müzesi yapılmış, bölgede yaşayan sosyal kesimin dönüşümünü engellemek için maddi destekler sağlanmış, bölgede Üniversite’nin bazı bölümleri ve yeni bir cadde gibi yenileşmeye gidilmiştir,

- Roma Dönemi ve Ortaçağ Dönemi tarihi değerleri bünyesinde barındıran çok katmanlı yerleşim yeri olan Antik Yerleşim Bölgesi; önemli tarihi değerleri barındırdığı için özel proje, mimari müdahale ve yöntemlerle kentliye ve ziyaretçilere açılmıştır.

Barselona’da yaşanan bu kentsel dönüşüm deneyiminin; dönüşümün ele alınış şekli, araçları, süreci ve yaratılan ürünlerin derinlemesine incelenmesi gereken bir deneyim olduğu düşünülmektedir (Demirtaş ve Esgin 2006). Ayrıca projenin planlanma ve uygulanma aşamalarında, halkın karar mekanizmalarında bulunmasına ve temsilciler aracılığıyla direkt katılmasına büyük önem verilmiştir (Keten ve Ünlü 2003).

Barcelona Belediyesi, Katalanya Eyalet yönetimi, Bayındırlık Bakanlığı, Mahalle Temsilcileri ve Ticaret Odası katılımıyla gerçekleştirilen proje kapsamında toplam; 279 sokak, 61 meydan ve kent parkının yeniden düzenlenmiş olduğunu, özellikle de tarihi bölgede yapılan iyileştirme çalışmalarının başarıya ulaşmış kabul edildiğini belirten Yazar'a (2010) göre Barselona kentinde;

- Planlama çalışmalarının bütüncül şekilde gerçekleşmesi, herhangi bir alan üzerinde yoğunlaşılması, kentsel her türlü ihtiyaç doğrultusunda gerekli donatıların yapılması, alt yapının ve ulaşımın geliştirilmesiyle sağlıklı ve yaşanabilir kentsel mekan oluşturma başarılmıştır,

- Plan ve ihtiyaç doğrultusunda mekanların tekrar değerlendirilmesi sayesinde geleneksel özgün dokunun sürdürülmesi sağlanmıştır,

- Bir anlamda eski tarihi dokuyu barındıran kentsel merkez ve çevre mahallelerin bütünleşmesini sağlamış, sorunları çözülmüş kentin bu işleyen sistemleri sayesinde de, dönüştürülen tarihsel alanlara kentsel bir baskı olması önlenmiştir,

- Kentleşme süreçlerinde yaptıkları planlarda tarihi dokuyu canlandırmaya yönelik yapmış oldukları kentsel dönüşüm projeleriyle, turistik kentsel alt yapı cazip hale getirilmiştir,

- Mevcut yapı stoğunun kullanılmasının yanı sıra, arkeolojik alanlar kente kazandırılmış ve eski doku ile yeni doku arasındaki entegrasyonu işleyen bir sistem içinde birbirlerine bağlanmıştır.

Barselona'da yapılan kentsel dönüşüm açısı pek çok açıdan başarılı sayılmaktadır. Ancak kamusal alan yaratmak için bazı tarihi yapıların yıkılması, koruma konusunda eleştiri almasına da neden olmuştur (Keten ve Ünlü 2003).

İspanya'daki turizm gelişimine bakıldığında ise; burada turizm 1950'lerde başlamış ve hükümet de sektörü desteklemiş, ayrıca 1960'ların başında charter seferlerinin de başlaması ile ulaşım kolaylaşmış ve Barcelona'nın içinde bulunduğu kıyı bölgelerinde turizm gelişmiştir (Yazar 2010). Yine 1964-1967 Ulusal Kalkınma Planı da turizmin gelişmesinde çok etkili olmuş, devlet Paradores olarak adlandırılan kendi otellerini bile açmıştır (Özgüç 2003).

Barselona’da yaşanan bu gelişmelerin, günümüzde kentin turizm açısından önemli bir cazibe merkezi haline gelmesine katkısı büyüktür. Her ne kadar koruma açısından bir takım yanlış uygulamaların gerçekleştirildiği görülsede, genel görünümde hem tarihi çevrelerin sürdürülebilirliğinde hem de turizm gelirlerinin artırılmasında önemli başarıların elde edildiği ifade edilebilir.

- İtalya-Bologna Örneği

Avrupa’nın güneyinde bulunan İtalya, çizme biçiminde bir yarımada ve Akdeniz’in en büyük iki adası olan Sicilya ve Sardunya üzerine kurulmuştur. Kuzeyinde Fransa, İsviçre, Avusturya ve Slovenya ile komşu olan ülke toprakları, aynı zamanda bağımsız iki Avrupa ülkesi olan Vatikan ve San Marino’yu da tamamen çevrelemektedir (Şekil 3.12.). Yüzyıllarca pek çok Avrupa uygarlığına ev sahipliği yapan ülke, aynı zamanda Rönesans hareketinin de doğduğu topraklardır. Resmi dili İtalyanca olan ülkenin başkenti Roma’dır.

Şekil 3.12. İtalya’nın konumu (Bookeder 2014)

Bologna ise; İtalya’nın kuzeyinde Emilia-Romagna bölgesinde bulunmaktadır. Orta Çağ mimarisinin birçok örnekleriyle dolu olan ve “kızıl kent” olarak da bilinen Bologna, ismini binaların çoğunun kırmızı tuğlalı olmasından almıştır (Şekil 3.13.) (Vikepedi 2014).

Şekil 3.13. Bologna (Wikipedi 2014c)

Bologna kenti, hem İtalya’da hem de Avrupa’da tarihi çevre koruma uygulamaları açısından önemli bir yer tuttuğu için bu çalışmada değerlendirilmek istenmiştir. Bologna’nın en önemli özelliklerinden biri, tarihi dokunun hem fiziksel hem de sosyal yapısıyla birlikte korunabilmiş olmasıdır. Halk ile belediye, bölgedeki koruma çalışmalarında işbirliği yaparak birlikte rol almışlardır.

Bronz çağından bu yana çeşitli kavimlerin yaşadığı bir yerleşim merkezi olan kentte; feodal ekonominin çökmesi sonucu buraya yerleşen birçok derebey, kendilerine kale gibi korunaklı, yüksek kuleleri olan konutlar yaptırmışlardır (Nayır 1979).

Artan nüfus nedeni ile yerleşmenin sur dışına taşması ve sur dışındaki köylerin savunmayı güçleştiren büyüklükte olmaları nedeniyle kent yönetimi yeni bir sur yapmak durumunda kalmış; yapımına 1380 yılında başlanan ancak XVII. yy. içinde tamamlanan kent surları, birçok bahçe ve tarım alanını da kapsayan büyük bir yöreyi içine aldığından dolayı sur dışında yeni bir yerleşme yapılması gereği kalmamıştır (Bildiş 2006).

“XVIII. yy. sonundan itibaren Bologna ortaçağ surlarının dışına taşmaya başlamış, endüstri üzerine kurulu yeni ekonomik düzen, öncekinden çok farklı bir yerleşme anlayışı getirmiştir. Demiryollarının yapılması, kentle kırsal alan arasındaki ulaşımı kolaylaştırmış, nüfus büyük bir hızla artmış, iki katına ulaşmıştır. Tarihi merkez dışına tasan ve çağdaş gereksinmelere göre biçimlenen yeni kent hızla gelişmiş, değişikliklere uğramıştır. 1881’de kurulan Societa Operaia di Bologna, kentin görünümünü, trafik gereksinimini ve yapıların yenilenmeleri konularında çalışmalar yapmıştır. Kentin bazı eski mahallelerinin yıkılması, kent dokusunun bazı temel arterlerinin değişmesi, yol genişletme ve meydan açma girişimleri büyük hasarlar yaratmıştır” (Nayır 1979).

Bologna’da koruma ve planlama açısından yaşanan bazı gelişmeler şöyledir (Bildiş 2006):

- 1889 yılında yapılan ilk düzenleme planıyla; kentin büyümesi ve yeni yollar yapılması, bazı ana caddelerin genişletilmesi, ikinci derece önemli sokakların düzelmesi ve daha iyi duruma getirilmesi amaçlanmış, sonuçta da bir şemaya bağlı olmaksızın ve daha önce yapılmış olan binalar dikkate alınmaksızın yapılan planda, önce sur içindeki yeşil alan ve yıkımla açılan bölgeler üzerinde yoğunlaşan spekülative baskı, daha sonra tarım alanlarına yönelmiştir,

- XX. yy. başlarında 19. yy. burjuva sınıfının geleneksel kent dokularını küçük gören tutumu nedeniyle surlar yıkılarak Mercato di Mezzo Caddesi açılmıştır (1902),

- Tarım kesiminde ortaya çıkan işsizlik ve bunun sonucunda yaşanan göç ile kent nüfusu büyük oranda artmış, tarihi merkeze sürekli bir göç akışı yaşanmış ve sur dışındaki yerleşmeler büyük ölçülere ulaşmıştır,

- 1938’de düzenlenen bir yarışma sonucu yeni bir plan geliştirilmiş, çeşitli değişiklikler yapılarak ancak 1955’te belediyece onaylanmış ve 1958’de yürürlüğe girmiştir,

- 1958’de yürürlüğe giren bu plan ile tarihi merkez ileri düzeyde tahribe uğramış; 1943 ve 1944 bombardımanlarından zarar gören kuzey doğu bölgesinde yoğun bir spekülative gelişme, bazı yapı adalarının yıkılması, bostanlar ve çevrelerindeki bahçelerin kapatılması gibi zararlar verilmiş, bu da tarihi merkezin değerleri konusundaki bilgisizlikten ileri gelmiştir,

- “1960’ların başından itibaren, 1955 planının neden olduğu değişmeler ve kent sorunları konularında bilinçlenmenin arttığı, tarihi, estetik ve çevresel değerlerin korunması üzerine ilgi yoğunlaşması olduğu gözlenmektedir. Bu amaçla 1962’de San Giorgio Kilisesi’nin yıkımını engellemek için zorlu bir mücadele verilmiştir. Aynı yıl Floransa Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışma ile tarihi merkezin özelliklerinin ve bölgenin etkin korunmasına yönelik uygulama ve öneri geliştirme çalışmalarına başlanmıştır. 1966’ da yapılan bir açık oturumla halk, çeşitli tarihi merkezlerde uygulanan koruma ölçütleri konusunda bilinçlendirilmiş ve Bologna üzerine geliştirilen ilkeler “Benevolo Önerisi” olarak sunulmuştur” (Nayır 1979),

- O güne kadar salt yönetsel ve bürokratik birimler olan mahalleler, politik organlar olarak ilan edilmiş, mahalle kurulları ilk kez ortaya konmuş ve belediye, yaşayanların karar alma gücü ile donatılmış bir yönetim kurmasını öngörmüştür,

- Belediye Meclisi, geleceğin programlanmasına yönelik bir geçmiş bilincinden kaynaklanan ve içinde koruma ilkelerinin yer aldığı “Tarihi Merkez Planı-Genel Düzenleyici Plan Değişikliği” ni 1969’da kabul etmiş; on yıl süren ve halkın katılımıyla gerçekleşen planda, değişiklik “yeni kentsel gelişimlerin ancak ve sadece kamuya ait topraklar üzerinde olabileceğini”, ayrıca mevcut kentin alt yapı tesislerinin işler ve nitelik olarak yeterli duruma getirilmesini, şimdiye dek karşılanmamış olan temel gereksinimlerin ve gelişim olanaklarının sağlanmasını öngörmektedir,

- 1970’de çıkarılan “Düzenleyici Plan Genel Hükümleri Eki” ile, belediye sınırları içindeki tüm alanlarla ilgili planlama esasları yasalaştırılmıştır.

Sınırları içindeki yerleşmede, fiziksel değerlerin homojenliği ve sosyo-kültürel önemi dolayısıyla tek bir anıt olarak kabul edilen Bologna’nın tarihi merkezi, yapı birimlerinden oluşan bir küme değil, bütünlüğü olan bir kentsel organizma olarak düşünülmektedir (Bildiş 2006).

Belediyenin sağladığı olanakla, dar gelirli eski doku sakinleri, sosyal konut yardımından elde edilen bir fon yardımıyla evlerini onarıp, sıhhileştirilebilmiş; oluşturulan mahalle meclisleri halkın isteklerini belediyeye ileterek, bir anlamda planlamaya katılım ve sakinlerin konuyla ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi sağlanmış, düzenlenen toplantılarda projeler üzerinde tartışılarak halkın kendi isteklerinin savunulması imkanı yaratılmıştır (Akın 1988).

Ayrıca Bologna’da koruma çalışmalarında halkla bütünleşmeyi sağlayabilmek için, kullanıcılara bilgi verme çabalarına büyük önem verilmiş ve bu konuda bir belediye haber bülteni, sürekli olarak yenilemeyle ilgili haberleri duyurmuştur (Akın 1988).

Bugün, şehircilik alanında, özel mülk sahipleri ile belediye arasındaki sözleşmelerin oluşturduğu “uzlaşma” politikasının yürütücü gücünü, mahalle kurulları oluşturmakta iken bu sözleşmelerde;

- Merkezdeki konutları ıslah ederek burada yaşayan nüfusun yeni bir dengesinin kurulması,
- Yaşlı kişilerle, öğrenciler oranının, kendiliğinden bütünleşme ortamını hazırlaması,
- “Eşitlikçi kira” olarak anılan sistemle, kiranın gelire oranla belirlenmesi,
- Yapım / ıslah faaliyetlerinin küçük ölçekte, biri bittikten sonra diğerine geçilerek en az yer değiştirme ile gerçekleşmesi,
- Bu sözleşmelerin 20-25 yıl sürekli olması,
- Islah edilmiş adalarda özyönetimin kurulması,
- Konutun büyüklüğü, mal sahibinin gelirleri ve alınacak “eşitlikçi kira” oranına bağlı olarak değişen çeşitli finansman konuları (borçlandırma, sübvansiyon) sağlanması garanti edilmiştir (Bildiş 2006).

Bologna örneği, birçok tarihi çevre için örnek teşkil etmektedir. “Bologna örneğiyle, tarihi merkezlerin strüktürleriyle bağdaşmayan işlemlerle bozulmalarını önlemek için yapılacak planların, bölge planlama çerçevesi içinde ele alınması gerekliliği vurgulanmakta, ayrıca koruma kavramının sosyal varlığı da kapsayacak biçimde genişletilmesinin doğru olacağı savunulmaktadır.” (Nayır 1979).

Turizm; doğru kullanıldığı takdirde önemli bir kalkınma aracı iken, yanlış kullanımlarda mevcut turistik kaynakların zarar görmesini ve dolayısıyla turizm talebinin gittikçe azalmasına yol açabilir. Turizmin doğru kullanımını yönlendiren en önemli gelişme ise planlamanın yapılmasıdır. Turizm planlaması ile bölgelerin turistik değerleri ön plana çıkartılarak, kamuoyunda ilgi görmesi sağlanabilir. Ancak turizm

planlamalarının korumacı bir çerçevede hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir nitelik taşımayan turizm planlamaları, turizmin olumlu yerine olumsuz sonuçlar doğurmasına sebep olur. Bu durum bir süre sonra turizm kaynakları içinde bulunan tarihi çevrelerde de büyük tahriplere ve yıkımlara neden olabilir. Bu yüzden tarihi çevrelerde, kültürel mirasın yaşamını devam ettirerek asırlarca ayakta durabilmesi ve kendini insanlığın bilgisine, görüşüne sunabilmesi için sürdürülebilir turizm planlamalarının yapılmasının önemi büyüktür.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Diyarbakır Tarihi Sur İçi Bölgesinin

Sürdürülebilir Turizm Planlaması Kapsamında Değerlendirilmesi

4.1.1. Diyarbakır ve Tarihi Sur İçi Bölgesinin İncelenmesi

4.1.1.1. Konum ve Sınırlar

Türkiye'nin en küçük yüz ölçümüne sahip Güney Doğu Anadolu bölgesinde merkezi bir konumda bulunan Diyarbakır, 37° 30' ve 38° 43' kuzey enlemleri ile 40° 37' ve 41° 20' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Rakımı 650 metre olan kent; toplam 15.354 kilometrekare yüzölçümüne sahip olup, Türkiye toplam alanının % 1.9'unu kaplamaktadır.

Karacadağ sönmüş volkan kütlelerinden sürüklenen bazalt lavlarının meydana getirdiği yaylanın doğu kenarında, Dicle vadisinden 100 metre yükseklikteki nehir yayının tepesindeki bir düzlükte kurulmuş olan kentte; Dicle ile bu düzlük arasında zemin, doğu ve güneydoğuya doğru sarp kayalık şeklindedir (Kejanlı 1995).

Dicle Nehri'nin batı kıyısına kurulan Diyarbakır; kuzeyde Bingöl (107 km.), kuzeydoğuda Muş (55 km.), doğuda Batman (115 km.), güneyde Mardin (130 km.), güneybatıda Şanlıurfa (125 km.), batıda Malatya (27 km.) ve Adıyaman (40 km.), kuzeybatıda ise Elazığ (130 km.) illeri ile çevrilidir. Şekil 4.1.'de yeşil renkli alan Diyarbakır'ın Türkiye haritasındaki konumunu göstermektedir.

Şekil 4.1. Diyarbakır'ın Türkiye haritasındaki konumu (Türkiye Resimleri 2014)

Bölge içinde ulaşılabilir bir konuma sahip olan kent karayollarının kavşak noktasında bulunmaktadır. 1935 yılında demiryolu ağına da bağlanan Diyarbakır'da ayrıca sivil ve askeri uçakların kullandığı, 1952 yılında hizmete girmiş olan bir havaalanı bulunmaktadır.

Diyarbakır kent merkezi 2. derece deprem bölgesidir. Büyükşehir Belediyesi olan Diyarbakır genelinde 17 ilçe, 12 belde, 242 mahalle, 846 köy ve 1302 mezra bulunmaktadır. 17 ilçeden 4'ü (Kayapınar, Bağlar, Yenişehir ve Sur) kent merkezinde bulunan ilçelerdir.

Tarihi Sur içi bölgesi de Sur İlçesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Sur içi bölgesi kentin doğusunda, Dicle Nehrine yakın bir konumda bulunmaktadır. Bu bölge kentin en eski yerleşim alanı olup, etrafını saran surlar ile fiziki olarak diğer bölgelerden ayrılmaktadır. Ancak bu ayrım Sur Belediyesi sınırları için geçerli değildir. Sur Belediyesi, mevcut Sur içi bölgesinin yanı sıra Sur dışını da içine alan daha fazla alandan sorumludur.

4.1.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Diyarbakır'ın iklimi incelendiğinde; ilin bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin alçak kesimlerinde step iklimi hüküm sürmekteyken, yüksek plato düzlüklerinde ise karasal iklimin yaşandığı görülmektedir. Diyarbakır'da ise hem karasal hem de tropikal iklim özellikleri görülmektedir.

Diyarbakır'da; yıllık sıcaklık ortalaması 15,8 °C ve yıllık yağış toplamı 491,2 mm. olup, en soğuk ay olan Ocak'ın sıcaklık değerleri 1,5-2,3 °C arasında, en sıcak ay olan Temmuz'un sıcaklık değerleri ise 30,4-31 °C arasında değişmektedir (Dursun 2008). Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün (MGM) kentin bazı iklim verilerine ait resmi istatistikleri (1954-2013) Çizelge 4.1.'deki gibidir.

Diyarbakır'da yaz günleri Nisan ayı ortalarında başlayarak, Ekim ayı sonlarına kadar devam eder. Yağış en çok kış mevsiminde, en az ise yaz mevsiminde düşerken; hakim rüzgar yönü kuzey ve kuzeybatıdır. Diyarbakır yöresinde genel olarak görülen bitki örtüsü ise otsu bitkilerden oluşan ve antropojen özellikte olan bozkırlardır.

Çizelge 4.1. Diyarbakır ili bazı iklim verilerinin resmi istatistikleri (1954-2013) (MGM 2014)

Aylar	Ortalama Sıcaklık (°C)	Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat)	Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (kg/m2)
Ocak	1.8	3.9	12.4	70.1
Şubat	3.6	4.8	11.6	66.9
Mart	8.5	5.7	11.9	67.0
Nisan	13.8	7.0	11.7	68.0
Mayıs	19.3	9.5	9.0	43.3
Haziran	26.3	12.1	2.9	8.5
Temmuz	31.2	12.4	0.5	0.5
Ağustos	30.3	11.6	0.3	0.4
Eylül	24.8	9.9	1.1	3.8
Ekim	17.2	7.4	5.8	32.3
Kasım	9.3	5.5	8.2	52.6
Aralık	3.9	3.8	11.6	72.5

4.1.1.3. Nüfus

Diyarbakır ili nüfus sıralamasında 81 il içerisinde 11. sırada yer alırken; % 71’lik şehirleşme oranı ile Türkiye ortalamasının altında, yıllık nüfus artış hızı bakımından ise Türkiye ortalamasının üstündedir (Gögöl 2012).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bulunduğu konumdan dolayı tarihin her döneminde bir çekim merkezi olmuş ve sürekli göç almış olan Diyarbakır; sahip olduğu nüfusla (Çizelge 4.2.), bölge içerisinde Gaziantep ve Şanlıurfa’dan sonra en kalabalık üçüncü kent olma özelliği taşımaktadır.

Çizelge 4.2. Son 5 yıllık Diyarbakır nüfusu (TÜİK 2014)

2009	2010	2011	2012	2013
1.515.011	1.528.958	1.570.943	1.592.167	1.607.437

Diyarbakır kent merkezi, kırsal kesimlerden önemli ölçüde göç almıştır. Kentsel nüfusun toplam nüfusa oranı 1970'lerden bu yana artış göstermiş ve kentsel nüfus; 1970 yılında % 41'lik oranla 238.504, 1975 yılında %43'lük oranla 281.960, 1980 yılında %48'lik oranla 374.264, 1985 yılında %51'lik oranla 472.055, 1990 yılında %55'lik oranla 600.640, 2000 yılında %60'lık oranla 817.692 ve 2010 yılında %71'lik oranla 1.090.172 kişiye ulaşmıştır (Diyarbakır Turizm Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2016). Kentsel nüfus oranının bu kadar büyük bir hızla artmasında özellikle 1980'lerde bölgede yaşanan güvenlik sorunlarının etkisi büyüktür.

Gerçekleşen göç genellikle Sur içine doğru yoğunlaşmış ve artan dengesiz nüfus, imara aykırı yerleşmeler ve çarpık bir kentleşme meydana getirmiş; altyapı, eğitim, sağlık gibi kamu hizmetleri yeterli bir şekilde karşılanamamıştır. 1990 yılından sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan güvenlik problemleri bölgedeki kırsal göçü daha da hızlandırmış ve bu göç yoğunluğu kent nüfusunun artış hızının 2-3 katına ulaşmasına sebep olmuştur (Özyılmaz ve ark. 2007).

Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) (2012) göre Diyarbakır'ın ilçelere göre nüfus dağılımına bakıldığında ise; 17 ilçesinden dördünün merkez ilçe olduğu ve bunların Diyarbakır 2012 nüfus sayısına göre sıralarının; Bağlar (356.243), Kayapınar (262.875), Yenişehir (204.191) ve Sur (126.785) ilçeleri olduğu görülmektedir.

Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi, Diyarbakır merkez Sur ilçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. 2012 nüfusuna göre; Diyarbakır'ın en kalabalık dördüncü ilçesi olan Sur'da, toplam nüfusun yaklaşık beşte dördü merkezde toplanmışken (100.534), geri kalan nüfus (26.251) belde ve köylerde yaşamaktadır (TÜİK 2012). Ayrıca ilçe merkezinde kadın ve erkek sayısının birbirine yakın rakamlarda dağıldığı görülmektedir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında; 100.534 olan ilçe merkez nüfusunu 51.251 erkek ve 49.283 kadın oluşturmaktadır (TÜİK 2012).

4.1.1.4. Ekonomi

Diyarbakır'ın ekonomik yapısı incelendiğinde; coğrafi konumu, uygun iklimi ve Ortadoğu pazarına yakın olması gibi durumların yatırımcılar için birçok önemli avantaj sağlamasına rağmen, kentte ekonominin çok fazla gelişmediği görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)

uygulanmaktadır. Ancak 60. Hükümet döneminde GAP İdaresi Kalkınma Ajanslarına dönüştürülürken, Diyarbakır kentinin Kalkınma Ajansları üzerinden Şanlıurfa'ya bağlanması, yine Diyarbakır'ın Öncelikli Turizm Kentleri arasına alınmaması gibi durumlardan dolayı kentin GAP eylem planından yeterli desteği alamadığını göstermiştir (Laçın 2012).

Kentin ekonomik yapısıyla ilgili bazı özellikler şöyledir (Gögöl 2012):

- İlde ve bölgede güven ortamının sağlanamaması dolayısıyla, sermaye akışının durduğu ve dolayısıyla yatırımların gerçekleşmediği bir Diyarbakır tablosu çizile gelmiştir,

- Bu durum kentin potansiyellerini kullanamaması sonucu geri kalmasına yol açmış, bölge gelir dağılımından en az pay alan bölge olmaya hapsolmuştur,

- Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) 1972 verilerine göre; sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında 27. sırada yer alan il, 2000 yılı itibarıyla 54. sıraya gerilemiş, 2003 yılında ise 81 il arasında 63. sırada kalmıştır,

- Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre Diyarbakır; 2000 yılı itibarıyla, genel istihdam oranı açısından 50. sırada yer almıştır,

- Gelir dağılımından en az payı alan bölge olan Güneydoğu Anadolu bölgesi içerisinde yer alan Diyarbakır ilinde, kişi başına düşen gelir yılda 8029 dolarda kalmaktadır.

Büyük girişimcilik potansiyeline sahip olan kent, ekonomik açıdan büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa bağlı olup Gaziantep'ten sonra bölgenin ikinci sanayi merkeziyken, kalkınmada da birinci derecede öncelikli iller arasında bulunmaktadır (Özyılmaz 2007).

Sur içi bölgesinin ekonomik durumuna bakıldığında ise; bölge yaşayanların ekonomik durumunun genel itibarıyla zayıf olduğu görülmektedir. Sur içi bölgesinde yaşamını devam ettiren bölge halkının çoğunluğunun göçle gelmiş olması, buradaki iş ve istihdam imkanının yetersiz kalması, düşük kiralı bir bölge olması sebebiyle genellikle ekonomik geliri az ailelerce tercih ediliyor olması gibi durumlar, bölge genelindeki ekonomik refah düzeyini düşürmektedir. Bölgenin mahallelerindeki işyeri, konut ve çalışan sayılarının karşılaştırılması Çizelge 4.3.'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.3. Sur Belediyesi mahalleler istatistikleri (Diyarbakır Sur Belediyesi 2010-2014 Stratejik Planı)

SUR BELEDİYESİ MAHALLELER İSTATİSTİKLERİ					
Mahalle	Konut Sayısı	Apt. Sayısı	İşyeri Sayısı	Yaşayan Sayısı	Çalışan Sayısı
1. Hasırlı	2,197	20	229	8.761	295
2. Fatihpaşa	1,695	15	152	7.916	132
3. İskenderpaşa	1,823	181	283	8.636	657
4. Alipaşa	1,266	0	315	5.952	768
5. Melikahmet	1,535	107	361	8.605	673
6. Lalebey	1,177	25	246	4.797	455
7. Dabanoglu	1,020	37	541	4.502	1,042
8. Cevatpaşa	1,036	46	364	4.244	1,248
9. Ziya Gökalp	878	44	566	4.570	893
10. Savaş	702	30	514	3.424	916
11. Cemal Yılmaz	580	10	181	2.695	378
12. Camii Nebi	645	47	1,897	2.826	5,365
13. Kıtılıl	385	11	40	2.586	2,134
14. Camii Kebir	501	22	959	1.863	1,503
15. Abdaldede	240	4	210	1.305	391
16. Süleyman Nazif	163	2	907	762	1,417
Genel Toplam	15,843	601	7,765	73.444	18,267

4.1.1.5. Tarihsel Gelişim

İlk kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen Diyarbakır; stratejik konumu, verimli arazisi ve uygun bir topoğrafyaya sahip olması gibi özelliklerden dolayı her dönem medeniyetler için önem arz etmiştir. Geçmişten bugüne birçok medeniyete ev sahipliği yapan Diyarbakır, bu sayede önemli bir tarihsel mirasa da sahip olmuştur.

Diyarbakır kent tarihi geçmiş dönemlere dayanmakta olup, kentin Ergani İlçesi yakınındaki M.Ö. 7250-6750 yıllarına tarihlenen Çay önü tepesi yörede tespit edilen ilk yerleşim bölgesi olma özelliği taşımaktadır (Özyılmaz 2007). Kent merkezinde ise bilinen tarihi ile ilk olarak M.Ö. 3000-1800 yıllarında Subarrular'ın egemenliği hüküm sürmüştür (Kejanlı ve Dinçer 2011).

Amida, Amid, Kara-Amid, Diyar-Bekr, Diyarbekir, Diyarbakır isimlerini alan kent (Çolak 2013), tarih boyunca birçok devletin sahip olmak istediği bir yerleşim bölgesi olmuştur. Bilinen tarihi ile Diyarbakır'da hüküm sürmüş medeniyetler ve bu medeniyetlere ait dönemler Çizelge 4.4.'de verilmiştir.

Çizelge 4.4. Diyarbakır'da hüküm süren medeniyetlerin kronolojisi (Bu tablo Kejanlı ve Dinçer 2011, Kejanlı 2004 ve Kejanlı 1995 kaynaklarından elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur)

DÖNEM	MEDENİYET
M.Ö. 3000-1800	Subarrular
M.Ö. 1800-1500	Hititler (Hurriler)
M.Ö. 1500-1255	Mittaniler
M.Ö. 1255-900	-
M.Ö. 900-825	Aramiler
M.Ö. 825-775	Asurlular
M.Ö. 775-736	Urartular
M.Ö. 736-654	Asurlular
M.Ö. 654-625	İskitler
M.Ö. 625	Medler
M.Ö. 550	Persler
M.Ö. 550-330	-
M.Ö. 330-323	Büyük İskender (Helenler)
M.Ö. 323-140	Selevkoslar
M.Ö. 140-85	Partlar
M.Ö. 85-69	Büyük Tigran
M.Ö. 69-M.S. 395	Romalılar
M.S. 395-639	Bizanslılar
M.S. 639	Bekr Bin Vail'e Bağlı Arap Kabilesi
M.S. 639-661	-
M.S. 661-750	Emeviler
M.S. 750-869	Abbasiler
M.S. 869-899	Şeyh Oğulları
M.S. 899-930	Hamdaniler
M.Ö. 930-978	-
M.S. 978-984	Büveyhoğulları
M.S. 984-1085	Mervaniler
M.S. 1085	Büyük Selçuklular
M.S. 1097-1142	İnaloğulları
M.S. 1142-1183	Nisanoğulları
M.S. 1183-1232	Artuklular
M.S. 1232-1240	Eyyubiler
M.S. 1240-1302	Anadolu Selçukluları
M.S. 1302-1394	Mardin Artukluları
M.S. 1394-1401	Timur
M.S. 1401-1507	Akkoyunlular
M.S. 1507-1515	Safeviler
M.S. 1515-1920	Osmanlılar
M.S. 1920-...	Türkiye Cumhuriyeti

Kejanlı ve Dinçer 2011'e göre;

- Subarrular dönemi ile başlayan Diyarbakır kentinin nüvesi, Hititler, Helenler, Romalılar ve Osmanlılar Döneminde aşamalı olarak büyüyerek genişlemiş ve kentin sınırlarının biçimlenmesinde bu dönemler etkili olmuştur.

- Kentin ilk nüvesi olan savunmalı alan Subarrular döneminde yapılmıştır.

- Büyük kent olma özelliğinin ilk kez kazanıldığı Helenler Dönemi, kentin ana yol aksının şekillendiği dönem olarak da kabul edilebilir.

- Helenler zamanında oluşturulan kanalizasyon sistemi, dik açıyla kesişen iki ana caddenin altında yer almış ve içerilere doğru binaların gruplandırılmasını sağlayacak biçimde yayılma göstermiştir.

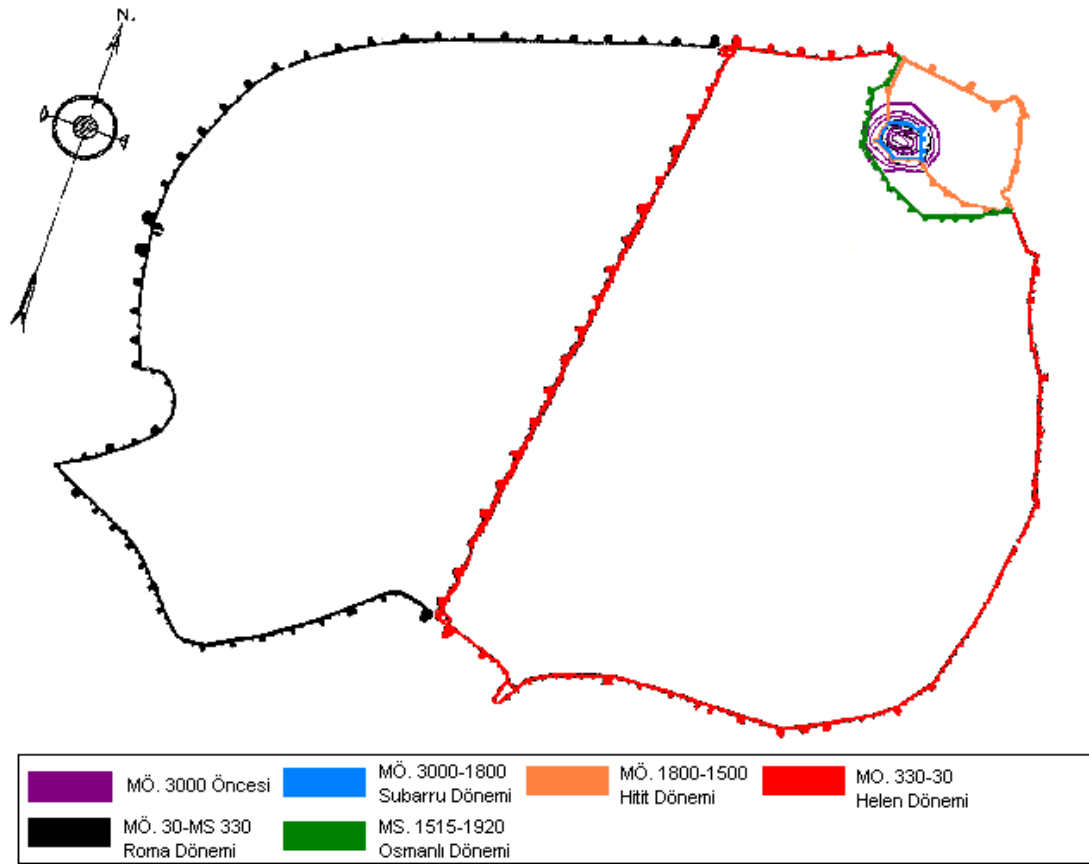
- Roma döneminde büyük ve önemli bir kent özelliğine sahip olmaya başlayan Diyarbakır, özellikle bugünkü sınırlarına da yine bu dönemde ulaşmaya başlamıştır.

- Helen döneminde belli bir düzene ulaşmış olan kent biçimlenmesi Roma döneminde geniş bir alana yayılmış, su ve kanalizasyon sistemleri gibi alt yapı hizmetleri yeniden yapılmıştır.

- Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olmasıyla birlikte devletin desteği ile manastır, kilise, ruhban okulları, kütüphane gibi yapılar kentsel yerleşmede kurulmaya başlamıştır.

Diyarbakır'ın tarihsel gelişiminde Roma dönemi önemli bir rol oynamaktadır (Şekil 4.2.). Bu dönemin 367-375 yıllarında Konstantin tarafından inşa edilen doğu surları batıya doğru genişletilmiş ve kent, IV. yüzyıl ortalarında Roma Mezopotamya'sının başkenti haline gelmiştir (Yıldırım 2002).

Roma imparatorluğu döneminde en büyük kentlerden biri haline gelen bölge, hem Bizans İmparatorluğu devrinde önemini yitirmemiş hem de ilk İslam ordularının görüldüğü yıldan bu yana devamlı kültür ve sanat merkezi olma özelliğini devam ettirmiştir (Çıdam 2007). Sonrasında ise kent, 405 yıl boyunca Osmanlıların egemenliği altında kalmış, 1920 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir yönetim sistemine girmiştir.

Şekil 4.2. Diyarbakır kent sınırının aşamalı konumu (Kejanlı ve Dinçer 2011)

Tarih boyunca Güneydoğu Anadolu'nun ilim, kültür, sanat ve ticaret şehri olan Diyarbakır, aynı zamanda kurulduğu günden bu güne yer değiştirmemiş sayılı yerleşim merkezlerinden birisi olma özelliğine de sahiptir (Ekmekçiler 2011).

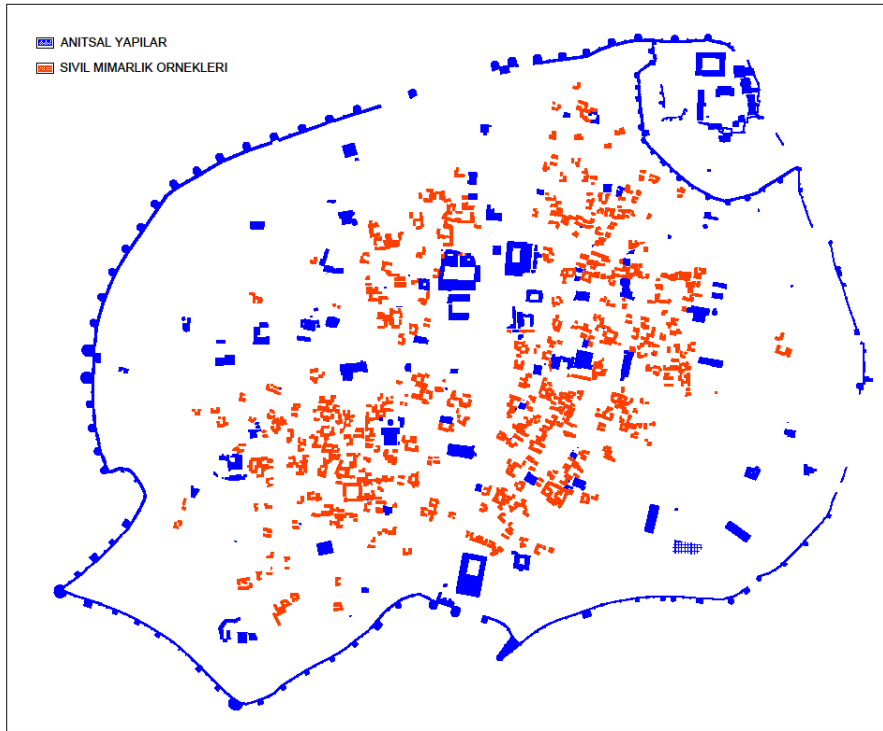
Konumu itibarıyla önem taşıyan Diyarbakır, bu durumun dezavantajlarına da maruz kalmıştır. Hızlanan kentleşme süreci, kentsel problemlerin ortaya çıkmasını tetiklemiş; bölgeye yapılan yoğun göçler ve yerel halkın ekonomik sıkıntıları, plansız yerleşmelere sebep olmuştur. Cumhuriyetten sonra 1932 yılında yürürlüğe giren ve Diyarbakır'da hazırlanan ilk imar planı olma özelliği taşıyan çalışma ile kale içine sıkışan kentin dışarı çıkarılması ve yeni yerleşim alanlarının oluşturulması amaçlanmıştır (Dursun 2008). Buna rağmen kent nüfusunun 1945 yılından sonra Sur dışına taşmaya başladığı söylenebilir (Kejanlı 1995).

Sur dışına taşınmaya başlayan yaşam, öncelikle Yenişehir bölgesinde, sonrasında da sırasıyla Bağlar ve Kayapınar bölgesinde yoğunlaşmıştır. Kentin

günümüzdeki gelişiminin ise batı ve kuzeybatı yönlerine doğru olduğu gözlemlenmektedir.

4.1.1.6. Tarihi Doku

Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Diyarbakır, birçok medeniyetin izini taşıyan pek çok tarihi yapıya ve bu yapıları barındıran kendine has bir tarihsel dokuya sahiptir. Sur içi denilen bölgede yer alan bu doku, her ne kadar günümüzde etrafındaki çarpık ve kaçak yapılaşmayla zarar görmüş olsa da, halen önemini korumaktadır. Çoğunluğunun Sur içinde bulunduğu Diyarbakır kent merkezindeki tescilli yapı sayısı 738'e ulaşmıştır (Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü). Bunun 342'si sivil mimari örneği iken, 396'sı anıtsal yapıdır (Şekil 4.3.).

Şekil 4.3. Sur içinde tescilli yapı dağılımı (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Sur içi dokusunu oluşturan en önemli öge, kentin simgesi haline de gelmiş olan kent surlarıdır. 82 burç ve 4 kapıdan oluşan surların toplam uzunluğu 5500 metreyken, yüksekliği ise 7-8 metre arasında değişmektedir (Diyarbakır Valiliği 2014a). Keçi Burcu (Şekil 4.4.), Selçuklu Burcu, Nur Burcu, Yedi Kardeş Burcu (Şekil 4.5.), Ulu

Beden Burcu (Şekil 4.6.) gibi burçlar; surlar üzerinde konumlanmış en önemli burçlar arasındadır. Ayrıca surlar ve burçlar üzerinde çeşitli dönemlere ait birçok kitabe, süsleme ve çeşitli motifler bulunmaktadır.

Şekil 4.4. Keçi Burcu (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.5. Yedi Kardeş Burcu (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.6. Ulu Beden Burcu (Şahin DURAK arşivi 2014)

Dağ Kapı ile kuzeye, Mardin Kapı ile güneye, Yeni Kapı ile doğuya, Urfa Kapı ile de batıya açılan surlarda; daha sonradan Tek Kapı ile Çift Kapı açılmıştır. Surların yapımında yöresel malzeme olan bazalt, burçların kubbe ve tonozlarında ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Dağ Kapı Burcu günümüzde Devlet Sanat Galerisi olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.7.). Burçların kubbe ve tonozlarında ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Surların bir bölümü 1930-1932 yıllarında yıktırılmıştır. Günümüze kadar birçok müdahale ve onarım gören surlar, sahip olduğu tarihsellik ile kent için önemli bir miras olma özelliğini korumaktadır.

Şekil 4.7. Dağ Kapı Burcu (Şahin DURAK arşivi 2014)

Diyarbakır kent surlarının iç kısmında, İç Kale denilen bir bölge bulunmaktadır. Kentin doğusunu sınırlandıran ve Dicle yatağından 100 metre kadar yükseklikte bulunan surlarla çevrili İç Kale bölgesi; ilk yerleşme yeri olarak çekirdeği oluşturduğu varsayılmakta ve yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Diyarbakır Kültür Envanteri). Bu bölümde, Virantepe denilen yerde, surlarla çevrili bir alan daha vardır ve buradaki höyük, A. Gabriel'e (1940) göre Diyarbakır'ın ilk yerleşim alanıdır.

İçkalede de dört kapı yapılmıştır. Bunlardan Saray Kapı ve Küpeli Kapı ile Sur içine, Fetih Kapısı ve Oğrun Kapı ile Sur dışına bağlantı sağlanmıştır. Bu bölgede aynı zamanda Artuklular Dönemine tarihlenen bir kemer de yer almaktadır (Şekil 4.8.). İç Kale bölgesinde; Aslanlı Çeşme (19. yy. sonları) (Şekil 4.9.), Kolordu Komutanlık Binası (1902) (Şekil 4.10.), Jandarma Binası (1887-1891) (Şekil 4.11.), Eski Vakıflar Müdürlüğü Binası (1900-1907) (Şekil 4.12.), Eski Cezaevi (Şekil 4.13.), Defterdarlık Binası (Eski Vakıflar Müdürlüğü Binası ile eş zamanlı yapılmıştır) (Şekil 4.14.), Saint George Kilisesi (3. Yüzyıl) (Şekil 4.15.), Adliye A Binası (1888-1889), Adliye B Binası (1891-1893), Komutan Atatürk Müzesi ve Cephanelik Binası (1900'lü yılların başında yapılmıştır) gibi çeşitli yapılar bulunmaktadır (Diyarbakır Valiliği 2014b).

Şekil 4.8. Artuklu Kemer (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.9. Aslanlı Çeşme (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.10. Kolordu Komutanlık Binası (Diyarbakır Valiliği 2014c)

Şekil 4.11. Jandarma Binası (Diyarbakır Valiliği 2014d)

Şekil 4.12. Eski Vakıflar Müdürlüğü Binası (Diyarbakır Valiliği 2014e)

Şekil 4.13. Eski Cezaevi (Diyarbakır Valiliği 2014f)

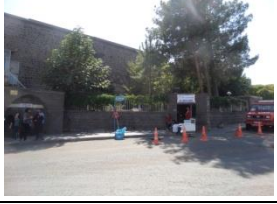
Şekil 4.14. Defterdarlık Binası (Diyarbakır Valiliği 2014g)

Şekil 4.15. Saint George Kilisesi (Diyarbakır Valiliği 2014h)

Sur içi bölgesi sadece İç Kale ve surlara değil; aynı zamanda birçok medeniyet ve döneme ait tarihi yapılara ve geleneksel konutlara da sahiptir. Binlerce yıl boyunca farklı dinleri barındıran Sur içi, birçok kilise ve cami; ayrıca medrese, han, hamam, türbe gibi birçok farklı yapı gruplarını da bünyesinde barındırmaktadır. Çizelge 4.5., Çizelge 4.6., Çizelge 4.7., Çizelge 4.8., Çizelge 4.9. ve Çizelge 4.10. bu yapıların bir kısmını göstermektedir. Gazi Köşkü, On Gözlü Köprü gibi bazı tarihi yapılar ise Sur içinin dışında bulunmaktadır.

Çizelge 4.5. Diyarbakır’da bulunan tarihi camilerden örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğraf
Ulu Cami	Bilinmiyor	Cami	
Hız. Ömer Cami	1150-1151	Cami	
Hız. Süleyman Cami	1160	Cami	
Safa (Parlı) Cami	1453-78	Cami	
Nebi (Peygamber) Cami ve Türbesi	15. yy.	Cami-Türbe	

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.5. Diyarbakır’da bulunan tarihi camilerden örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi) (devamı)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğraf
Hüsrev Paşa Cami	1521-1528	Cami	
Ali Paşa Cami	1534-1537	Cami	
İskender Paşa Cami	1551	Cami	
Behram Paşa Cami	1572-1573	Cami	
Melek Ahmet Paşa Cami	1587-1591	Cami	
Ragıbiye Cami	1594	Cami	
Nasuh Paşa Cami	1606-1611	Cami (restorasyon aşamasındadır)	

Çizelge 4.5. Diyarbakır’da bulunan tarihi camilerden örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi) (devamı)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğraf
Şeyh Muttahar Cami (4 Ayaklı Minare)	1500	Cami	
Fatih Paşa (Kurşunlu) Cami	16. yy.	Cami	

Çizelge 4.6. Diyarbakır’da bulunan tarihi türbelerden örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğraf
Sultan Şüca Türbesi	1208-1209	Türbe	
Şair Yusuf Raif Efendi Türbesi	Bilinmiyor	Türbe	
Sarı Saltuk Türbesi ve Gülşeniler Tekkesi	Bilinmiyor	Türbe-Mescit	
Şeyh Abdülcelil Lari Hazretleri Türbesi	Bilinmiyor	Türbe	

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.7. Diyarbakır'da bulunan tarihi kiliselerden örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğraf
Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi	3.yy.	Kilise	
Surp Giragos Ermeni Kilisesi	Bilinmiyor	Kilise	
Surp Sarkis Kilisesi	Bilinmiyor	Kullanılmamaktadır	
Mor Petyun Keldani Katolik Kilisesi	Bilinmiyor	Kilise	
Ermeni Katolik Kilisesi	Bilinmiyor	Ana-Çocuk Eğitim Merkezi	

Çizelge 4.8. Diyarbakır'da bulunan tarihi hamamlardan örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğraf
Paşa Hamamı	1564-1567	Kullanılmamaktadır	

Çizelge 4.8. Diyarbakır’da bulunan tarihi hamamlardan örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi) (devamı)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğraf
Vahap Ağa Hamamı	Bilinmiyor	Hamam	
Deva Hamamı	16.yy.	Kullanılmamaktadır	
Melek Ahmet Paşa Hamamı	17. yy.	Kullanılmamaktadır	

Çizelge 4.9. Diyarbakır’da bulunan tarihi medreselerden örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğrafı
Mesudiye Medresesi	Bilinmiyor	Şarkiyat Araştırmaları Derneği	
Zinciriye Medresesi	1198	Medrese	

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.9. Diyarbakır'da bulunan tarihi medreselerden örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi) (devamı)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğrafi
Fatih Paşa Cami Şafiler Bölümü ve Medresesi	16. yy. 2. Yarısı	Kadın ve Çocuk Eğitim Merkezi	
Ali Paşa Medresesi	1534-1537	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	

Çizelge 4.10. Diyarbakır'da bulunan tarihi hanlardan örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğrafi
Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı)	1527-1528	Otel	
Hasan Paşa Hanı ve Kuyumcular Çarşısı	16. yy.	Turistik amaçlı ticari tesis	
Çifte Han (Borsa Hanı)	1527-1528	Kullanılmamaktadır	
Sülüklü (Kazancılar) Han	1527-1528	Turistik amaçlı ticari tesis	

Diyarbakır anıtsal nitelikli yapılarla birlikte, kendi dokusuna has geleneksel evlere de sahiptir. Sivil mimarlık yapılarından olan geleneksel Diyarbakır evleri, genellikle 1 veya 2 katlı, avlulu ve eyvanlı tiplerde olup, Diyarbakır’da bol bulunan bazalt taşla yapılmışlardır. Bu geleneksel evler, Diyarbakır iklim şartları da göz önüne alınarak planlanmakla beraber, sokakları ve meydanlarıyla birlikte kent bütününde varlıklarını yansıtmaktadırlar. Çizelge 4.11. bölgedeki bazı geleneksel ev, konak ve köşkleri göstermektedir.

Çizelge 4.11. Diyarbakır’da bulunan tarihi sivil yapılardan örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğrafı
Ziya Gökalp Evi	Bilinmiyor	Ziya Gökalp Müzesi	
Cahit Sıtkı Tarancı Evi	1733	Cahit Sıtkı Tarancı Kültür Müzesi	
Ahmed Arif Edebiyat Müze Kütüphanesi	Bilinmiyor	Müze-Kütüphane	
Süleyman Nazif Evi	Bilinmiyor	Konut	
Cemil Paşa Konağı	1887	Kısmen konut	

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.11. Diyarbakır’da bulunan tarihi sivil yapılardan örnekler (Bilgiler: Diyarbakır Kültür Envanteri, Fotoğraflar: Şahin DURAK arşivi) (devamı)

Eserin Adı	Yapım Yılı	Günümüzdeki Kullanımı	Fotoğrafi
Gazi Köşkü	14.-15. yy.	Müze	
Erdebil (Ber Da Pir) Köşkü	Bilinmiyor	Restoran	
DKVKKM Hiz. Evi	Bilinmiyor	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	
Dengbej Evi	Bilinmiyor	Konut (Dengbej Evi)	
Esmâ Ocak Evi	Bilinmiyor	Esmâ Ocak Diyarbakır Evi	

Bu yapıların dışında Sur içinde Sipahiler Çarşısı (Şekil 4.16.), Kuyumcular Çarşısı (Şekil 4.17.) ve Bakırcılar Çarşısı (Şekil 4.18.) gibi önemli çarşılar da bulunmaktadır. Ayrıca bölgede bulunan Aşefçiler Sokağı (Şekil 4.19.) ve Yanık Çarşı (Çarşıya Şewiti) (Şekil 4.20.) olarak bilinen kapalı pazar niteliğindeki çarşı, bölgenin önemli ticaret odaklı merkezlerinden olup, hem kent genelinden hem de kırsal yerleşmelerden yoğun ziyaretçiler almaktadır.

Şekil 4.16. Sipahiler Çarşısı (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.17. Kuyumcular Çarşısı (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.18. Bakırcılar Çarşısı (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.19. Aşefçiler Sokağı (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.20. Yanık Çarşı (Çarşıya Şewiti) (Şahin DURAK arşivi 2014)

Sur içi bölgesinin dışında bulunan On Gözlü Köprü (Şekil 4.21.) de, kentin tarihsel dokusunda önemli bir bileşeni oluşturmaktadır. Bunların dışında tüm dokuya yayılan kendine has sokakları (Şekil 4.22. ve Şekil 4.23.) da yine kent için önemli tarihsel zenginlikler arasındadır. Geleneksel yaşamın izlerini taşıyan bu dar ve uzun sokaklar; kendisini ziyaret edenlere geçmiş tanıma fırsatı vermektedir. Sosyal yapının ve kültürel yaşamın da net olarak izlenebileceği bu sokaklar; taş parkeleriyle, köşe pahlarıyla, yukarıdan taşan cumbalarla insanlara kendilerini eski zamanlardaymış gibi hissetmelerini sağlayabilmektedir.

Şekil 4.21. On Gözlü Köprü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.22. Sur içi sokakları örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.23. Sur içi sokakları örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

4.1.1.7. Sosyo-Kültürel Yapı

Kırsal kesimden, kent merkezlerine doğru gerçekleşen iç göç hareketlerinden Diyarbakır şehri de önemli ölçüde etkilenmiştir. Büyük bir kısmını ekonomik yönünün zayıf, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan kişilerin oluşturduğu bu kesim, göç ettikleri kent merkezlerinde birtakım problemlere sebep olmuştur. Genellikle kent merkezi konumundaki Sur içine doğru gerçekleşmiş olan göç, kentin fiziki çevresinde bozulmalar meydana getirmiş ve tarihi alanları yıpratmıştır (Şekil 4.24., Şekil 4.25., Şekil 4.26. ve Şekil 4.27.). Kente yaşanan bu yoğun göç, özellikle Sur içi Bölgesi'nin ekonomik ve sosyal problemlerine önemli ölçüde etki etmiştir.

Şekil 4.24. Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.25. Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.26. Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.27. Sur içinin tarihi dokusunu bozan yapılaşma örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

Yaşanan göç nüfusta ani yükselmelere ve bölgedeki birçok sosyal hizmetin aksamasına sebep olmuştur. Ayrıca göç ile gelen kişilerin kırsal yaşamlarına bağlı olarak edindikleri sosyo-kültürel alışkanlıklar (Şekil 4.28.) ve bunları devam ettirme isteği; kentle adaptasyon ve kentlileşme sürecini de uzatmıştır. Hızlı ve zorunlu göçün ilk eşik kentlerinden olan Diyarbakır’da, göçle gelenler ağır ve büyük travmalar yaşamış; psikolojik ve sosyal incinmeler, iç içe dönük agresif tepkiler geliştirmişlerdir (Gögöl 2012).

Şekil 4.28. Sur içinde gündelik yaşamdan bir örnek (Şahin DURAK arşivi)

Kentteki 6 yaş ve üstündeki nüfusun okuma yazma durumuna bakıldığında; kadınların % 14.9'unun, erkeklerin % 3,3'ünün, toplam nüfusun ise % 9'unun okuma yazma bilmediği görülmektedir (TÜİK 2012). Ayrıca kentteki ortalama hane halkı büyüklüğü de il/ilçe merkezlerinde 5,5 iken, toplamda 5,9'dur (TÜİK 2012).

Eğitim seviyesinin düşük olması tarihi bir dokuya sahip alanların korunmasında önemli sorunların başında gelmektedir. Bu durum tarihi alanların kullanımına yönelik bilinçlenmeyi zedelemekte ve buna bağlı olarak bu alanların daha fazla zarar görmesine sebep olmaktadır. Tarihi dokunun korunamamasındaki bir başka sorun ise, eğitim durumunun da zayıf olmasının tetiklemesiyle bu bölgede yaşayan hane halkının fazla olmasıdır. Bu durum; geleneksel konutların daha çabuk yıpranması, dokuda yeni ve kaçak niteliksiz yapıların yapılması (Şekil 4.29.), geleneksel evlere uymayan eklerin yapılması (Şekil 4.30.) gibi çeşitli sorunlara neden olmakta ve tarihi dokudaki tahribatı daha da artırmaktadır. Yine ekonomisi zayıf olan bölge halkı, kullanmakta oldukları geleneksel evlerin bakım ve onarım ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamaktadırlar (Şekil 4.31.). Bu durumlar, zengin tarihi dokunun korunamamasına yol açmaktadır.

Şekil 4.29. Sur içi tarihi dokusunu bozan niteliksiz yapılaşma örneği (Şahin DURAK arşivi 2012)

Şekil 4.30. Geleneksel evlerde ekleme örneği (Şahin DURAK arşivi)

Şekil 4.31. Bozulmuş geleneksel ev örneği (Şahin DURAK arşivi)

Yıllarca birçok medeniyete sahiplik yapmış olan kent, sosyal ve kültürel anlamda zengin bir kimliğe sahiptir. Bu kimlikte ön plana çıkan hususlardan biri dini-etnik yapının çok çeşitli olmasıdır. Tarih boyunca kent; bünyesinde barındırdığı farklı dini-etnik alt gruplarla, zengin bir kültürel birikim oluşturabilmeyi başarmıştır. Her ne kadar günümüzde bu birikimin büyük oranda zarar gördüğü hatta yok olduğu söylenebilir; kentte Süryaniler, Keldaniler, Ermeniler, Kürtler, Araplar ve Türkler bir bütün olarak zengin sosyal dokunun farklı görünümelerini yansıtmışlardır (Özyılmaz 2007).

Diyarbakır'ın zengin kültürünün bir diğer yansıması geleneksel el sanatlarıdır. Özellikle kuyumculuk, ipekçilik ve bakırcılığın (Şekil 4.32.) bu sektördeki önemi büyüktür. Hasır bilezik bölgede oldukça önem taşımaktadır. Bunların dışında keçecilik, çömlekçilik, dericilik, peştamal, heybe dokumacılığı, halı ve kilim dokumacılığı (Şekil 4.33.) gibi diğer çeşitli geleneksel el sanatları da kentin zengin kültürel yapısının birer parçasıdır.

Şekil 4.32. Diyarbakır'da bakırcılık işi örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.33. Diyarbakır’da halı ve kilim dokumacılığı örneği (Şahin DURAK arşivi 2014)

Diyarbakır folklor yönünden zengin bir kimliği barındırmaktadır. Delilo, halay, çepik, çaçan, esmer gibi oldukça renkli halk oyunlarına sahiptir. Kent yemek kültürü açısından da oldukça gelişmiştir. Ciğer kebabı, kaburga dolması, sac tava, lahmacun ve meftune kentin mutfağındaki meşhur örnekleri oluşturmaktadır. Ayrıca kentin kadayıfı, peyniri ve karpuzu da meşhurdur. Özellikle karpuz kentin simgesi haline gelmiştir.

Kentte mayıs ayının son haftası kültür ve sanat festivali, ekim ayında ise Sur ve Karpuz festivali yapılmaktadır. Kentte ayrıca Ortadoğu Ticaret ve Sanayi Fuarı, Ziya Gökalp’ın Doğumunu Anma Günü, Cahit Sıtkı Tarancı’yı Anma Günleri gibi etkinlikler de düzenlenmektedir.

4.1.1.8. Kent İçin Yapılmış Planlama Çalışmaları

Diyarbakır’da planlama çalışmaları çok eskiye dayanmasına rağmen, sürekli göç alması nedeniyle yapılan planlar genellikle yetersiz kalmıştır. Süreklileşen plan tadilatları, mevcut planlarla kentsel ihtiyaçların pek karşılanamaması ve meydana gelen yeni gelişmeler planların revizesini veya yeniden yapılmasını gerektirmiştir. Yakın

zamanda halen yürürlükte olan planların yapıldığı kentteki başlıca planlama çalışmaları aşağıda verilmiştir.

A. Çevre Düzeni Planları: Bölge için ilk çevre düzeni planı 27.09.1993 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 1/25.000 ölçekli olan bu Diyarbakır-Bismil çevre düzenleme planı, Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nce yaptırılmıştır. Diyarbakır kenti, Bismil ve Çınar ilçe merkezleri ile çevrelerindeki kırsal yerleşmeleri kapsayan bu planın hedef yılının 2005 olması, bu süreden sonra güncelliğini yitirerek bölgedeki gelişmeleri yönetememesi ve değişen ihtiyaçlara cevap verememesi gibi sebeplerle 2009 yılında revizyonu yapılmıştır.

Ancak daha sonra ilgili bakanlık tarafından birden fazla ili kapsayan bölgesel ölçekli bir çevre düzeni planı çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda; “30.10.2012 tarihinde onaylanan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Paftaları, Plan Hükümleri ve Plan Açıklama Raporunun 2. askı sonrası itiraz onayı; 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin (KHK) 7. maddesi ve 11.11.2008 tarihli ve 27051 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik uyarınca 28.02.2013 tarihinde yapılmıştır. 28.02.2013 tarihinde onaylanan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Paftaları, Plan Hükümleri ve Plan Açıklama Raporunun 3. askı sonrası itiraz onayı; 644 sayılı KHK'nın 7. maddesi ve 11.11.2008 tarihli ve 27051 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik uyarınca 02.04.2014 tarihinde yapılmıştır” (CSB 2014).

B. Nazım ve Uygulama İmar Planları: Diyarbakır'ın bilinen ilk planı 1932'de yapılmış olup, bu plan ile Sur bölgesinin dışında modern yeni bir şehir düşünülmüştür (Kejanlı ve Dinçer 2011) (Şekil 4.34.). Kent için ayrıca; 1937'de yapılan, yeterli bilginin edinilemediği ancak Sur içi ve Yenişehir bölgelerini kapsadığı, batıda Bağlar, güneyde Şehitlik Mezarlığı, kuzeydoğuda Yenişehir mahallesi ve bugünkü askeri bölgenin bir kısmını kapsadığı bilinen bir plandan söz edilmektedir (Gölcük 2010). Şekil 4.35. ve Şekil 4.36.'de kentin 1934 ve 1939 yıllarındaki görünümü verilmiştir.

Şekil 4.34. 1932 yılında hazırlanan Sur Dışı İmar Planı (Neslihan Dalkılıç arşivi, Aktaran, Kejanlı ve Dinçer 2011)

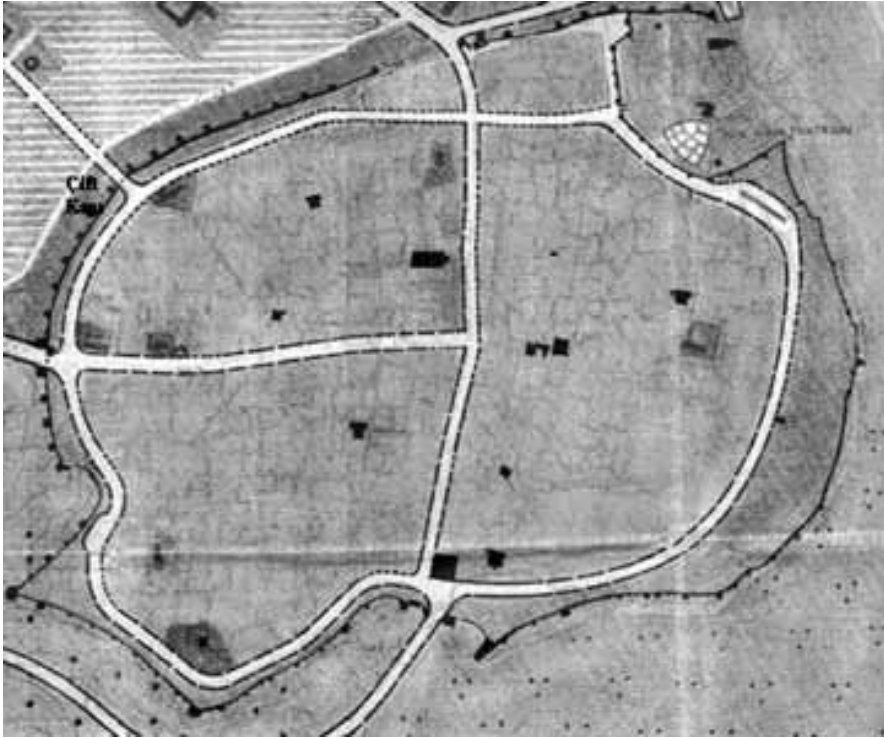

Şekil 4.35. Diyarbakir'in 1934 yılında genel görünümü (Tekin 1997, Aktaran, Gölcük 2010)

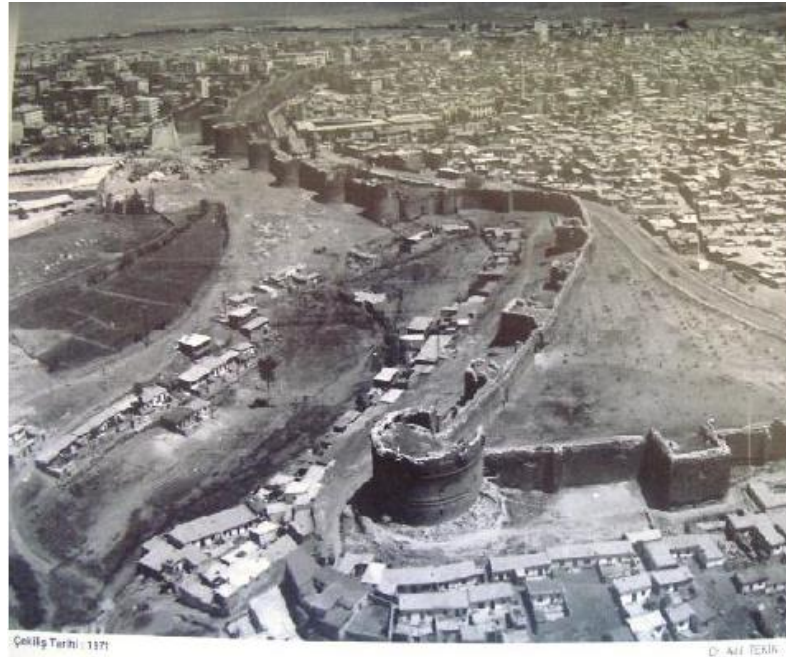
Şekil 4.36. Diyarbakır Sur içinin 1939 yılında genel görünümü (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

1959 yılına gelindiğinde, kent için 1/5000 ölçekli ilk nazım imar planının yapıldığı görülmektedir (Şekil 4.37.). Bu planda Sur içindeki ana yol akslarının genişletilmesi, surlara yaslanan yapılaşmanın engellenmesi gibi amaçlar belirlenmiş ve bu yönde çeşitli kararlar alınmıştır.

Şekil 4.37. 1959 yılında Diyarbakır için yapılan 1/5000 ölçekli ilk Nazım İmar Planı (İller Bankası Genel Müdürlüğü, Aktaran, Kejanlı ve Dinçer 2011)

1965-1967 yıllarına gelindiğinde kentte Sur içi ve Sur dışını kapsamak üzere 1/1000 ölçekli imar planları hazırlanmıştır. Bu plan ile Sur çevreleri, yeşil bantla çevrilerek sura yaslanarak gelişen niteliksiz yapılaşmadan korunma amaçlanmıştır (Kejanlı ve Dinçer 2011). Yenişehir Bölgesi planlarının revize edilerek, Seyrantepe ve Bağlar bölgelerinin gelişme alanı olarak önerildiği 1965 planı; yaşanan yoğun göç ve nüfus artışını öngörememiş, yürürlükte kaldığı süreçte pek çok plan değişikliğine uğramıştır. 1965’de 12.158 olan Sur İlçe Merkezinin nüfusu; 1970’de 18.592, 1975’de 29.599, 1980’de, 43.624’e ulaşmıştır (YerelNET 2014). Yine bu dönemde belediyenin de yetersiz kalması, planın uygulanamamasını daha da arttırmış, bölgedeki gecekondulaşmanın ve kaçak yapılaşmaların büyük bir hız kazanmasına sebep olmuştur. Şekil 4.38.’de 1970’li yıllarda kentin bir görünümü verilmiştir.

Şekil 4.38. 1970’li yıllarda Diyarbakır surları (Anonim 2010, Aktaran, Gölcük 2010)

1984 yılında yeni bir nazım imar planı hazırlanmış, bu plandan bir yıl sonra da Şanlıurfa ve Elazığ yollarının arasındaki bölgenin gelişme alanı olarak öngörüldüğü bir uygulama imar planı hazırlanmıştır. Dicle Üniversitesi kampüs alanının da yer aldığı bu plan, kentin bugünkü şeklini almasında önemli bir rol sahibidir. Yine belediyeledi uygulama yetersizliği, göç, nüfus baskısı gibi sorunlar hedef yılı 2003 olan planın başarı

grafiğini düşürmüştür. 1994’de revize edilen planda; kullanım türü, nüfus yoğunluğu gibi bazı değişiklikler gerçekleştirilmiş ve planın hedef yılı 2010 olarak belirlenmiştir.

Mevcut planlar üzerinden birçok revizyon ve değişiklik yapılmıştır. Özellikle yoğunluk artışının düzenlendiği bu değişikliklerin arasında kamusal alanların konut veya ticarete dönüştürülmesi, konutların ticaret alanlarına dönüştürülmesi gibi değişiklikler de bulunmaktadır.

Kentin 2004 yılında büyükşehir özelliği kazanmasıyla 2006 yılında 1/25000 ölçekli Diyarbakır Büyükşehir Nazım İmar Planı hazırlanmıştır. Onaylanan plan doğrultusunda 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planında ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarında gerekli revizyon çalışmalarına başlanmıştır.

C. Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) (1990): Diyarbakır kenti için Kent Surları içinde kalan alanın tamamı 1988 yılında “Kentsel Sit Alanı” olarak ilan edilerek koruma altına alınmış durumdadır. Tarihi dokuya sahip bu bölge 1990 yılına kadar kent için hazırlanan plan kararları doğrultusunda gelişmiştir. Bu sebeple fiziki görünümünde önemli değişimler meydana gelmiş, yaşanan tahribatı engellemek amacıyla Sur içi bölgesi için KAİP hazırlanmıştır. Bu plan, Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanmış ve Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 09.11.1990 ve 609 sayılı kararı ile onaylanmıştır (Şekil 4.39.). Diyarbakır Sur İçi Kentsel Sit Koruma Amaçlı İmar Planı; bu amaçla hazırlanmış olan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı, 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı, 1/500 ölçekli Uygulama Paftaları ile Araştırma Raporu, Plan Açıklama Raporu ve Plan Uygulama Hükümlerinden oluşmaktadır.

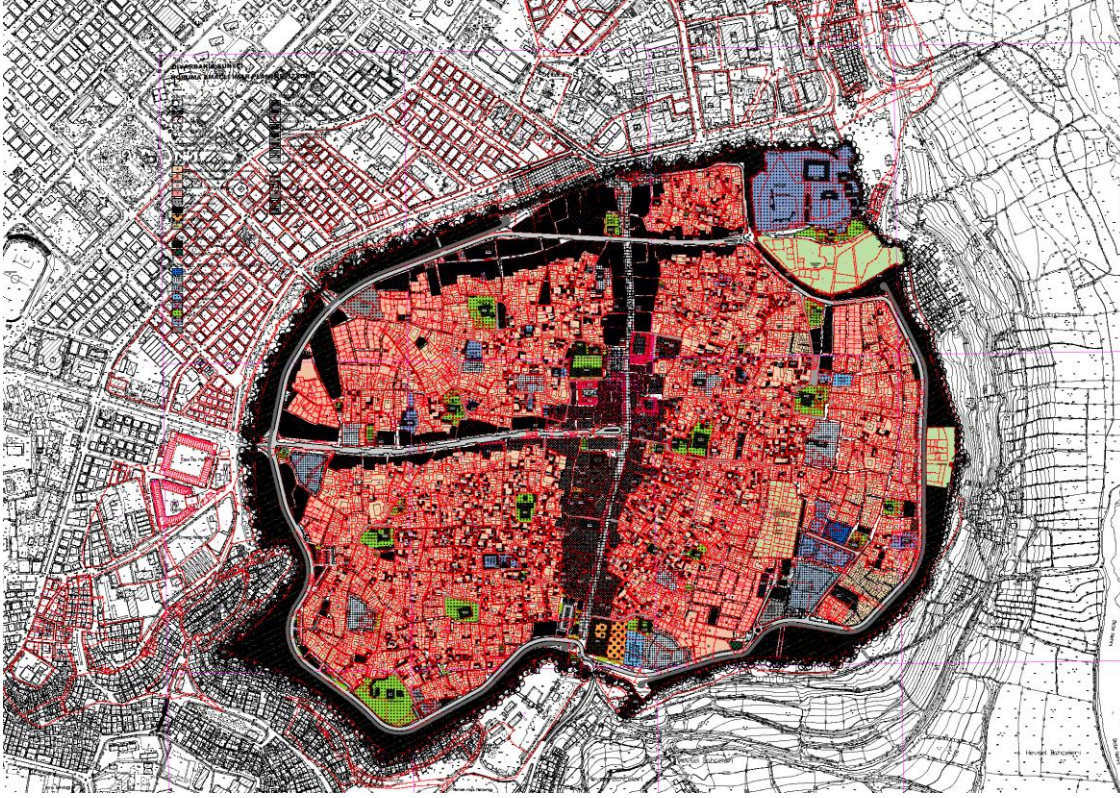

Şekil 4.39. 1990 yılında yapılan 1/1000 ölçekli KAİP (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

KAİP ile surların içeriden ve dışarıdan yeşil bir kuşak ile çevrenmesi, belediye tarafından Sur diplerindeki niteliksiz yapıların yıktırılması gibi önemli aşamalar gerçekleştirilmiştir. Ancak tarihi Sur içi bölgesinin göçle gelenlerin tercih ettiği yerlerden biri olmaya devam etmesi; bu bölgede nüfus artışına, yeni ve niteliksiz yapıların yoğun olarak yapılmasına ve tarihi dokunun tahribinin artmasına yol açmıştır. 1985’de 45.825 olan Sur İlçe Merkezinin nüfusu; 1990’da 59.865, 2000’de ise 64.136’ya ulaşmıştır (YerelNET 2014). Dolayısıyla tarihi Sur içi bölgesinin korunması için yapılan plan yetersiz kalmış ve plan uygulanamamıştır. Eski ve yeni planlarda yol, yeşil alan gibi kamusal alan olarak görülen bölgelerde dahi yoğun bir kaçak yapılaşma meydana gelmiştir. 1990’lı yıllarda yaşanan bu yoğunluk, KAİP’nin amaçlarına ulaşmasını engellemiş ve Sur içinin tarihsel dokusundaki tahribatları arttırarak bu bölgenin daha da zarar görmesine yol açmıştır.

D. KAİP Revizyonu (2012): 1990 yılında yapılan KAİP, genel olarak ihtiyaçları karşılama ve tarihsel dokunun korunması konusunda yetersiz kalmıştır. Özellikle aşırı nüfus artışı ile kontrol edilemeyen plan kararlarının yanı sıra, eksik

tespitlerle geliştirilen plan kararlarının geleneksel dokuya zarar vermesi, tescile değer yapı sayısının fazla olması, geleneksel dokudaki zararın kaçak ve çarpık yapılaşmayla gün geçtikçe büyümesi, bölgedeki bir takım yanlış yol ve otopark kararlarının ulaşım sorununu arttırması gibi nedenlerle zaman içerisinde KAİP'nın revize edilmesi ihtiyacı doğmuş ve bu plan 2012 yılında revize edilmiştir (Şekil 4.40.).

Şekil 4.40. 2012 yılında yapılan 1/1000 ölçekli KAİP revizyonu (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Bu yeni KAİP planı ile tarihi dokunun korunması yönünde önemli kararlar alınmış, özellikle bu bölgenin turizm kapasitesinin arttırılması yönünde plan kararları üretilmiştir. KAİP'nın 2012 yılında gerçekleştirilen revizesinde bulunan ve turizm yönünden de önemli sayılabilecek bazı düzenlemeler şu şekildedir (KAİP 2012 Revizyonu Plan Açıklama Raporu ve Plan Uygulama Hükümleri):

- Sokak döşemeleri korumaya alınmış ve bölge karakterine uygun sokak mobilyalarının yapılmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

- Elektrik, telefon gibi havai hatların yer altına alınması ve tüm teknik altyapının yer altında yapılması esasına varılmıştır.

- İsim ve reklam panoları, güneş kesiciler ve klima aparatları için çeşitli sınırlamalar getirilmiştir.

- Yetişkin ağaçların korunmasına dikkat edilmiştir.

- Surların tümüyle yıkılarak ortadan kaldırılmış bölümlerinin kısmen ve izi tanımlayacak biçimde veya tümüyle yeniden yapılmasına ilişkin kararların verilebilmesi amacıyla, Büyükşehir Belediyesi yürütücülüğünde Bütünleşik Sur Restorasyon Programının uygulanacağı belirtilmiştir.

- İç Kale bölgesinin müze olarak kullanılması önerilmiştir.

- Planda Sur içinin avlulu düzende geleneksel konut dokusunun yaygınlaştığı alanlar; geleneksel avlu düzenli konut alanları olarak düzenlenmiş, buralarda gerçekleşecek yeni yapılaşmanın mümkün parsellerde avlulu olması ve geleneksel dokuya uygunluğun yakalanabilmesi doğrultusunda bu yapıların yapım malzemesi, yapı yüksekliği, pencereler, plan ve cephe tipolojisi gibi birçok konu hakkında çeşitli sınırlamalar getirilmiştir.

- Geleneksel ticaret alanlarında ticaret kullanımının sürdürülmesi belirtilmiş, bu alanlardaki tescilli yapıların uyumsuz eklentilerinden arındırılarak korunmasının, restorasyonlarının yapılmasının sağlanacağı belirtilmiştir.

- Sosyal ve kültürel amaçlı kapalı mekanın yanı sıra meydan, zemin altı otopark ve yeşil alan düzenlenmesini kapsayan Gavur Meydanı Özel Proje Alanı oluşturulmuştur.

- Yeni kapı bölgesinde ve İç Kale’de olmak üzere iki ayrı alan daha Özel Proje Alanı olarak tanımlanmıştır.

- Kentsel sosyal donatı alanlarında tip proje uygulanamayacağı, hazırlanan projeler ile Koruma Kurulu’na başvurulması ve burada alınan karara göre uygulama yapılabileceği belirtilmiştir.

- Dağ Kapı-Mardin Kapı arasında var olan, eski planda da önerilen surlara paralel trafik yolunun doğu bölümünü de tamamlayacak düzenleme yapılmış, ancak bu yolun profilinde değişikliğe gidilerek, trafik şeridi daraltılırken, toplu taşıma ve gezi amaçlı bir düzenleme ile bu yol, taşıt yolunun yanı sıra gezi amaçlı yol düzenlemesi ile zenginleştirilmek istenmiştir.

- Gazi Caddesi'nde var olan yayalaştırma uygulaması caddenin tamamında geçerli olacak şekilde genişletilmiştir.
- Kent surlarının iç kesiminde tüm alanı çevreleyen ve ring oluşturan yolun, ringi tamamlaması için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.
- Birçok sokağın aslen yaya yolu olarak kullanıma sunulması adına çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.
- Kullanımın yoğun olduğu Sur kapılarında (Dağ Kapı, Urfa Kapı, Çifte Kapı, Mardin Kapı), trafik yoğunluğunu azaltılmasına ve kullanım dışı olan Yeni Kapı ile kapatılmış durumda olan Roma Dönemi Kapısı'nın kullanılabilir duruma getirilmesine yönelik bir takım kararlar geliştirilmiştir.
- Anıtsal ve sivil mimari örneği olan kültür varlığı yapılarının kullanılmamaları sonucu tahrip olmalarını engellemek amacıyla, bu yapıların işlevlendirilmesine yönelik bazı kararlar alınmıştır.

4.1.2. Diyarbakır ve Tarihi Sur İçi Bölgesinin Turizm Verileri

Diyarbakır Sur içi bölgesi barındırdığı tarihi potansiyele rağmen, yoğun göçler, kaçak ve niteliksiz yapılaşma, yanlış plan kararları gibi nedenlerden dolayı turizm açısından istenilen düzeye ulaşamamış, aynı zamanda doğru politikalar ve plan kararlarıyla tarihi bölgenin sürdürülebilirliği sağlanamamıştır. Kentin turizm verileri, bu bölgenin sürdürülebilirliğinin olumlu yönde daha da güçlenmesini sağlamaya yönelik yeni öneriler geliştirmek açısından önemlidir.

4.1.2.1. Turizm İstatistikleri

Diyarbakır kenti için turizm istatistiklerine bakıldığında, kentin taşıdığı tarihi potansiyel ve öneme göre oldukça geride kaldığı görülmektedir. Çizelge 4.12. ve Çizelge 4.13. Diyarbakır'ın 2012 ve 2013 yıllarındaki turizm verilerini, Şekil 4.41. ise bu verilerin karşılaştırılmasını göstermektedir.

Çizelge 4.12. Diyarbakır ili 2012 yılı yerli ve yabancı giriş-geceleme formu (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

AİT OLDUĞU AY	YERLİ		YABANCI	
	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME
OCAK	15681	19838	780	1241
ŞUBAT	15770	20927	502	933
MART	17219	23051	1205	2239
NİSAN	17120	23187	1642	2398
MAYIS	17984	24416	1379	2127
HAZİRAN	16031	21597	1217	1980
TEMMUZ	12845	18543	1172	1877
AĞUSTOS	12697	17020	926	1490
EYLÜL	12780	18550	1250	1655
EKİM	15804	17782	1451	2240
KASIM	17332	24805	928	1450
ARALIK	13714	19049	864	1421
GENEL TOPLAM	184977	248765	13317	21051

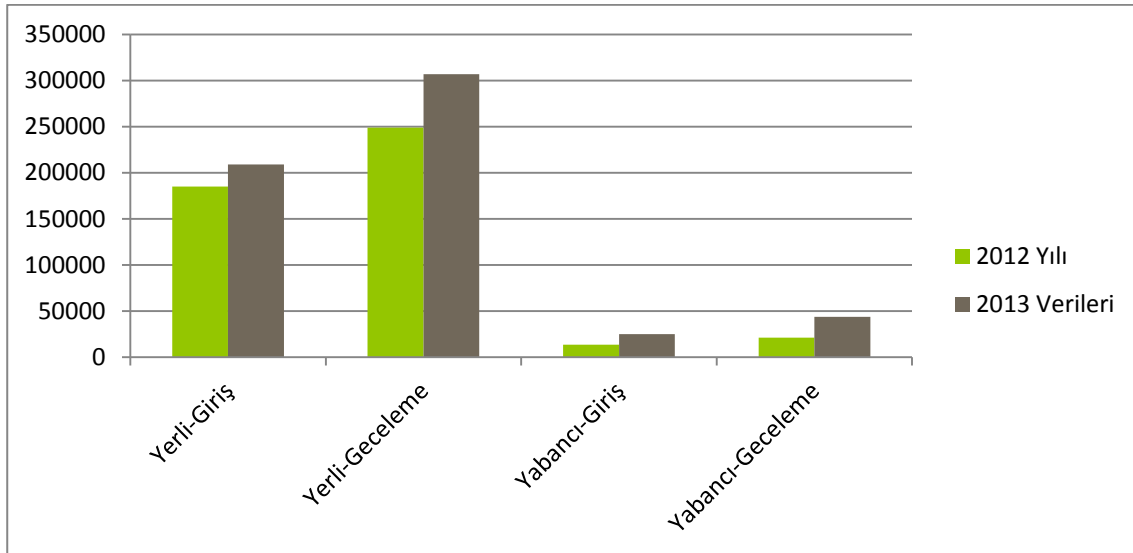
Çizelge 4.13. Diyarbakır ili 2013 yılı yerli ve yabancı giriş-geceleme formu (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

AİT OLDUĞU AY	YERLİ		YABANCI	
	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME
OCAK	15094	19577	798	1279
ŞUBAT	14274	18930	850	1362
MART	17093	24880	1780	2943
NİSAN	18298	26749	1650	2427
MAYIS	19165	30940	2151	3639
HAZİRAN	17975	28206	2592	4071
TEMMUZ	16560	24578	1798	2637

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.13. Diyarbakır ili 2013 yılı yerli ve yabancı giriş-geceleme formu (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (devamı)

AĞUSTOS	16417	24311	2901	4293
EYLÜL	18198	26662	2787	4514
EKİM	17105	26940	3031	5140
KASIM	21196	30426	2466	3851
ARALIK	17013	24672	2004	3144
GENEL TOPLAM	208988	306871	24808	43814

Şekil 4.41. Diyarbakır ili 2012-2013 yılı yerli ve yabancı giriş-geceleme formu bilgilerinin karşılaştırılması

Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından edinilen 2012 ve 2013 turizm verileri incelendiğinde; turizmin arttığı görülmektedir. 2012 yılında kente giriş yapan yerli sayısı 184 977 iken bu rakam 2013’de 208 988’e; yabancı sayısı ise 13 317’den 24 808’e ulaşmıştır. 2012’de yerli ve yabancı 269 816 olan toplam geceleme sayısı ise 2013 yılında 331 679’a ulaşmıştır. Aylara göre 2013 yılı yerli ve yabancı giriş rakamlarının toplamı incelendiğinde; en çok turistin sırasıyla kasım, mayıs ve eylül, en az turistin ise sırasıyla şubat, ocak ve temmuz aylarında giriş yaptığı görülmektedir.

Turizm verileri her ne kadar son bir yıla göre artmış olsa da, Diyarbakır kentinin turizm potansiyelinin daha da artırılması gerekmektedir. Çünkü sahip olduğu tarihi Sur içi bölgesi birçok bakımdan zenginlik içermektedir ve bu zenginliğin daha fazla insana ulaştırılması gerekmektedir. Böylece köklü geçmişi hakkında hem kendisini daha fazla insanlığa ispatlayabilecek, hem de kente büyük bir ekonomik canlanma getirebilecektir.

4.1.2.2. Turizm Konaklama Verileri

Diyarbakır'daki konaklama verilerine bakıldığında (Çizelge 4.14.); turizm işletme belgeli konaklama tesisi sayısının 20 olduğu ve toplam 2260 yatak kapasitesinin olduğu görülmektedir.

Kentte tek bir 5 yıldızlı otelin yanı sıra, ayrıca Osmanlı Dönemi yapısı olan Büyük Kervansaray Oteli (Şekil 4.42. ve Şekil 4.43.) de özel belgeli konaklama tesisi olarak hizmet vermektedir. Deliller (Hüsrev Paşa) Hanının restorasyonu ile hizmet veren bu tarihi otel, Sur içinde Mardin Kapıda bulunmaktadır. Yıkılmak üzere olan han, 1988 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından kısmen restore edilmiş ve Büyük Kervansaray Oteli adına 49 yıllığına kiralanmıştır. Bu şekilde hem tarihi bir han tekrar yeni bir işlevle canlandırılmış, hem de turistler tarafından yoğun ilgi gören büyük ve tarihi bir mekan turizm hizmetine kazandırılmıştır.

Kentte ayrıca yeni olarak 2014 yılının mart ayında Hilton Garden Inn oteli açılmıştır (Şekil 4.44.). Ancak otel henüz turizm işletme belgesi almadığı için Çizelge 4.14.'de yer almamıştır. 182 odaya ve 500 yatak kapasitesine sahip olan otel, ayrıca kentin ikinci beş yıldızlı oteli olma özelliğine de sahiptir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.14. Diyarbakır ili ve çevresinde mevcut bulunan Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri 2013 (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

SIRA NO	İŞLETMENİN ADI	SINIFI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI
1	B. KERVANSARAY OTEL	ÖZEL BELGELİ	45	90
2	GREEN PARK OTEL	5 YILDIZLI	114	216
3	PRESTİJ OTEL	4 YILDIZLI	54	113
4	DEDEMAN OTEL	4 YILDIZLI	98	200
5	MALABADİ OTEL	4 YILDIZLI	94	195
6	SV BUSINESS HOTEL	4 YILDIZLI	79	150
7	LİLÜZ OTEL	4 YILDIZLI	59	118
8	TURİSTİK OTEL	4 YILDIZLI	60	120
9	DİES OTEL	4 YILDIZLI	43	73
10	MİROĞLU OTEL	3 YILDIZLI	71	142
11	GRAND GÜLER OTEL	3 YILDIZLI	51	102
12	NEW TİGRİS OTEL	3 YILDIZLI	40	65
13	KAPLAN OTEL	3 YILDIZLI	85	174
14	SERKAN OTEL	3 YILDIZLI	22	44
15	BALKAR OTEL	2 YILDIZLI	52	100
16	KRİSTAL OTEL	2 YILDIZLI	46	94
17	GÜLER OTEL	2 YILDIZLI	35	70
18	BİRKENT OTEL	2 YILDIZLI	29	53
19	AZİZOĞLU MALKOÇ OTEL	2 YILDIZLI	54	83
20	ASLAN OTEL	2 YILDIZLI	36	58
T O P L A M			1167	2260

Şekil 4.42. Büyük Kervansaray Otelinin (Deliller Hanı) giriş kapısının görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.43. Büyük Kervansaray Otelinin (Deliller Hanı) avludan görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.44. Hilton Garden Inn Oteli (Şahin DURAK arşivi 2014)

Mevcut konaklama verilerine bakıldığında; Diyarbakır'ın turizm potansiyeli karşısında kentteki yatak kapasitesinin yoğunlaşacak bir turizm hareketine karşı yetersiz kalacağı açıktır. Pansiyon gibi diğer konaklama imkanları ise kentte çok daha az miktardadır. Bu yüzden kentin turizm potansiyelini arttırmaya yönelik gerçekleştirilecek çalışmalarda, konaklama imkanlarının da planlanan turizm artışına paralel olarak iyileştirilmesi önem taşımaktadır.

4.1.2.3. Sur İçi Bölgesine Yönelik Turizm Çalışmaları

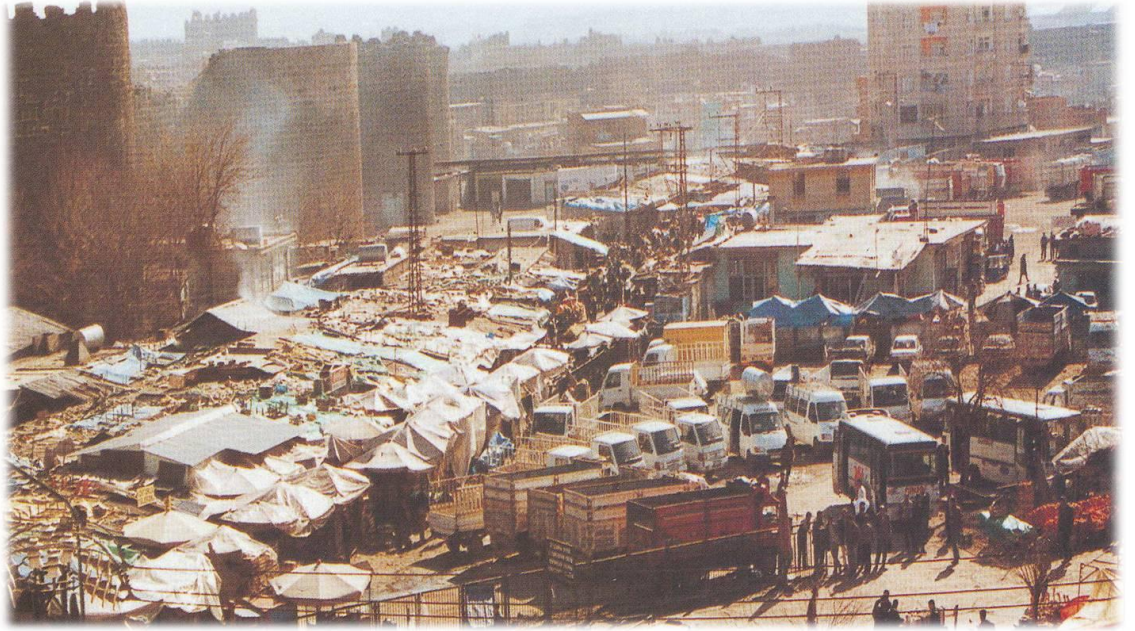
Diyarbakır'ın turizm açısından en önemli arzı tarihi Sur içi bölgesidir. Ancak buranın çekiciliğini arttıracak ve sürdürülebilirliğini sağlayacak çalışmalar kısmen yapılmaktadır. Özellikle yeni KAİP planı ile zaman içerisinde bu bölgenin eski dokusuna kavuşturulması hedeflenmektedir. Bunun haricinde kent turizminin canlandırılmasına ve koruma kavramının sağlanabilmesine yönelik birçok kurum tarafından çeşitli faaliyetler ve projelerin bir kısmı tamamlanmakla beraber halen devam etmekte olan çalışmalar da mevcuttur.

Diyarbakır için günümüzde devam eden en önemli proje UNESCO adaylık sürecidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan Alan Yönetim Birimi ile Diyarbakır Valiliğince, kentteki tüm kurum, kuruluş ve STK'larının desteğiyle “Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri

Kültürel Peyzajı” ismiyle hazırlanan dosya Kültür ve Turizm Bakanlığı aracılığıyla UNESCO’ya sunulmuştur (Diyarbakır Turizm Platformu 2014a). 2000 yılından itibaren UNESCO Geçici Miras Listesinde yer alan bu alanın, UNESCO adaylığının başarıyla sonuçlanması için bu sürecin gerektirdikleri, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından alt ölçekli projeler ile tamamlanmaya çalışılmaktadır.

Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi için sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik öneriler oluşturulmadan önce, bölgede turizmi canlandırmak amacıyla tamamlanmış ya da devam etmekte olan çalışmaların incelenmesi gerekli olmaktadır. Bu amaçla kent genelinde ve özellikle Sur içinde koruma ve turizm bağlamında değerlendirilebilecek son 10 yılı kapsayan projeler aşağıda verilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2012).

Tarihi Diyarbakır Surları Çevre Düzenleme Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ve 2002-2003 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Fiskaya-Mardin Kapı arasında kalan kent surları koruma kuşağında bulunan metruk yapıların temizlenmesi ve çevre düzenlenmesinin yapılması amaçlanmıştır (Şekil 4.45., Şekil 4.46. ve Şekil 4.47). Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Şekil 4.45. Proje öncesi Surlardan bir görünüm (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2012)

Şekil 4.46. Proje sonrası Surlardan bir görünüm (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2012)

Şekil 4.47. Temizlenmiş haliyle sur diplerinden bir görünüm (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2012)

Dağkapı Meydanının Düzenlenmesi Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ve 2006-2007 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Dağkapı Meydanı yeniden düzenlenmiş; refüj, çevre düzenleme ve ışıklandırma çalışmaları yapılmıştır (Şekil 4.48. ve Şekil 4.49.). Günümüzde bu meydana aynı zamanda Turizm Danışma Bürosu da bulunmaktadır. Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Şekil 4.48. Proje öncesi Dağkapı Meydanından bir görünüm (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2012)

Şekil 4.49. Dağkapı Meydanının günümüzdeki görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Dengbej ve Dengbej Geleneği Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ve 2006-2007 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Sözlü Kürt Edebiyatının önemli bir parçası olan Dengbejlerin yazılı olarak saklanıp, sürdürülebilir kılınması amaçlanmış ve bu amaçla tanıtım broşürleri, CD’ler ve Dengbej Antolojisi oluşturulmuş, İstanbul-Diyarbakır’da da Dengbej Divanları gerçekleştirilmiştir. Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Diyarbakır’da Geleneksel El Sanatlarının Desteklenmesi Projesi: Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yürütülen ve GAP Bölgesi’nde Kültürel Mirası Geliştirme Programı ile mali kaynak sağlanan proje kapsamında; 120 kişiye telkâri, ipek puşi dokuma, taş baskı, taş işlemeciliği ve bakırcılık eğitimleri verilmiştir. Proje kapsamında 2006 ve 2007 yıllarında 1. ve 2. Geleneksel El Sanatları Sempozyumları düzenlenmiştir. Telkari ve bakırcılık eğitimleri Diyarbakır E Tipi Cezaevi bünyesinde devam etmiş ve halen eğitim ve üretim çalışmaları devam etmektedir. İpek Puşi Dokuma Atölyesi halen Ticaret ve Sanayi Odası’nın katkısı ile Kybele Kooperatifi bünyesinde çalışmalarına devam etmektedir. Proje kapsamında ayrıca Sur içinde geleneksel bir ev satın alınarak restorasyonu yapılmış ve mesleki eğitim çalışmalarında değerlendirilmiştir. Tarihi evin GAP İdaresi ile imzalanan protokol kapsamında Çok Amaçlı Toplum Merkezi olarak kullanılması için ortak protokol imzalanmıştır.

Sur İçi Gazi Caddesi ve Yenikapı Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Rehabilitasyon Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Diyarbakır Sur Belediyesi ve Diyarbakır Esnaf Sanatkarlar Odaları Birliği (DESOB) tarafından yürütülen, Avrupa Birliği (AB) Hibe Programı ile mali kaynak sağlanan ve 2006-2008 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Sur içindeki tarihi dokunun ön plana çıkartılarak kentsel çevreye nitelik kazandırılması amaçlanmıştır. Hem yeraltında hem de yerüstünde gerçekleştirilen bu proje ile kentin en eski caddelerinden olan Gazi Caddesine yapılan cephe yenileme çalışmasıyla yeni bir görünüm kazandırılmış, elektrik ve telefon hatları yer altına alınmış ve böylece caddenin hem turizm hem de ticari bakımdan bir hareketliliğe kavuşması sağlanmıştır (Şekil 4.50. ve Şekil 4.51.). Gazi Caddesi ile birlikte, yine tarihsel dokunun korunması amacıyla Yenikapı Sokak Projesinde de sokak, dokusunu bozan faktörlerden temizlenmiştir. Ayrıca burada turizme yönelik sektörlerin gelişimi desteklenmiş, işyeri sahipleri ve sakinlere eğitimler verilmiştir. Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Şekil 4.50. Proje öncesi Gazi Caddesinin görünümü (Diyarbakır Turizm Platformu 2014b)

Şekil 4.51. Gazi Caddesinin günümüzdeki görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Melik Ahmet Caddesi Rehabilitasyonu Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütölen ve 2006-2008 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Melik Ahmet Caddesi, tarihsel dokusunun yeniden sağlanabilmesi amacıyla bazalt taş dőşemesiyle yenilenmiştir (şekil 4.52. ve şekil 4.53.). Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Bőyőķřehir Belediyesi).

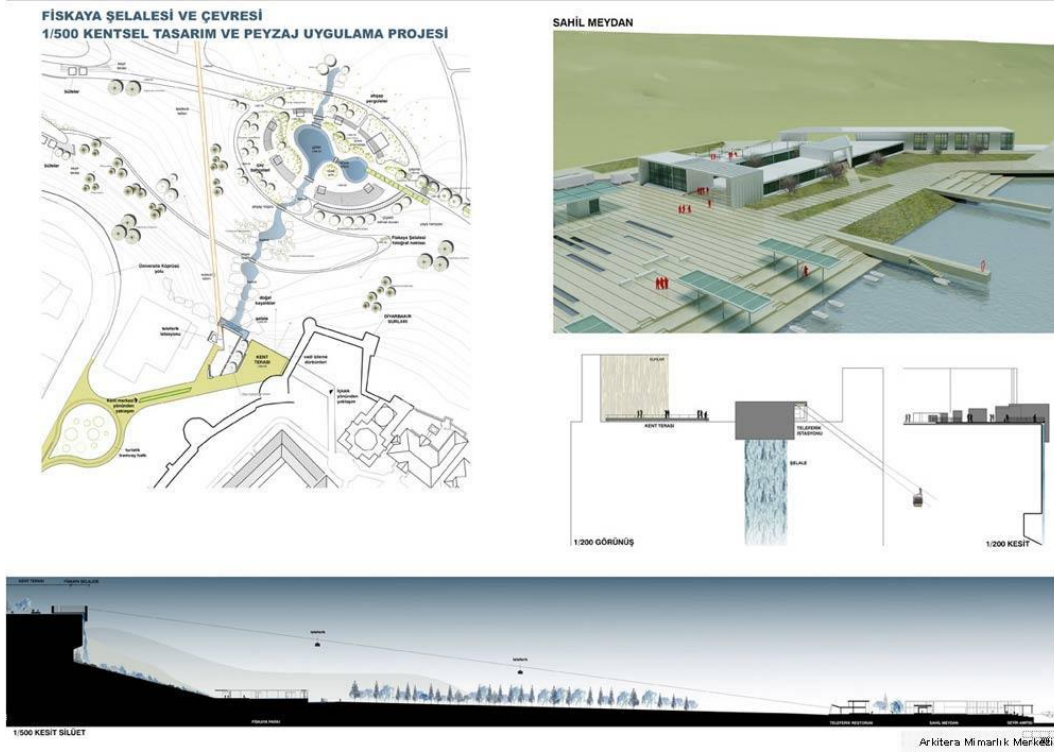

şekil 4.52. Proje öncesi Melik Ahmet Caddesi (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2012)

şekil 4.53. Melik Ahmet Caddesinin gőnőmőzdeki gőrőnőmő (şahin DURAK arşivi 2014)

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Şekil 4.55. Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışma Birincisine ait projenin plan ve görünüşü (Arkitera 2014)

Şekil 4.56. Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışma Birincisine ait projenin plan ve görünüşü (Arkitera 2014)

Düzenlenen yarışma sonrasında, günümüze kadar sadece projenin I. Etabına bağlı olarak Fiskaya Şelale Kafe Gölet Projesi ismiyle şehir balkonu, Fiskaya Şelalesi ile alt kısmında bulunan kafenin yapımı gerçekleştirilmiştir. Projenin geri kalan kısmı için revize edilme kararı alınmış olup, bu süreçte revizenin gerçekleşmesi beklenmektedir (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Fiskaya Şelale Kafe Gölet Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje ile tarihi Fiskaya Şelalesinin canlandırılması ve doğal, sosyal, turistik ve ticari bakımdan değer kazanması amaçlanmıştır. Dicle Vadisi Projesinin I. Etabı kapsamında hazırlanan proje; eskiden de şelale olan kayalık alana yeniden şelale yapılmasını, kayalıkların üst kısmında şehir balkonunun oluşturulmasını ve kayalıkların alt kısmında Kafe ve Gölet yapılmasını kapsamaktadır (Şekil 4.57. ve Şekil 4.58.). Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Şekil 4.57. Fiskaya Şelalesi'nin eski görünümü (WOWTURKEY 2014)

Şekil 4.58. Fiskaya Şelalesi'nin yeni görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Keçi Burcu'nun Dört Mevsimi Projesi: Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yürütülen proje, Sosyal Destek Projesi (SODES) programı ile mali destek görmüştür. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsisli Keçi Burcu, kültürel amaçlı hizmetlerde kullanılması amacıyla özel tesis olarak kullanılması için 2008 yılında çıktığı ilan sonucunda Ticaret ve Sanayi Odası'na 12 aylık geçici kullandırma izni verilmiştir. Keçi burcu işlev ve çevre düzenleme projeleri hazırlanarak onaylanmış ve daha sonra söz konusu yatırımın gerçekleşmesi için Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası ile ildeki bazı STK'larının katılımı ile Keçi Burcu Turizm Sanayi Ticaret Limited Şirketi kurulmuştur. 2010 yılında Milli Emlak Müdürlüğü ile yapılan sözleşme ile de 10 yıl boyunca Keçi Burcu kullandırma hakkı alınmıştır. Söz konusu proje kapsamında, kent tanıtım kitabı ve CD'si hazırlanmış, Keçi Burcunda düzenlenecek etkinlikler için malzeme alımları yapılmış, 02.05.2010 tarihinde turizm firmalarının, seyahat acentelerinin ve ulusal STK'larının katılımıyla bir gezi ve 03.05.2010 tarihinde de Diyarbakır Turizm Konferansı düzenlenmiştir. Ayrıca yine proje kapsamında Diyarbakır Turizm Platformu oluşturulmuştur.

Keçi Burcu İşlevlendirme Projesi: Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan proje, Keçi Burcu'nun yeniden işlevlendirilerek turizme açılması ve kentteki kültür ve sanat çalışmalarında kullanılması amaçlanmıştır. Ancak başlanan kazı çalışmalarında, tarihi eser çevresinin kazılmasına bağlı yaşanan bazı sorunlardan dolayı ilerleme kaydedilmemiştir.

Keçi Burcu'nun restorasyonu ve günümüzde kısmen kafe olarak işlev görmesi, bu noktanın önemli bir destinasyon merkezi haline gelmesinde büyük pay sahibidir (Şekil 4.59. ve Şekil 4.60.). Günümüzde Keçi burcunun üstüne çıkarak manzarayı izlemek ve burada fotoğraf çekmek hem yerel halk tarafından hem de turistler tarafından ilgi çekici hale gelmiştir. Keçi Burcu'nun konum olarak Mardin Kapı tarafında olması (Şekil 4.61.), Büyük Kervansaray Oteline çok yakın olması, Kırklar Dağı, Gazi köşkü ve On Gözlü Köprüye giden yol güzergahı üzerinde bulunması, surların bir kısmını, Kırklar Dağını ve çevresini, Hevsel Bahçelerini, On Gözlü Köprüyü ve Dicle Üniversitesini görecektir bir manzaraya sahip olması (Şekil 4.62.) gibi özellikler buranın çekim merkezi olmasında rol oynamıştır.

Şekil 4.59. Keçi Burcu'nun içeriden görünümü
(Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.60. Keçi Burcu'nun dışarıdan görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.61. Keçi Burcu'ndan surların bir bölümünün ve Mardin Kapısının görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.62. Keçi Burcu'ndan Kırklar Dağı ve çevresinin, Hevsel Bahçelerinin ve On Gözlü Köprü'nün görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Ulu Camii Yapı Topluluğu ve Mesudiye Medresesi Onarımı Projesi:

Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülen proje ile Ulu Cami'nin gerekli restorasyon işlemlerinden sonra kültür ve inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır (Şekil 4.63., Şekil 4.64. ve Şekil 4.65.). Restorasyon işlemleri halen devam etmektedir.

Şekil 4.63. Ulu Caminin dışarıdan görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.64. Ulu Caminin avludan görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.65. Ulu Caminin avludan görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Kent Kimliğini Taşıyan Yönlendirmeler, Özel Tasarımlı Tarihi Mekan Bilgi Tabelaları Projesi: Diyarbakır Valiliği tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje; şehrin giriş karayollarına tarihi ve turistik mekanları tanıtan totemlerin yerleştirilmesi, elektronik bilgi ekranının kurulması, tarihi mekanlarda çok dilli tanıtım tabelalarının yerleştirilmesi gibi amaçları barındırmaktadır. Proje tamamlanmıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı).

Diyarbakır Turizm Strateji ve Eylem Planı Projesi: Diyarbakır Valiliği tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje ile genel olarak kent için gerekli turizm stratejisi ve eylem planının hazırlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda Turizm Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmış ve basımı yapılmıştır. Proje tamamlanmıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı).

Diyarbakır'ı Birlikte Tanıyalım Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen, Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı ile mali kaynak sağlanan ve 2011 yılında gerçekleştirilen bu proje, yerli ve yabancı turistlere yönelik bilgilendirici tanıtım çalışmalarını kapsamaktadır. Bu bağlamda; 3 farklı dilde (Türkçe, İngilizce ve Arapça) turizm gezi rehber kitapları, kartpostallar, broşürler hazırlanmış; tarihi mekanları 360 derece gösteren sanal tur çalışmaları yapılmış ve turizm bakımından tanıtımın yapıldığı bir web sitesi hazırlanmıştır. Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Diyarbakır İlçeleri Kültür Envanteri Hazırlanması Projesi: Diyarbakır Müze Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje, Diyarbakır ve ilçeleri için Kültür Envanteri hazırlanmasını kapsamaktadır. Diyarbakır merkezine ait kültür envanterinin 2 cilt halinde basımı gerçekleştirilmişken, ilçeler için kültür envanterinin basımı henüz gerçekleşmemiştir (Diyarbakır Müze Müdürlüğü).

İzzetpaşa ve Çiftehan Sokaklarını Sağıklaştırma Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2011 Yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje, İzzetpaşa ve Çiftehan sokaklarında çevre düzenlemesi ve cephe rehabilitasyonu yapılmasını

kapsamaktadır. İzzetpaşa Sokağı tamamlanırken, Çiftehan Sokağı başka bir proje kapsamında yeniden ele alınma sürecinde bulunmaktadır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Dağkapı Burcunun İşlevlendirilmesi Projesi: Diyarbakır Valiliği tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2011 yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje Dağkapı Burcunun işlevlendirilmesi ve buranın bir cazibe merkezine dönüşmesi amaçlanmıştır. Proje tamamlanmıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı).

Dört Ayaklı Minare Rölöve Restorasyon Restitüsyon Çizimi Projesi: Diyarbakır Valiliği tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2011 yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje ile dört ayaklı minarenin korunması amaçlanmıştır. Proje tamamlanmıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı).

1939 Surlara Yolculuk Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2011 Yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı ile mali kaynak sağlanan bu proje, tarihi ve turistik yapıların yerli ve yabancı turistlere tanıtılmasını sağlayacak Sur içi maketinin yapılmasını kapsamaktadır. Proje tamamlanmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Diyarbakır İç Kale Projesi: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Müze Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyarbakır Valiliği ile Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) tarafından mali destek gören bu kapsamlı projenin 1. Etabı; Artuklu Kemerî içinde kalan alanda yer alan kilisenin sanat galerisi, Artuklu Kervansarayı (Eski Cezaevi) ve 6 tarihi yapının Diyarbakır Müze Kompleksi, geriye kalan 2 yapının da Müze Müdürlüğü Hizmet Binası olarak işlevlendirilmesini kapsamaktadır. Projenin 2. Etabını oluşturan alanda ise arkeolojik kazıların yapılması ve bu alanın Arkeolojik Park olarak turizme açılması söz konusudur.

Surp Giragos Ermeni Kilisesinin Restorasyonu Projesi: Diyarbakır Surp Giragos Kilisesi Vakfı ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen bu proje ile Ortodoks Ermenilerine ait tarihi kilisenin aslına uygun bir biçimde restore

edilmesi amaçlanmıştır (Şekil 4.66. ve Şekil 4.67.). Proje tamamlanmıştır ve tarihi yapı kilise olarak hizmet vermektedir (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

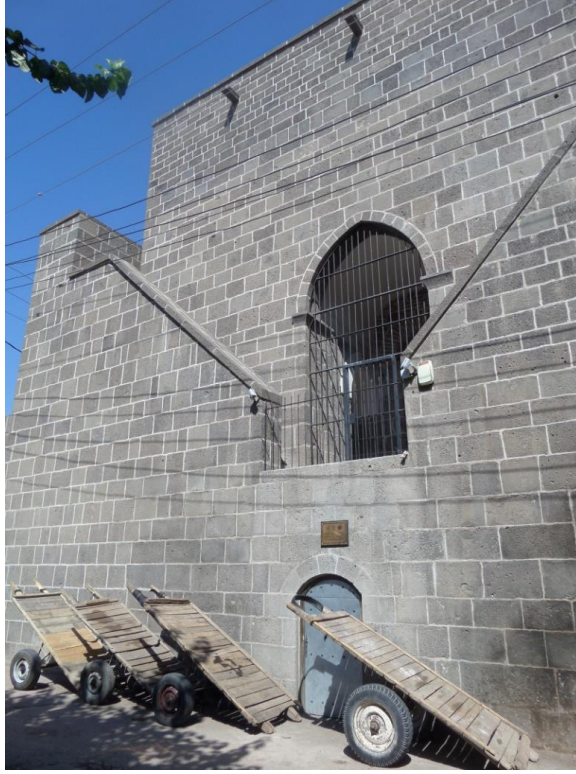

Şekil 4.66. Restore edilmeden önce Surp Giragos Ermeni Kilisesi (Şahin DURAK arşivi)

Şekil 4.67. Restore edildikten sonra Surp Giragos Ermeni Kilisesi (Şahin DURAK arşivi 2014)

Sur'un Işıldayan Burcu Turizm İle Buluşuyor Projesi: Sur Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından yürütülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 2011 Yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı ile mali destek gören proje; 82 nolu Burcun turizme açılması, yöresel el sanatı ürünlerinin burada pazarlanması gibi amaçları kapsamaktadır (Şekil 4.68.).

Şekil 4.68. Proje kapsamındaki 82 nolu Burcun günümüzdeki görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Tarihi On Gözlü Köprü'nün Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi Projesi: Karayolları 9. Bölge Müdürlüğü (Diyarbakır) tarafından yürütülen proje ile tarihi köprü'nün restorasyonu, güçlendirmesi ve köprü çevresiyle birlikte peyzajı ve çevre düzenlemesi işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Cemil Paşa Konağı Restorasyonu ve İşlevlendirilmesi Projesi: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diyarbakır İl Özel İdaresi tarafından gerçekleştirilen bu proje ile tarihi konak restore edilmiş ve kent müzesi olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.69.). Tarihi yapının restorasyon projesi tamamlanmışken, kent müzesi olarak yakın zamanda hizmete girmesi planlanmaktadır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi).

Şekil 4.69. Cemil Paşa Konağının günümüzdeki görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

GAP Bölgesi Turizm Master Planı: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından, bölgenin kültür ve turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla GAP Bölgesi Turizm Master Planı çalışmasına başlanmış ve 2010 yılında yapılan ihale sonrasında 2012 yılında plan hazırlanmıştır.

Silk Puşi Projesi: Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yürütülen ve SODES kapsamında mali destek gören proje ile geleneksel ipek puşi ürünlerinin daha modern ve farklı tasarımlar ile zenginleştirilmesi ve tanıtılması amaçlanmış ve bu kapsamda ünlü modacı Cemil İpekçi ile anlaşma yapılarak, hazırlatılan tasarımlarla Keçi Burcu'nda defile yaptırılmış ve üretilen ürünlerin tanıtımı yapılmıştır.

İskender Paşa Konağı Restorasyon Projesi: Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülen proje ile yapının restorasyon işleminin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Tarihi yapı Vakıf Müzesi olarak işlevlendirilecektir.

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP): Günümüzde bölge için uygulanan kapsamlı turizm çalışmalarından bir diğeri de; Valilik tarafından kentin kültürel mirasının korunması, turizme açılması ve tanıtılması adına Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilen Cazibe Merkezlerini Destekleme Programının (CMDP)

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

yürütülmesidir. Çizelge 4.15.'de bu program kapsamında uygulanacak olan projeler gösterilmektedir.

Çizelge 4.15. CMDP kapsamında Diyarbakır'da uygulanan projeler (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2014)

Sıra	Proje Kodu	Proje Adı	Proje Sahibi	Projenin Amacı	Bütçesi(TL)
1	TRC2-11-CMDP/0003	Şeyh Mattahar Cami Minaresi (Dört Ayaklı Minare) Restorasyon Projesi	Diyarbakır Valiliği	Proje ile, Diyarbakır İli Merkez Sur İlçesi, Kentsel Sit Alanı içinde kalan ve Savaş Mahallesi'nde bulunan tapunun 35 pafta 381 ada 6 nolu parseline kayıtlı, mülkiyeti Şeyh Muhattar Vakfı'na tescilli, Anadolu'nun tek dört ayaklı minare örneği olan 4 Ayaklı Minarenin restorasyonunun yapılması amaçlanmıştır.	566.867,55
2	TRC2-11-CMDP/0005	Diyarbakır Kültürel Mirasının Projelendirilmesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	Proje ile, Diyarbakır sur duvarlarının ve 26 adet burcun, Paşa ve Çardaklı Hamamları ve 4 adet Diyarbakır sokağının sağlıklılaştırılması kapsamında rölöve, restitüsyon ve restorasyon proje çizimlerinin yapılması amaçlanmıştır	3.413.429,40
3	TRC2-11-CMDP/0006	Diyarbakır Evlerinin Turizme Kazandırılması Projesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	Proje ile, Diyarbakır evlerine güzel bir örnek teşkil eden Sait Paşa (Süleyman Nazif) Konağının kamulaştırma işi ve rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması amaçlanmıştır.	2.118.400,00
4	TRC2-11-CMDP/0007	Ulu Cami ve Hanlar Çevresi Renovasyon Projesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	Proje ile, il turizmi açısından büyük bir öneme sahip olan Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi çevresinin tarihi dokusunun daha iyi teşhir edilmesi için renovasyon (rehabilitasyon) projesinin çizimi amaçlanmaktadır.	694.131,98
5	TRC2-11-CMDP/0008	Diyarbakır Surlarının Turizme Kazandırılması Projesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	Proje ile, 4 adet burcun restorasyon uygulaması yapılması ve toplamda 3.962 m2'lik sur duvarı onarımının yapılması amaçlanmaktadır.	7.117.951,42
6	TRC2-11-CMDP/0009	Diyarbakır Kültürel Mirasının Tanıtımı	Diyarbakır Valiliği	Proje ile, Diyarbakır merkezinin ve turizm potansiyeline sahip ilçelerinin değişik argüman ve etkinliklerle tanıtımı sağlanması amaçlanmıştır.	2.812.000,00
				TOPLAM:	16.722.780,3

CMDP kapsamındaki proje alanları ise Şekil 4.70.'de gösterilmiştir. Çizelge 4.15.'de görülen 1, 2, 3, 4 ve 5 numaralı projelerin süreleri 18 ay, 6 numaralı projenin süresi ise 24 aydır (Diyarbakır Valiliği 2011). Günümüzde Şehzadeler Konağının

gelmesinden kurtulmasının amaçlanarak, koruma kavramının gerektirdiği bilinç ile bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesi hem koruma hem de turizm açısından önem taşımaktadır.

Hasanpaşa Hanı ve Sülüklü Hanın Yeniden Kullanıma Kazandırılması: Sur içinde canlılığı artıran bir diğer gelişme hanların yeniden kullanıma açılması olmuştur. Öncelikle Hasan Paşa Hanı, sonrasında ise Sülüklü Han restore edilerek işletmelere tahsis edilmişlerdir. Hasan Paşa Hanında ağırlıklı olarak kafe-restoran niteliğinde işletmelerin olmasının yanında, hediyelik eşya dükkanları gibi çeşitli işletmeler de bulunmaktadır (Şekil 4.71.). İlk açıldığı zamana göre günümüzde çok daha yüksek bir ilgiye sahip olan han, özellikle gençlerin önemli buluşma odaklarından biri haline gelmiştir. Ulu Camiinin karşısında olması (Şekil 4.72.), Gazi Caddesi üzerinde olması ve Dağ Kapiya yakın mesafede olması (Şekil 4.73.), merkezi bir noktada bulunması, Kuyumcular Çarşısına geçiş bağlantılarının olması (Şekil 4.74.) gibi sebepler buranın popülerliğini arttırmıştır.

Şekil 4.71. Hasan Paşa Hanı (Şahin DURAK arşivi 2013)

Şekil 4.72. Ulu Caminin ön tarafından Hasan Paşa Hanının görünümü (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.73. Hasan Paşa Hanından Gazi Caddesine ve Dağ Kapiya doğru bir görünüm (Şahin DURAK arşivi)

Şekil 4.74. Kuyumcular Çarşısından Hasan Paşa Hanına geçiş bağlantısı
(Şahin DURAK arşivi 2014)

Hasanpaşa Hanına yakın olan Sülüklü Han ise sadece kafe olarak işletilmektedir (Şekil 4.75.). Hasanpaşa'ya göre daha küçük olan bu han, ambiyansı ve Süryani şarabıyla kullanıcılara farklı bir seçenek oluşturmuştur. Demirciler Çarşısında merkezi olmayan bir konumda olması (Şekil 4.76.), buranın kendine ait bir müşteri kitlesinin oluşmasına sebep olmuştur. Her ne kadar bu kesim tarafından oldukça ilgi gösterilen bir yer olsa da, burayı bilmeyen yerel halk sayısı da fazladır.

Şekil 4.75. Sülüklü Han (Şahin DURAK arşivi 2014)

Şekil 4.76. Demirciler Çarşısında Sülüklü Hanın konumu (Şahin DURAK arşivi 2014)

Son yıllarda Sur içi bölgesinde tek yapı ölçeğinde de koruma ya da yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılmaktadır. Bölgede geleneksel evler, gerekli restorasyon işlemi gördükten sonra genellikle kafe, müze gibi farklı işlevlerle yeniden değerlendirilmektedir. Bu durum koruma olgusunu sağlamanın yanında, bölgede hem ekonomik bir canlanma hem de tarihi dokunun daha fazla kişiye ulaşmasını sağlamaktadır.

4.1.2.4. Sur İçi Bölgesinde Turizme Yönelik Yaşanan Sorunlar

Sur içi bölgesi potansiyel sahibi olmasına rağmen, yeterli turistik ilgiyi görememektedir. Sur içi bölgesinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yaşanan sıkıntılar bu durumun önemli nedenlerinden birisidir. Bu sıkıntılar;

- Bölgedeki nüfusun fazlalığı ve eğitim seviyesinin düşük olması,
- Koruma konusunda yeterli bilince sahip olunmaması,
- Tarihi yapıların sağlıklı bir biçimde korunamaması,
- Tarihi dokuya uygun olmayan yanlış restorasyon çalışmaları,
- Yanlış ve yetersiz planlama çalışmaları,
- Çarpık ve dokuya aykırı yapılaşma ile nitelik kaybetmesi,
- Görsel kirlilik,
- Sur içi bölgesi için sürdürülebilir turizm planlamalarının yapılmaması,
- Bölge tanıtımının yeteri kadar yapılmaması,
- Yeteri kadar turizm odak noktasının geliştirilememiş olması,
- Turların yetersizliği,
- Rehberlerin azlığı olarak sıralanabilir. Bu sorunların çözümüne yönelik

atılacak adımlar sayesinde, bölgenin turizm pazarındaki payında bir artışın sağlanması mümkün kılınabilecektir.

Eğitim seviyesinin düşük olması tarihi bir dokuya sahip Sur içinin korunmasında önemli sorunların başında gelmektedir. Bu durum tarihi alanların kullanımına yönelik bilinçlenmeyi zedelemekte ve buna bağlı olarak bu alanların daha fazla zarar görmesine sebep olmaktadır. Ayrıca çocukların sokaklarda kötü alışkanlıklar edinmesine ve çevreye zarar vermesine de sebep olmaktadır.

Eğitim seviyesinin düşük olması, bölgede yabancı dil bilme oranının da düşük olmasını tetiklemiştir. Bu durum yabancı turistlere yeteri kadar yardım edilememesine, dolayısıyla turistte memnuniyetsizliğin oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca yeterli

eğitimden yoksun olan bölgedeki çocukların bazen turistleri bıktıracak kadar sürekli takip etmesi de turizme yönelik yaşanan bir başka problemdir.

Bölge genelinde yaşanan bu durumlar, turistik değere sahip tarihi yapıların sağlıklı bir biçimde korunamamasına, tarihi dokunun zarar görerek nitelik kaybetmesine ve dolayısıyla bölgeye yönelik gerçekleşecek turizm faaliyetlerinin azalmasına neden olmaktadır. Turizm gelişmesini önemli ölçüde etkileyen koruma probleminin çözülebilmesi için hem fiziki hem de sosyo-kültürel dokunun korunabilmesini sağlayacak adımlarla birlikte, bölgede yaşanan eğitim ve ekonomi gibi diğer sorunların da çözülmesi gerekmektedir.

Bölgede turizm gelişimini etkilen bir diğer sorun ise ulaşım ve trafik sorunudur. Diyarbakır kentine şehir dışından ulaşım rahatken, şehir içi dolaşım için aynı rahatlık söz konusu değildir. Kent içinde özellikle araç sayısının fazla olması bazen trafiği aksatmaktadır. Ayrıca toplu taşıma araçlarının trafik kurallarını ihlal eder derecede aşırı hız yapması ve kendi aralarında bir yarış içerisinde olmaları trafikte problemlere neden olmaktadır. Kent içinde tramvay, metro vb. taşıma araçları kullanılmamaktadır. Bisiklet kullanımının da çok seyrek olduğu kentin özellikle merkezinde ciddi otopark yeri sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu problemler Sur içi bölgesi için de geçerlidir. Bölgede yoğun bir araç kullanımı olmasına rağmen, otopark alanları sınırlıdır. Tarihi dokunun dar sokaklarının fazla olması ve birçoğuna araçların girememesi (Şekil 6.6.-dar sokak fotosu koy), bu bölgelerde araçların belli yerlerde kümelenmesine sebep olmaktadır. Ayrıca korna gürültüsü ve yoğun egzoz gazının salınımı yaşanan diğer problemlerdir. Tüm bunlar kente gelen turistin, güvenilir ve rahat bir şekilde ulaşımını engellemekte, dolayısıyla turistin memnuniyetsiz ayrılmasına sebep olmaktadır.

Bölge turizmini etkileyen bir diğer önemli sorun ise kent genelinde yaşanan siyasi ve güvenlik problemleridir. Bu yönde yaşanan olumsuz problemler, medyada bölgenin kötü bir reklama sahip olmasına yol açmaktadır ve bu durum kişilerin önyargıya kapılarak kent ve bölge ziyaretlerini kısıtlamasına sebep olmaktadır. Son dönemlerde yaşanan barış sürecinin, bölgedeki turizm hareketlerini de arttırması yönünde ciddi bir beklenti vardır. Yaşanan tüm bu problemler, buradaki turizm potansiyelinin zarar görmesine ve pazardaki payının düşmesine sebep olmaktadır.

4.1.3. Sur İçi Bölgesi İçin Sürdürülebilir Turizm Planlamasına Yönelik Eylem Ve Stratejilerin Geliştirilmesi

Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesinin hem korunabilmesi hem de turizm yönünden değerlendirilmesi için, bir takım eylem ve stratejilerin ortaya konulması gerekmektedir. Her birinin sürdürülebilir özellik taşıması gereken bu eylem ve stratejilerin belirlenebilmesi için öncelikli olarak tanımlanmış bir vizyon ve politikanın olması gerekmektedir. Bu vizyon ve politika doğrultusunda bir takım amaç ve ilkeler de oluşturulduktan sonra eylem ve stratejilerin geliştirilmesi, sürdürülebilir bir turizm planlamasında önem taşımaktadır.

4.1.3.1. Vizyon ve Politika

Diyarbakır Tarihi Sur içi bölgesi turizm planlamasında; fiziksel, sosyal ve kültürel her türlü değerlerin korunması, bölgenin turizm potansiyelinin artırılması ve yerel halkın yaşam kalitesinin yükseltilmesi için sürdürülebilir nitelikli turizm planlamasının oluşturulması vizyon olarak belirlenmiştir. Sur içi bölgesi için; sürdürülebilir ve korumacı bir turizm politikasının izlenmesi gerekmektedir.

Sur içi bölgesi ele alınırken; bölgede sürdürülebilir turizmi sağlayabilmek için tek yapı ölçeğinin yanı sıra, dokusal bazda bütüncül bir politika ile ele alınması gerekliliği vardır. Çünkü yapılar, ait oldukları geleneksel sokak dokusu ve etrafında gerçekleşen sosyal yaşamla bir bütünlük arz etmektedir. Bu yüzden bölge için gerçekleştirilecek koruma çalışmalarında tarihi yapıların yanında, bu yapıların konumlandıkları çevreler ile buradaki sosyo-ekonomik ve kültürel yapı da kapsam içerisine dahil edilmelidir. Bu şekilde tamamen korunabilmiş bir doku, turizm için de daha büyük bir potansiyel olma özelliğine sahip olabilecektir.

4.1.3.2. Amaç ve İlkeler

Amaçlar:

- Tarihi Sur içi fiziki yapısını korumak,
- Sur içi sosyal dokusunu korumak,
- Sur içinin turizm potansiyelini arttırmak,
- Turizm aracılığıyla bölge, kent ve ülke ekonomisine katkıda bulunmak,

- Turizm gelişiminin tarihi ve doğal çevreye zarar vermesini önlemek,
- Yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirmek ve turizme yönelik istihdam sağlamak,
- Turist memnuniyeti sağlamak ve yüksek tutmak,
- Turizmin sürekliliğini sağlamak,
- Yurtiçi ve yurtdışında önemli bir turizm destinasyonu haline gelmek.

İlkeler:

- Taşıma kapasitesine uygun düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.
- Turizm aktivitelerinin 12 aya yayılması sağlanmalıdır.
- Yerel halk ön planda tutularak toplumsal bir katılım sağlanmalı ve karar verme sürecinde yerel halkın bulunması sağlanmalıdır.
- Sosyal ve kültürel kimlik korunmalıdır.
- Temiz enerji kullanımı desteklenerek sürdürülebilir malzeme kullanılmalıdır.
- Ulaşım ve otopark sorunlarının çözülmesi gerekmektedir.
- Esnek ve geliştirilebilir düzenlemeler hazırlanmalıdır.
- Güvenlik problemlerini önleyici adımlar atılmalıdır.
- Yerel yönetim, Dicle Üniversitesi, kamu kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının katılımı sağlanmalıdır.
- Yapısal ölçeğin yanı sıra, bütünü kapsayacak bir koruma yaklaşımına gidilmelidir.
- Düzenli olarak turizm faaliyetlerinin etkileri takip edilmelidir.
- Doğal kaynaklar korunmalıdır.
- Sürdürülebilir ulaşım türleri geliştirilmelidir.
- Yerel halk turizm, sürdürülebilirlik ve koruma konularında bilinçlendirilmelidir.

- Turizm amacıyla koruma yapılması anlayışı yerine, turizme korumada bir araç olarak yaklaşılmalıdır.

- Yerel üretime öncelik verilmeli, ekonominin bu yönde geliştirilmesi desteklenmelidir.

4.1.3.3. Eylem ve Stratejilerin Geliştirilmesi

Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi için, belirtilen vizyon, politika, amaç ve ilkeler doğrultusunda Çizelge 4.16.'da görülen eylem planı oluşturulmuştur. 103 eylemden oluşan bu plan 4 temel sınıflandırmadan oluşmaktadır. Kapsam bölümünde; eylemlerin hangi alan için geçerli olduğu vurgulanmak istenmiştir. Hedef bölümünde; ulaşılmak istenen temel hedefler açıklanmıştır. Strateji bölümünde; hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak stratejilerin belirlenebilmesi amaçlanmıştır. Son olarak eylem bölümünde ise bu stratejiler doğrultusunda gerçekleştirilecek olan eylemler oluşturulmuştur.

Bu eylem planı oluşturulurken, incelenen Avrupa örneklerindeki uygulamalarla beraber ayrıca Diyarbakır Turizm Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2016 çalışmasından da faydalanılmıştır.

Çizelge 4.16. Eylem Planı

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
YÖNETİM	Yardım ve destek gruplarının oluşturulması	Halkın, STK'ların, yerel yönetimlerin vb. birçok aktörün katılımıyla sürdürülebilir turizm planlamasının gerçekleşmesini sağlayacak ekip veya yönetim birimlerinin oluşturulması	Turizm planlama çalışmalarını yürütecek bir ekibin oluşturulması
			Yapılan işlemlerin ve verilen kararların sürdürülebilirlik ilkelerine uygunluğunu denetleyecek bir kurulun oluşturulması
			Sur içi bölge yaşayanlarının çalışmalara etkin katılımını sağlayabilecek bir kurulun oluşturulması

Çizelge 4.16. Eylem Planı (devamı)

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
KORUMA	Fiziki çevrenin korunması	Kaçak ve çarpık yapılaşmanın temizlenmesi ve önlenmesi	Tarihi dokuyu ve silüeti bozan yapılaşmanın tespit edilmesi ve yıkılması
			Kontrollerin sıklaştırılarak yeni kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi
		Tarihi dokunun yaşatılması	Tarihi dokuyu oluşturan yapıların ve çevrelerin rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin hazırlanması
			Tarihi yapıların restorasyonlarının gerçekleştirilmesi
			Sur içindeki cadde ve sokaklarda asfalt yerine taş kaplama yapılması
			Tarihi yapılara yapılan kullanıcı müdahalelerinin ve eklentilerin tespiti ve bunların temizlenmesi
			Kontrollerin sıklaştırılarak tarihi yapılara yeni kullanıcı müdahalelerinin engellenmesi
			Tarihi dokunun düzenli bakım işlemlerinin yapılması
	Sosyo-kültürel dokunun korunması	Ekolojik dengenin ve doğal kaynakların korunması	Tarihi yapılarda yapılacak işlemlerde sürdürülebilir malzeme kullanımının sağlanması
		Bütüncül koruma anlayışının benimsenmesi	Yapılacak her türlü çalışmada fiziki korumanın yanında sosyal ve kültürel yapının da sürdürülebilir kılınması
		Kültürel zenginliklerin ön plana çıkartılması	Bölgeye ait kültürel özelliklerin tespiti ve bunların devamlılığının yerel halkta teşvik edilmesi
			Kültür sokakları yapılarak, burada kültürel değerlerin sergilenmesi
			Turizm etkinliklerinde kültürel yaşama ait değerlerin turistlere sunulması

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.16. Eylem Planı (devamı)

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
ULAŞIM VE TRAFİK	Trafik yoğunluğunun düşürülmesi	Sur içi bölgesine daha az araç girişinin sağlanması	Kentteki toplu taşıma araçlarının bölgeye girişinin belli yerlerde kısıtlanması ve belli akslarda yayalaştırma yapılması
			Sur içine geçiş noktalarında kurulacak bariyerli sistemlerle bölgeye daha az özel araç girişinin sağlanması (ikametgah sahibi bölge yaşayanları ile işyeri açma ruhsatı sahibi işletme sahipleri), belli alanlarda trafiğin sınırlandırılması
			Sur içi bölgesi için hizmet yetkisi verilmiş olanların haricindeki ticari taksilerin bölgeye girişinin sınırlandırılması
			Sur içinde kentin belirli diğer noktalarına da ulaşımı mümkün kılabilecek ve tarihi dokuya zarar vermeyecek hafif raylı sistemin yapılması
		Organik ulaşımın özendirilmesi	Bölgede trafiğin yoğun olduğu ana akslarda bisiklet yollarının yapılması
			Bölgede birçok noktada bisiklet park yeri demirlerinin konulması
	Herkesin yararlanabileceği ve jetonla bisiklet kiralamanın mümkün kılınacağı bisiklet parklarının yapılması		
	Otopark yeri sorunlarının çözülmesi	Kapasiteyi taşıyabilecek sayıda otopark yerlerinin oluşturulması	Otopark yeri olabilecek açık alanların tespit edilmesi, gerekli işlemlerin ve yönlendirmelerin yapılması
			Tur otobüsleri için bekleme alanlarının oluşturulması
			Sur içine yakın bölgelerde, Sur dışında ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte kapalı katlı otoparkların ve açık otoparkların yapılması
		Kişilerin araçlarını bölge dışında park etmesinin özendirilmesi	Surların dış bölgesinde oluşturulan otopark alanlarındaki fiyat tarifesinin, bölge içindeki fiyat tarifesinden daha düşük tutulması
	Trafığe bağlı gürültü kirliliğinin engellenmesi	Sur içi bölgesindeki araç kullanımında gürültünün oluşmaması için yaptırımların uygulanması	Zorunlu haller dışında korna çalınmasının yasaklanması
			Bölgede maksimum hızın saate 30 km.'ye düşürülmesi
	Trafığe bağlı hava kirliliğinin düşürülmesi	Egzoz gazı salınımının düşürülmesi	Bölgedeki servis minibüslerinin ve ticari taksilerin elektrikle çalışan araçlar olmasının sağlanması

Çizelge 4.16. Eylem Planı (devamı)

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
TARİHİ ÇEVRE BİLİNCİ VE EĞİTİM	Eğitim seviyesinin yükseltilmesi	Eğitimin teşvik edilmesi	Sur içindeki eğitim sorunlarının araştırılması, takip edilmesi ve çözüm önerilerinin oluşturulması
			Bölgedeki tüm ilk, orta ve lise okullarının mezun olan ilk üç öğrencisine bisiklet hediye edilmesi
			Başarılı ve maddi durumu yetersiz öğrencilere karşılıksız burs verilmesi
			Ailesi tarafından okula gönderilmeyen çocukların tespit edilmesi ve ailelerin ikna edilmesi
		Eğitim kalitesinin yükseltilmesi	Sur içine yakın alanlarda yeni okullar açılarak bölgedeki sınıf mevcudu ortalamasının 20-25 arasında olmasının sağlanması
			Mevcut okulların sosyal ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi
			Bölgede okul öncesi eğitim kurumlarının açılması ve ailelerin bu konuda bilgilendirilmesi
	Tarihi çevre koruma bilincinin oluşturulması	Kent ve bölge nüfusunun tarihi çevreye zarar verici tutumdan uzaklaştırılması	Bölgede özel okul açılmasının teşvik edilmesi
			Kentteki okullarda tarihi çevre bilinci aşılayacak ve Sur içi bölgesini tanıttak seçmeli dersin mefredat programına alınması
			Sur içi bölgesinde yaşayan ailelerin tarihi çevre koruma hakkında bilgilendirilmesi
NÜFUS YOĞUNLUĞU	Sur içindeki nüfus yoğunluğunun bölgenin taşıyabileceği düzeye düşürülmesi	Nüfusun bir kısmının boşaltılması	Yıkılan kaçak, çarpık ve tarihi dokuyu bozan yapılardaki nüfusun, kentin bir başka bölgesinde oluşturulacak olan yeni yaşam alanına yerleştirilmesi
			İhtiyaç duyulması halinde yıkılmayan bölgelerdeki nüfusun bir kısmının da gerekli kamulaştırma işlemlerinden sonra yeni yaşam alanına yerleştirilmesi
	Sur içindeki nüfus yoğunluğunun bölgenin taşıyabileceği düzeyde kalmasının sağlanması	Nüfus artışının kontrol altına alınması	Bölge yaşayanlarına aile planlaması eğitiminin verilmesi

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.16. Eylem Planı (devamı)

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
TURİZM	Turizm potansiyelinin artırılması	Turistik gezi haritasının oluşturulması	Tanıtım kitapçıkları ve rehberlerin yardımıyla turistlerin yönlendirilmesini sağlayacak, bölgenin önemli çekim merkezlerini kapsayan geçiş güzergahlarının belirlenerek turistik gezi haritasına dönüştürülmesi
		Yurtiçi ve yurtdışında bölge tanıtımının yapılması	Yapım şirketleri ile görüşülerek Diyarbakır'da daha fazla film, dizi, reklam vb. yayınların gerçekleşmesini sağlamak
			Diyarbakır tanıtım filmi oluşturarak ulusal medyada yayınlanmasını sağlamak
			Kent turizmi için simge ve slogan oluşturulması
			Diyarbakır doğumlu ünlü isimlerin kent için, kente turizmi teşvik edecek ifadeler oluşturması ve bunların sloganlaştırılarak tanıtım çalışmalarında ve kentlerin billboardlarında kullanılması
			Tanıtım yapan internet sitelerinin, kitapların, dergilerin vb. yayınların hem Türkçe hem de yabancı dilde olmak üzere artırılması
			Türkiye turları yapan yurtdışı operatörleriyle görüşülerek Diyarbakır'a yönelik tur sayılarının artırılması
			Yurtdışında tanıtım hizmetlerinin sağlanması
		Bölgede tanıtım ve destek hizmetlerinin artırılması	Ücretsiz tanıtım broşürü, kitapçık, Sur içi turistik gezi haritası vb. yayınların sağlanması
			Turizm danışma bürosu sayısının artırılması
			Kentte ve Sur içinde tarihi yapılara yönlendirici levhaların artırılması
			Sur içinde belirli noktalara kişilerin nerede olduklarını gösteren haritaların yerleştirilmesi
			Belirlenecek güzergahlarda üstü açık turizm otobüslerinin hizmete sokularak, tanıtıcı Sur içi turlarının düzenlenmesi

Çizelge 4.16. Eylem Planı (devamı)

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
TURİZM	Turizm potansiyelinin artırılması	Bölgedeki güvenlik sorunlarının çözülmesi	Turistik gezilerdeki geçiş güzergahları başta olmak üzere önemli noktalara güvenlik kameralarının yerleştirilmesi
			Sur içinde bisikletli polis uygulamasının başlatılması ve sürekli denetim sağlanması
			Tehdit oluşturan yerlerde polis denetimindeki güvenlik noktalarının oluşturulması
		Tur hizmetlerinin iyileştirilmesi	Tur operatörleriyle görüşülerek Diyarbakır'ın daha fazla Doğu ve Güneydoğu turlarına dahil edilmesi
			Diyarbakır'a yönelik yeni tur hizmetlerinin oluşturulması
		Turistik çekim merkezlerinin oluşturulması	Keçi burcu bölgesinin ön plana çıkartılması
			Ulu camii ve hanlar bölgesinin ön plana çıkartılması
			İç kale bölgesinin ön plana çıkartılması
			Esmâ Ocak bölgesinin ön plana çıkartılması
		Kentsel simgelerin oluşturulması	Surların simgeselleştirilmesi
			Keçi Burcunun simgeleştirilmesi
			Ulu Beden ve Yedi Kardeş Burçlarının simgeselleştirilmesi
			4 Ayaklı Minarenin simgeselleştirilmesi
			Parlı Cami minaresinin simgeselleştirilmesi
			Ulu Caminin simgeselleştirilmesi
			Artuklu Kemerinin simgeselleştirilmesi
		Rehber hizmetlerinin iyileştirilmesi	Kent kültürüne hakim, bölgeyi iyi tanıtabilecek ve yabancı dil bilgisi yüksek olan lise ve üniversite öğrencilerinin, bölgede rehberlik hizmeti yapmalarının sağlanması, bu şekilde aynı zamanda öğrencilere maddi kazanç sağlama imkanının da verilmesi
		Yerel halkın turiste ve turizme bakış açısının iyileştirilmesi	Sur içinde ve kent genelinde yaşayan insanlara turizm ve faydalarının anlatılması

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.16. Eylem Planı (devamı)

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
TURİZM	Turizm potansiyelinin artırılması	Tarihselliği deneyimlemeyi arttıracak düzenlemelerin yapılması	Tarihi yapıların dışındaki yapılaşmaların beyaz rengine boyanarak tarihi dokunun ön plana çıkmasının sağlanması
			Sur içinde fayton ile bölgeyi gezme imkanının oluşturulması
			Sur içinde belli noktalarda hizmet veren atlı polislerin sağlanması
			Ticari taksilerin ve Sur içinde hizmet verecek olan servis minibüslerinin siyah rengine olması
			Kent tarihini ve kentin eski fotoğraflarını gösteren büyük ekranların yerleştirilmesi
		Turistin kentte geceleme kalmasının sağlanması	Kent genelindeki gece aktivitelerinin artırılarak alternatiflerin sunulması
		Etkinliklerin artırılması	Turizm şenlikleri adı altında; 15 gün sürecek olan ve sokak gösterileri, sokak şarkıcıları gibi açık alan eğlence türlerinin yoğun olarak bir araya getirileceği ve gece geç saatlere kadar sokakların canlı tutulacağı etkinliğin düzenlenmesi
			Kültür şenlikleri adı altında; 15 gün sürecek olan ve konser, tanıtım, sunum gibi aktivitelerin ağırlıkta olduğu etkinlik düzenlenmesi
			Film gösterimlerinden oluşan ve bir hafta sürecek olan sinema günleri etkinliğinin yapılması
			Tiyatro oyunlarından oluşan ve bir hafta sürecek olan Diyarbakır ve Tiyatro etkinliğinin düzenlenmesi
			İç Kalede bölgenin her türlü kültürünün, yemeklerinin, sosyal dokusunun, tarihinin, halk oyunlarının, eğlencelerinin vb. tanıtıldığı İç Kale festivali düzenlenmesi
			Kentin bölgede yoğun bir fuar merkezi haline getirilmesi
			İnanç haftası düzenlenmesi ve bu etkinlik ile kentin inanç merkezlerinin vurgulanması
			Sürdürülebilirlik Fikir Yarışmasının düzenlenmesi

Çizelge 4.16. Eylem Planı (devamı)

KAPSAM	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM
TURİZM	Turizm potansiyelinin arttırılması	Etkinliklerin arttırılması	Surlar üzerinde yürüyüş organizasyonunun düzenlenmesi
			Sur içi bölgesinde yayalaştırılmış olan bir sokak veya caddenin Kültür ve Sanat Yolu ismini alması, burada sokak göstericilerine izin verilmesi ve burada resim, müzik, gösteri, el sanatları gibi etkinliklerin teşvik edilmesi
			Antika günleri adı altında tüm ülkeden antikacılar çağrıda bulunularak antika eşyaların, otomobillerin, araçların vb. İç Kalede sergileneceği bir etkinliğin düzenlenmesi
			Surlar Benim Dünyam adı altında her yıl farklı konuda ulusal resim yarışmasının düzenlenmesi
			Kentte daha fazla sempozyum ve seminer yapılması için gerekli teşviklerde bulunulması
			Ulusal çapta Diyarbakır şiir yarışmasının düzenlenmesi ve yarışma sonucunda şiir günleri etkinliğinin düzenlenmesi
			Sur içi bölgesinde ulusal ve uluslararası düzeyde bisiklet organizasyonlarının düzenlenmesi
		Konaklama hizmetinin iyileştirilmesi	Taşıma kapasitesine ve turizm yoğunluğuna paralel oranda tesis inşa edilmesi
			Konaklama tesisleri çalışanlarına ve sahiplerine turiste yaklaşım anlamında gerekli eğitimlerin verilmesi
			Konaklama tesislerin sağlık koşullarının denetimlenmesi ve gerekli yaptırımların uygulanması
EKONOMİK YAPI	İşsizliğin minimize edilmesi ve ekonomik kazancın arttırılması	Yerel halkın turizm kaynaklı gelirlerinin arttırılması	Bölgede yerel halkın istihdam edilmesinin teşvik edilmesi
			Turistik ürünler oluşturularak, yerel halkın bunlardan kazanç elde etmesi
		Bölgede kentsel canlılığının arttırılması	TMMOB'ne bağlı odaların şube yerleşimlerinin Sur içine taşınmasının sağlanması
			Kentteki üniversitelerin bazı birimlerinin Sur içine taşınmasının sağlanması
			Sur içinde tarihsel dokuya uygun tüm kente hitap edebilecek kültür merkezinin yapılması

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm, günümüzde oldukça büyük bir sektör haline gelmiştir. Birçok bölgenin en önemli ekonomik kalkınma araçlarından biri haline gelen turizm; istihdam yaratması, farklı kültürleri bir araya getirmesi gibi olumlu özelliklerinin yanında tarihi, fiziki ve doğal çevreye zarar vermesi gibi birçok olumsuz etkiye de sahip olabilmektedir. Yaşanan bu olumsuzluklar, turizm arz değerlerinin dolaylı olarak veya doğrudan zarar görmesine ve bir süre sonra yok olmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir turizm önemli olmakta ve doğru stratejilerle tarihi çevrelerin bu tür tehditlerle zarar görmesinin önüne geçilebilmektedir.

Günümüzde sürdürülebilirlik kavramı artan sürekli nüfus ve buna bağlı yaşanan yoğun tüketim ile önemli bir noktaya gelmiştir. Dünya üzerindeki kaynakların korunarak gelecek nesillere aktarılması, günümüz toplumlarının sürdürülebilir bir anlayışla kaynak kullanımı ile mümkündür. Gelecek nesillere yalnız doğal ve fiziki kaynaklar değil; aynı zamanda tarihi çevrenin ve sosyo-kültürel dokunun da ulaştırılması gerekmektedir. Bu durum, bu dokular için koruma kavramını zorunlu hale getirmektedir. Uygulanan doğru koruma politikaları, tarihi çevrelerin ve sosyo-kültürel yapıların sürdürülebilirliğinde önemli bir araç olmaktadır. Ayrıca bu koruma olgusunun hem yapısal ölçekli hem de bölgesel ölçekli olarak bütüncül bir anlayış ile uygulanması sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır.

Diyarbakır tarihi Sur içi bölgesi de birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve bu medeniyetlerin izlerini taşıyan zengin tarihi dokusuyla öne çıkan önemli bölgelerden biridir. Bölgenin surlarla çevrili birçok anıtsal ve sivil mimarlık yapısına sahip çok özel bir tarihi dokusu bulunmakla birlikte aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da zengin bir kimliğe sahiptir. Ancak bölge, sahip olduğu bu zenginliklere rağmen turizm payından yeteri kadar faydalanamamaktadır. Bölgede hem turizm bakımından sahip olunan potansiyelin değerlendirilmesi hem de bu potansiyeli oluşturan turizm kaynaklarının korunabilmesi için doğru ve sürdürülebilir stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sur içi bölgesi için hem tarihi çevre hem de sosyal ve kültürel yapının bozulmadan gelecek kuşaklara aktarılması bir gerekliliktir. Bu çerçevede çalışma ele alınmış ve son bölümde bir eylem planı oluşturulmuştur. Bu planda; Diyarbakır tarihi

Sur içi bölgesi için sürdürülebilir bir turizm planlamasında vizyon ve politikanın, amaç ve ilkelerin, hedef ve stratejilerin belirlenebilmesi yönünde öneride bulunularak, 103 eylem sunulmuştur. Çalışmanın literatür kısımlarında elde edilen bilgilerin, incelenen Avrupa örneklerinin, kişisel gözlem ve analizlerin, yerel halkın ve kurumların görüşleri ile önerilerinin ve araştırılan bölge özelliklerinin dikkate alınıp birbirine entegre edilmesi ile oluşturulan bu planda, somut eylem önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu eylemler öneri niteliği taşıdığı için, kararların esnek olmasına da dikkat edilmiştir. Hazırlanan bu çalışma ile, kent ve bölge için oluşturulabilecek olası bir turizm planlamasına esas olabilecek sürdürülebilir nitelikli öneriler sunulmuştur.

Bu eylem planında yönetim, koruma, ulaşım ve trafik, turizm, ekonomik yapı, tarihi çevre bilinci ve eğitim ile nüfus yoğunluğu ana başlıkları oluşturulmuş ve bu başlıklara göre hedefler, stratejiler ve eylemler geliştirilmiştir. Yönetim kapsamında sürdürülebilir turizm planlamasının gerçekleştirilmesi için; çok yönlü bir katılım ile gerekli yardım ve destek gruplarının oluşturulması yönünde eylemler oluşturulmuştur.

Koruma başlığında eylemler oluşturulurken sadece fiziki çevrenin değil, aynı zamanda sosyo-kültürel dokunun korunması da amaçlanmıştır. Bütüncül koruma anlayışının benimsendiği bu bölümde; tarihi dokunun yaşatılması, bölgedeki kaçak ve çarpık yapılaşmanın temizlenmesi ve önlenmesi, ekolojik dengenin ve doğal kaynakların korunması, kültürel zenginliklerin ön plana çıkartılması gibi stratejiler doğrultusunda çeşitli eylemler oluşturulmuştur.

Bölgede yaşanan ulaşım ve trafik sorunları için bu sorunların çözümü kapsamında; bölgeye daha az araç girişinin sağlanması, organik ulaşımın özendirilmesi, yeterli otopark alanlarının oluşturulması, trafiğe bağlı hava ve gürültü kirliliğinin önlenmesi gibi çeşitli hedef ve stratejilerle eylemler oluşturulmuştur.

Turizm potansiyelini arttırmaya yönelik olan turizm başlığı ile de çeşitli eylemler oluşturulmuştur. Bu bağlamda da yurtiçinde ve yurtdışında bölge tanıtımlarının yapılması, bölgedeki tanıtım ve destek hizmetlerinin artırılması, bölgedeki güvenlik sorunlarının çözülmesi, tur ve rehber hizmetlerinin iyileştirilmesi, turistik çekim merkezlerinin oluşturulması, yerel halkın turizme bakış açısının iyileştirilmesi, tarihselliği deneyimlemeye yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,

etkinliklerin arttırılması ve konaklama hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi çeşitli stratejiler izlenmiştir.

Bölgedeki işsizliği azaltacak ve ekonomik yapıyı iyileştirecek eylemler belirlenmiş, bu eylemler belirlenirken yerel halkın turizm kaynaklı gelirlerinin ve bölgedeki kentsel canlılığın arttırılması yönünde stratejiler geliştirilmesine dikkat edilmiştir. Çalışmada ayrıca tarihi çevre bilinci ve eğitimin kapsamında da çeşitli eylemler sunulmuştur. Sunulan bu eylemler; eğitimin teşvik edilmesi, eğitim kalitesinin yükseltilmesi ile kent ve bölge halkının tarihi çevreye zarar verici turumdan uzaklaştırılması paralelinde oluşturulmuştur.

Sürdürülebilirliği sağlayacak olan bu eylemlerin uygulanması ile hem tarihi Sur içi dokusu korunabilecek, hem de sosyal ve kültürel değerler sonraki nesillere aktarılabilir. Ayrıca, bölgenin sürdürülebilirliğine zarar vermeyecek olan turizme yönelik eylemlerle de, bölge hak ettiği turistik ilgiyi yakalayabilecektir. Sur içi tarihi çevresine yönelik gerçekleştirilecek olan olası bir turizm planlamasının da sürdürülebilirlik çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Abacılar, P. 2008. Doğal ve kentsel sit alanlarında kültür turizmi ve yönetimi “Boğaziçi-Arnavutköy örneği”. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 194.
- Ahn, B., Lee, B., Shafer, C. S. 2002. Operationalizing sustainability in regional tourism planning: an application of the limits of acceptable change framework. *Tourism Management*, (23): 1-15.
- Ahunbay, Z. 2004. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yapı Yayın, 183, İstanbul.
- Akdoğan, K. N. 2010. Dünya miras alanlarının yönetiminde turizmin etkinliği. Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 279.
- Akın, N. 1988. Türkiye’de tarihi çevre koruma, örnekler ve sorunlar. *Mimarlık Dergisi*, (228): 40-43.
- Akış, S. 1999. Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Mart-Haziran sayısı: 36-46.
- Akman, A. D. 2007. Turizm gelişmesinin yarattığı doğal ve kültürel değişimler: Kaş örneği. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 387.
- Akoğlu Kozak, M., Evren, S., Çakır, O. 2013. Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (1): 7-22.
- Akşit, S. 2007. Doğal ortam duyarlılığı açısından sürdürülebilir turizm. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23): 441-460.
- Akyüz Levi, E. 1999. Tarihi çevre korumacılığı ve turizm. *Mimarlık Dergisi*, (286): 55-56.
- Als Study. 2014. Macaristan 150 Türk öğrenciye burs veriyor. Erişim: <http://alsstudyurtdisiegitim.blogspot.com.tr/2013/12/ma.html>. Erişim Tarihi: 08.04.2014.
- Altunel, M. C. 2009. Yerel halkın turizmin gelişmesine verdiği desteği etkileyen faktörlerin sosyal değişim teorisi açısından incelenmesi: Alaçatı örneği. Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 143.

- Anıl, M. 2007. Tarihsel alanlarda turizm olgusunun tasarım-koruma ilişkisi üzerindeki etkileri: Bodrum örneği. Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 218.
- Arabacıoğlu, F. P., Aydemir, I. 2007. Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 2 (4): 204-212.
- Arkitera. 2014. Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışması. Erişim: <http://v3.arkitera.com/yp145-dicle-vadisi-peyzaj-planlama-kentsel-tasarim-ve-mimari-proje-yarismasi.html?year=&aID=1050>. Erişim Tarihi: 01.09.2014.
- Aslan, A. 2008. Turizm planlamasına yerel toplumun katılımı: saklı bahçe Akyaka üzerine bir inceleme. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 19 (1): 71-83.
- Avcıkurt, C. 2003. Turizm Sosyolojisi Turist-Yerel Halk Etkileşimi. Detay Yayıncılık, 129, Balıkesir.
- Aydemir, Ş., Erkonak Aydemir, S., Şen Beyazlı, D., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M., Aydın Türk, Y. 2004. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı. Akademi Kitabevi, 557, Trabzon.
- Ayrancı, İ. 2007. Koruma alanlarının yönetimi ve yönetim planı sürecinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 158.
- Bahadır, S. 2014. Restorasyon teknikleri “taşımaya”. Erişim: <http://www.restoraturk.com/restorasyon-teknikleri/370-restorasyon-teknikleri-tasima.html>. Erişim Tarihi: 02.04.2014.
- Başçı, E. 1990. Günümüzde kültür-sanat değerleri ve etkinliklerinin turizmle etkileşiminin düşündürdükleri. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 1 (1): 11-14.
- Beyhan, Ş. G., Ünügür, S. M. 2005. Çağdaş gereksinimler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. İtülergi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım, 4 (2): 79-87.
- Bike Özdemir, S. 2007. Çevre koruma kullanma dengesinde taşıma kapasitesinin önemi örnek turizm sektörü. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 105.

- Bildiş, A. 2006. Kentsel koruma bağlamında eski kentlerin geliştirilmesine yönelik bir araştırma; Tokat-Zile örneğinde irdelemeler. Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 101.
- Bookeder. 2014. İtalya Otelleri. Erişim: <http://bookeder.com/hotels/italy>. Erişim Tarihi: 14.04.2014.
- Bozdoğan, R. 2005. Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (50): 1011-1028.
- Bramwell, B., Lane, B. 1993a. Interpretation and sustainable tourism: the potential and the pitfalls. Journal of Sustainable Tourism, 1 (2): 71-80.
- Bramwell, B., Lane, B. 1993b. Sustainable tourism: an evolving global approach. Journal of Sustainable Tourism, 1 (1): 1-5.
- Bramwell, B., Lane, B. 2011. Critical research on the governance of tourism and sustainability. Journal of Sustainable Tourism, 19 (4-5): 411-421.
- Budapest. 2014. General informations about Budapest. Erişim: <http://budapest.hu/sites/english/Lapok/General-informations-about-Budapest.aspx>. Erişim Tarihi: 08.04.2014.
- Büyükdeniz, A. 2014. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Kalkınma. Erişim: <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/>. Erişim Tarihi: 10.06.2014.
- Butler, R. W. 1999. Sustainable tourism: a state-of-the-art-review. Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment, 1 (1): 7-25.
- Can, E. 2008. Sürdürülebilir Turizm ve Bozcaada. Bozcaada Değerleri Sempozyumu, 25-26 Ağustos 2008, Bozcaada, 5-15.
- Cebeci, Ö.F., Çakılcıoğlu, M. 2002. Kültürel Sürdürülebilirlik. 10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, 17-18 Ekim 2002, İstanbul, 317-320.
- CSB. 2014. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi. Erişim: <http://www.csb.gov.tr/gm/mpgm/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=483>. Erişim Tarihi: 10.07.2014.

Coltman, M.M. 1989. Introduction to Travel and Tourism An International Approach. Van Nostrand Reinhold, 370, New York.

Çakır, G. 2011. İğneada ve çevresinde ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi ve kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ, 184.

Çatal, S. 2010. Turizm planlaması için yeni politikaların ve stratejilerin geliştirilmesi, Eğirdir ilçesi örneği. Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 166.

Çavuş, Ş., Tanrısevdi, A. 2000. Sürdürülebilir turizm ve yerel ölçekli bir sürdürülebilir turizm gelişme modeli önerisi. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Yıl:11, Eylül-Aralık Sayısı: 149-159.

Çetin, T. 2010. Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı. Millî Folklor Dergisi, (87): 181-190.

Çidam, F. B. 2007. Diyarbakır kent dokusunun turizm ve rekreasyon kaynaklarının peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 221.

Çolak, S. 2013. Diyarbakır kentiçi ana ulaşım planı ile entegre üniversite Dağkapı-Karacadağ caddesi Urfa yolu-Silvan yolu-Üniversite metrobüs ring sistemi güzergahı önerisi. Yüksek Lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 116.

Çoruh, S. 1970. Turizm Ekonomisi. Güven Matbaası, 70, Ankara.

Demir, C., Çevirgen, A. 2006. Turizm ve Çevre Yönetimi. Nobel Yayın Dağıtım, 188, Ankara.

Demirtaş, Y., Esgin, İ. 2006. Bir kentsel yenileme deneyimi: Barselona. Planlama Dergisi, (2006/2): 155-162.

Dinçer Şen, S. 2010. Turizmin çevresel etkileri ve bir çözüm olarak ekoturizm. Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 164.

Diyarbakır Kültür Envanteri.

Diyarbakır Sur Belediyesi 2010-2014 Stratejik Plan. Erişim: <http://sur.bel.tr/pdf/sp.pdf>. Erişim Tarihi: 18.09.2014.

Diyarbakır Turizm Platformu. 2014a. Diyarbakır Surları UNESCO Yolunda. Erişim: <http://www.diyarbakirturizmplatformu.org/Haber.aspx?ID=173&UID=0> Erişim Tarihi: 08.09.2014.

Diyarbakır Turizm Platformu. 2014b. Sur içi Gazi Caddesi ve Yenikapı Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Rehabilitasyon Projesi. Erişim: <http://www.diyarbakirturizmplatformu.org/Proje.aspx?ID=65&UID=51>. Erişim Tarihi: 01.09.2014.

Diyarbakır Valiliği. 2011. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı. Erişim: <http://www.karacadag.org.tr/SayfaDownload/Diyarbak%C4%B1r%20K%C3%BClt%C3%BCrel%20Miras%20Projeleri.pdf>. Erişim Tarihi: 16.07.2014.

Diyarbakır Valiliği. 2014a. Diyarbakır Turizm Potansiyeli. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Info/Details/Diyarbakir-Turizm-Potansiyeli/217>. Erişim Tarihi: 21.07.2014.

Diyarbakır Valiliği. 2014b. İç Kale. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Index/IC-KALE/20>. Erişim Tarihi: 17.09.2014.

Diyarbakır Valiliği. 2014c. Kolordu Komutanlık Binası. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Details/IC-KALE/20/Kolordu-Komutanlik-Binasi/202>. Erişim Tarihi: 17.09.2014.

Diyarbakır Valiliği. 2014d. Jandarma Binası. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Details/IC-KALE/20/Jandarma-Binasi/201>. Erişim Tarihi: 17.09.2014.

Diyarbakır Valiliği. 2014e. Eski Vakıflar Müdürlüğü Binası. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Details/IC-KALE/20/Eski-Vakiflar-Mudurlugu-Binasi/199>. Erişim Tarihi: 17.09.2014.

Diyarbakır Valiliği. 2014f. Eski Cezaevi. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Details/IC-KALE/20/Eski-Cezaevi/198>. Erişim Tarihi: 17.09.2014.

- Diyarbakır Valiliği. 2014g. Defterdarlık Binası. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Details/IC-KALE/20/Defterdarlik-Binasi/197>. Erişim Tarihi: 17.09.2014.
- Diyarbakır Valiliği. 2014h. Saint George Kilisesi. Erişim: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Details/IC-KALE/20/Saint-George-Kilisesi/204>. Erişim Tarihi: 20.10.2014.
- Diyarbakır Turizm Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2016. Erişim: http://www.diyarbakirturizmplatformu.org/stratejik_plan.pdf. Erişim Tarihi: 18.09.2014.
- Doğanay, H. 2001. Türkiye Turizm Coğrafyası. Çizgi Kitabevi Yayınları, 650, Konya.
- Dredge, D. 1999. Destination place planning and design. *Annals of Tourism Research*, 26 (4): 772-791.
- Drexhage, J., Murphy, D. 2010. Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012. International Institute for Sustainable Development (IISD), United Nations Headquarters, New York, 26.
- Duran, E. 2009. Sürdürülebilir turizm kapsamında toplumsal ve kültürel kimliğin korunması: Gökçeada örneği. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 234.
- Dursun, F. 2008. Diyarbakır kent merkezindeki zeminlerin jeolojik ve mühendislik özelliklerinin incelenmesi. Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır, 134.
- Ekmekçiler, Ü. S. 2011. Kırsal göç hareketlerinin ekonomik ve sosyal etkileri: Diyarbakır ili örneği. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 276.
- Emekli, G. 2005. Avrupa Birliği'nde turizm politikaları ve Türkiye'de kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, (14): 99-107.
- Emrealp, S. 2005. Yerel gündem 21 uygulamalarına yönelik kolaylaştırıcı bilgiler elkitabı. IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını, 142, İstanbul. Erişim:

<http://habitatkalkinma.org/dl/uploads/2014/03/YG21ElKitabi.pdf>. Erişim Tarihi: 10.06.2014.

Erdoğan, E. 2006. Çevre ve kent estetiği. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 8 (3): 68-77.

Eren, İ. A. 2009. Antalya ili, Alanya ilçesinde sürdürülebilirlik açısından, turizm ve çevre konulu bir alan araştırması. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 128.

Erol, T. 2013. Alternatif turizmde hizmet sektörünün önemi. II. Rize Kalkınma Sempozyumu, 3-4 Mayıs 2013, Rize, 335-342.

Eser, S. 2011. Sürdürülebilir turizm ve Efes örneği. Yüksek Lisans tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 153.

ETE. 2009a. Criteria for sustainable tourism for the three Biosphere Reserves Aggtelek, Babia Góra and Šumava. Ecological Tourism in Europe (ETE), Germany, 32.

ETE. 2009b. Sustainable tourism training the trainers programme. Ecological Tourism in Europe (ETE), Germany, 93.

Fyall, A., Jago, L. 2009. Sustainability in Sport&Tourism. Journal of Sport&Tourism, 14 (May-August): 77-81.

Gabriel, A. 1940. Voyages archéologiques dans la Turquie orientale. E. De Boccard.

Garrod, B., Fyall, A. 1998. Beyond the rhetoric of sustainable tourism. Tourism Management, 19 (3): 199-212.

Gartner, W.C. 1996. Tourism Development Principles, Processes, and policies. John Wiley&Sons, 539, New York.

Gee, C.Y. 1997. International Tourism: A Global Perspective. World Tourism Organization, 406, Madrid.

Goodland, R. 1995. The concept of environmental sustainability. Annual Review of Ecology and Systematics, (26): 1-24.

Gögöl, P. K. 2012. Düşük gelirli bireylerin gelir dağılımı ve yoksulluk sorununa yönelik kamu politikası algısı: Diyarbakır örneği. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 242.

- Gölcük, A. 2010. Kentsel planlama sürecinde kent formundaki değişimlerin Diyarbakır kenti örneğinde araştırılması. Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 125.
- Graci, S. 2013. Collaboration and partnership development for sustainable tourism. *Tourism Geographies*, 15 (1): 25-42.
- Günay, Z. 2010. Neoliberal kentleşme dinamikleri çerçevesinde tarihi çevrenin sürdürülebilirliği: sürdürülebilir kentsel koruma modeli. Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 264.
- Gürer, N. 2003. Kırsal geleneksel konut dokusunun turizm bağlamında değerlendirilmesi, Cumalıkızık örneği. Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 238.
- Güvenç, B. 1994. İnsan ve Kültür. Remzi Kitabevi, 398, İstanbul.
- Hansen, H. S. 2001. Planning system for sustainable development. Ministry of Environment and Energy National Environmental Research Institute, NERI Technical Report No: 351, European Community, Denmark, 110.
- Hasol, D. 2012. Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. YEM yayın, 519, İstanbul.
- Hall, C. M. 2000. Tourism Planning Policies, Processes and Relationships. Prentice Hall, 236, England.
- Huh, J. 2002. Tourist satisfaction with cultural heritage sites: the Virginia Historic Triangle. Thesis submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of master of science in Hospitality and Tourism Management, Virginia, 83.
- ICOMOS. 1987. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü). Erişim: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0884650001353670152.pdf. Erişim Tarihi: 03.06.2014.
- İçöz, O., Var, T., İlhan, İ. 2002. Turizm Planlaması. Turhan Kitabevi, 294, Ankara.
- İlhan, İ. 1999. Bölgesel turizm planlaması modeli ve Nevşehir örneği. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 287.

- İşevi, A. S., Çelme, B. 2005. Bilgi çağında yeni hazine: entelektüel sermayeyle rekabeti yakalamak. *Bilgi Dünyası*, 6 (2): 251-267.
- Kahraman, N. 1994. Sürdürülebilir kalkınma ve turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (3): 73-77.
- Kahraman, N., Türkay, O. 2006. *Turizm ve Çevre*. Detay Yayıncılık, 197, Ankara.
- KAİP 2012 Revizyonu Plan Açıklama Raporu ve Plan Uygulama Hükümleri.
- Kalem, S. 2001. Doğal ve kültürel değerlerin korunabilmesi için turizm potansiyelinin belirlenmesinde bir yöntem yaklaşımı ve Kastamonu ili Kıyı Bölgesi ve yakın çevresinde uygulanması. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 287.
- Kan, H. 2009. Taraklı yerleşimindeki tarihi dokunun sürdürülebilirliği bağlamında kentsel koruma ve geliştirme stratejileri. Yüksek Lisans tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın, 192.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı. 2012. Diyarbakır Kültür ve Turizm Projeleri Raporu. Erişim: http://www.karacadag.org.tr/ContentDownload/Diyarbak%C4%B1r_Kultur_ve_Turizm_Projeleri_Raporu.pdf. Erişim Tarihi: 21.09.2014.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı. 2014. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı. Erişim: <http://www.karacadag.org.tr/destek-detay.asp?SayfaId=310>. Erişim Tarihi: 16.07.2014.
- Karadal, H., Gündoğdu, G. 2012. Kültürel turizmin kümelenme potansiyeli: Aksaray örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22): 155-162.
- Karasoy, R. Ö. 2011. Tarihi kent merkezlerinin planlama ve korunmasında CBS'nin rolü: "Alanya Kaleiçi" koruma bilgi sistemi önerisi. Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, 104.
- Karğı, S. 2010. Kıyı turizminden alpinizme sürdürülebilir turizm (Burhaniye-Edremit-Kaz Dağı örneği). Yüksek Lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 282.

- Karpuz, H. 2009. Koruma alanlarında alan yönetimi kapsamında Tarihi Yarımada. Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 177.
- Kastarlak, B. İ. 2006. Turizm geliştirme planlaması temel bilgileri. Turizm ve Mimarlık Sempozyumu, 28-29 Nisan 2006, Antalya, 11-17.
- Kaya, E. 2011. Sürdürülebilir turizm kapsamında Cunda (Alibey) Adası turizm yönetim planı modeli önerisi. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 167.
- Kaya, İ. 1997. Sürdürülebilir turizm kalkınması ve ülkemiz açısından bir değerlendirme. Doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 192.
- Kaypak, Ş. 2010. Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, (2/2): 93-114.
- Kaypak, Ş. 2012. Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (22): 11-29.
- Kejanlı, D. T. 1995. Diyarbakır'da turizm potansiyeli ve Hasan Paşa Hanı'nın konaklama amaçlı kullanımının irdelenmesi. Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 153.
- Kejanlı, D. T. 2004. Anadolu'da kale kentler ve koruma sorunları: Diyarbakır kale kenti. Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 300.
- Kejanlı, D. T., Dinçer, İ. 2011. Diyarbakır kale kentinde koruma ve planlama sorunları. Megaron Dergisi, 6 (2): 95-108.
- Keleş, A. 2003. Sürdürülebilir turizm planlaması ve Türkiye'de yat turizmine ekolojik yaklaşım. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 125.
- Kervankıran, İ. 2011. Afyonkarahisar ilinin başlıca doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarının sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi. Doktora tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 376.

- Keskin, E. B. 2010. Sürdürülebilir kent kavramına farklı bir bakış açısı olarak yavaş şehirler (cittaslow): Seferihisar örneği. Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 162.
- Keten, F., Ünlü, A. E. 2003. Bütünleşik şehir planlaması: Barselona örneği. Mimarist Dergisi, (10): 88-90.
- Khalilova, K. 2008. Kültür turizmi bakımından Azerbaycan Şirvan bölgesinin arz potansiyelinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 119.
- Kocaboyun, H. 2009. Antalya Kaleiçi yerleşiminin doğal, kültürel ve tarihi miras olarak incelenmesi ve alanın turizm açısından sürdürülebilir kullanımı. Yüksel Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 127.
- Kocacık, F. 2003. Bilgi toplumu ve Türkiye. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 27 (1): 1-10.
- Kocapınar, A. 2009. Sürdürülebilir turizm ve çevresel kuznets eğrisinin Türkiye turizmi için geçerliliği. Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 123.
- Kolcu, İ. H. 1993. Doğal, tarihi, kültürel açıdan turizm potansiyelini değerlendirme modeli: Ayvalık örneği. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 299.
- Korkmaz, M., Başkalkan, S. N. 2011. Eğirdir Gölü ve çevresinde turizm gelişiminin sürdürülebilirliği üzerine değerlendirmeler. SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, (12): 62-69.
- Köroğlu, Ö., Köroğlu, A., Alper, B. 2012. Doğaya dayalı gerçekleştirilen turizm faaliyetleri içerisinde turist rehberlerinin rolleri üzerine bir inceleme. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (22): 131-139.
- KTVK. 1983. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. Erişim: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>. Erişim Tarihi: 30.04.2014.
- Kuban, D. 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 207, İstanbul.

- Kuban, D. 2006. Turizm-Tarihi-Çevre ve Mimari. Turizm ve Mimarlık Sempozyumu, 28-29 Nisan 2006, Antalya, 18-21.
- Kuntay, O. 2004. Sürdürülebilir Turizm Planlaması. Alp Yayınevi, 216, Ankara.
- Laçın, A. 2012. Demokratik yerinden yönetim anlayışı Diyarbakır Sur Belediyesi örneği. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 203.
- Lennon, J., Pearson, M., Marshall, D., McConvell, P., Sullivan, S., Nicholls, W., Johnston, D. 2001. Natural and cultural heritage. Australia State of the Environment, Australia, 183.
- Mansuroğlu, S. 2006. Turizm gelişmelerine yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Akseki/Antalya örneği. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 19 (1): 35-46.
- Mason, P. 2008. Tourism impacts, planning and management. Elsevier Science&Technology, 289, Amsterdam, Boston.
- Mercan, Ş. O. 2010. Sürdürülebilir turizm kapsamında bölgesel planlama ve turistik ürün oluşumu: Altınoluk örneği üzerine bir araştırma. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 175.
- MGM. 2014. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Resmi İstatistikler. Erişim: <http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=DIYARBAKIR#sfB>. Erişim Tarihi: 19.06.2014.
- Molvalı, M. 2004. Alaçam Dağları'nda (Batı kesimi) dağ turizmi ve potansiyeli ve sürdürülebilirliği. Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 127.
- Nayır, Z. 1979. Bologna tarihi merkezi koruma çalışmaları. Çevre Dergisi, (3): 59-70.
- Oban Çakıcıoğlu, R. 2006. İzmir'in eski kentsel dokusunun korunması ve turizm açısından değerlendirilmesi. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 369.
- Oktay, B., Hoşkara, Ş. Ö. 2006. Tarihi kentsel alanlarda sürdürülebilirlik düzeyinin ölçülmesi için bir model önerisi. Yapı Dergisi, (299): 39-44.

- Olalı, H. 1990. Turizm Politikası ve Planlaması. İşletme Fakültesi Yayını Yön Ajans, 462, İstanbul.
- Orbaşlı, A. 2000. Tourists in Historic Towns, Urban Conservation and Heritage Management. Spon Press, 221, London, GBR.
- Özden, P. P. 2000-2001. Kentsel yenileme uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü üzerine düşünceler ve İstanbul örneği. İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. (23-24): 255-270.
- Özel, B. 2006. Eski yapıların yeni işlevle değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 135.
- Özen, S. L. 2005. Koruma yaklaşımlarına yeni bir bakış açısı olarak “Bütünleşik Koruma” - Trabzon örneği. Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 124.
- Özgüç, N. 2003. Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler. Çantay Kitabevi, 591, İstanbul.
- Özkök, F., Gümüş, F. 2009. Sürdürülebilir turizmde bilginin önemi. Yönetim Bilimleri Dergisi, (7:1): 51-71.
- Öztürk, F. 1997. Turizm mimarlığının yarattığı çevresel etkilerin değerlendirilmesi için bir yöntem. Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 280.
- Öztürk Sözen, M. 2007. 1982 Sonrasında Türkiye’de uygulanan turizm politikalarının Çanakkale turizmine etkileri. Sosyo Ekonomi Dergisi, (2): 63-88.
- Özyılmaz, H. 2007. Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde morfolojik analiz: geleneksel konutların güncel kullanımda değerlendirilmesi. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 323.
- Özyılmaz, H., Karakaş, S., Karaşin, A. 2007. Diyarbakır’da yoğun göçün getirdiği çarpık kentleşme sorunları. TMMOB Afet Sempozyumu, 5-7 Aralık 2007, Ankara, 329-335.
- Richards, G. 2001. Cultural Attractions and European Tourism. CABI Publishing, 269, Cambridge.

- Richardson, M. 1995. Güneydoğu Anadolu'nun Sürdürülebilir Kalkınma Potansiyeli. Tes-Ar Yayınları, 76, Ankara.
- Sarı, Y. 2001. Amasra İlçesi'nin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin sürdürülebilir turizm bağlamında irdelenmesi. Yüksek Lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın, 185.
- Sarkım, M. 2007. Sürdürülebilir turizm kapsamında turistik ürün çeşitlendirme politikaları ve Antalya örneği. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 426.
- Sarp, A. 2007. Sağlıklı yapının sürdürülebilirlik sürecine yönelik bir model önerisi. Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 213.
- Saveriades, A. 2000. Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resorts of the east coast of the Republic of Cyprus. *Tourism Management*, (21): 147-156.
- Sayılan, H. 2007. Muş ilinde kültür turizmi potansiyelinin coğrafi yönden değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 274.
- Seyhan, G., Yılmaz, B. S. 2010. Sürdürülebilir turizm kapsamında konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama: Calista Luxury Resort Hotel. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 11 (1): 51-74.
- Swarbrooke, J. 2009. *Sustainable Tourism Management*. CABI Publishing, 371, Wallingford, United Kingdom.
- Şahbaz, R. P., Akdu, U. 2010. Katılımcı turizm planlaması; Fethiye'de alan araştırması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (23): 152-170.
- Tankut, G. 2005. Doğal ve tarihi çevrenin korunması: sorunlar ve olası çözümler. *Planlama Dergisi*, (31): 9-12.
- TDK. 2014. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53994a4d4d3735.79459436. Erişim Tarihi: 12.06.2014.

- Tekin, A. 1990. Doğal değerlerin turizm amaçlı kullanımı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 41-43.
- Tekeli, İ. 1989. Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler. Erişim: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/559/8407.pdf>. Erişim Tarihi: 04.06.2014.
- Tekeli, İ. 1995. Habitat II'nin gündemini oluşturan temel kavramların irdelenmesi. *Mimarlık Dergisi*, (262): 11-14.
- Teshebaeva, A. 2010. Kırgızistan'da turizm ve turizmin ekonomiye katkısı. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 91.
- TMMOB. 2000. Korunması Gerekli Kültür Varlıklarının Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Hizmetleri Şartnamesi Ve En Az Bedel Tarifesi. TMMOB Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurulu'nun 30 Ocak 2000 Gün ve 31/2 Sayılı Kararı İle Uygun Bulunarak Yürürlüğe Sokulmuştur.
- Toka, M. Ş. 2008. Tarihi çevrelerin sürdürülebilirliği: Isparta Çayönü örneği. Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 122.
- TÜİK. 2012. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 96.
- TÜİK. 2014. Türkiye İstatistik Kurumu Temel İstatistikler. Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. Erişim Tarihi: 11.02.2014.
- Tümer, S. 1993. Neden stratejik yönetim? *Verimlilik Dergisi*, 22 (1): 99-118.
- Türkiye Rehberi. 2014. İspanya Haritası. Erişim: <http://www.turkiye-rehberi.net/harita/ispanya-haritasi.asp>. Erişim Tarihi: 10.04.2014.
- Türkiye Resimleri. 2014. Diyarbakır Haritası Resimleri. Erişim: <http://www.turkiye-resimleri.com/r-diyarbakir-26-diyarbakir-haritasi-2324.htm>. Erişim Tarihi: 05.02.2014.
- Uğur, İ. 2012. Tarihi kentlerin turizm destinasyonu olarak geliştirilmesi: Safranbolu örneği. Yüksek Lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 155.
- UNEP. 2003. Tourism and local agenda 21 (The role of local authorities in sustainable tourism). United Nations Publication, ISBN: 92-807-2267-0, Germany, 64.

- UNWTO. 2014. Understanding tourism: basic glossary. Erişim: <http://media.unwto.org/content/understanding-tourism-basic-glossary>. Erişim Tarihi: 20.01.2014.
- Uslu, A., Kiper, T. 2006. Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3 (3): 305-314.
- Usta, Ö. 1992. Turizm. Altın Kitaplar, 189, İstanbul.
- Usta, Ö. 2008. Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım. Detay Yayıncılık, 242, Ankara.
- Üçer, N. 2011. Tarihi dokuların sürdürülebilirliğinde turizm kaynaklı değişimlerin etkileri: Kuşadası Dağ ve Camii-Kebir Mahalleleri örneği. Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 305.
- WCED. 1987. Our common future. Report of the World Commission on Environment and Development, United Nations, 247.
- WOWTURKEY. 2014. Diyarbakır-Sur-Fiskaya Şelalesi. Erişim: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=3607503>. Erişim Tarihi: 20.10.2014.
- Vikipedi. 2014a. Dosya: BudapestMontage.jpg. Erişim: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:BudapestMontage.jpg>. Erişim Tarihi: 09.04.2014.
- Vikipedi. 2014b. Dosya: Barcelona collage. JPG. Erişim: http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Barcelona_collage.JPG. Erişim Tarihi: 10.04.2014.
- Vikipedi. 2014c. Dosya:Collagne Bologna.jpg. Erişim: http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Collagne_Bologna.jpg. Erişim Tarihi: 14.04.2014.
- Yalçın, Ö. 2004. Macaristan'da kentsel koruma-yenileme ve kültürel miras: Budapeşte örneği. Mimarlık Dergisi, (318): 58-63.
- Yalçın Ercoşkun, Ö. 2005. Sürdürülebilir turizm planlamasında suyun rolü: Burdur Gölü. I. Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım 2005, Burdur, 600-607.
- Yavuz, B. 2010. Tarihi ve doğal çevrede koruma-turizm ilişkisi Eyüp örneği. Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 209.
- Yavuz, E., ZİĞİNDERE, Y. Ö. 2000. Sürdürülebilir kalkınmanın turizme etkisi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (4): 322-336.

- Yazar, B. 2010. Turizmin tarihsel dokulara etkileri: Antalya örneği. Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 590.
- Yazıcı, E. 2007. Özel çevre koruma bölgelerinde turizm baskısı ve Datça-Bozburun özel çevre koruma bölgesi için turizm yönetim planı önerisi. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 270.
- Yeoman, I. 2008. Tomorrow's Tourist. Elsevier Science&Technology, 357, Amsterdam, London.
- YerelNET. 2014. Diyarbakır İli İlçe Nüfusları. Erişim: http://diyarbakir.yerelnet.org.tr/il_ilce_nufus.php?iladi=D%DDYARBAKIR. Erişim Tarihi: 18.08.2014.
- Yıldırım, M. M. 2002. Geleneksel Diyarbakır evlerinin korunmasına ilişkin bir yöntem araştırması. Doktora tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 222.
- Yıldız, Z., Kalağan, G. 2008. Alternatif turizm kavramı ve çevresel etkileri. Yerel Siyaset, (35): 42-44.
- Yılmaz, İ. 2012. Osmanlı Dönemi mimarlık eserleri restorasyon inşaat maliyetlerinin yapay zeka yöntemleri ile tahmini. Doktora tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 197.
- Yılmaz, M. 2006. Sürdürülebilir Turizm ve Yapılaşma. Turizm ve Mimarlık Sempozyumu, 28-29 Nisan 2006, Antalya, 39-44.
- Zeren, N. 1981. Kentsel alanlarda alınan koruma kararlarının uygulanabilirliği. Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 137.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Şahin DURAK
Doğum Yeri : Silvan/Diyarbakır
Doğum Tarihi : 03.02.1988
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Bilgileri:

İlköğretim : Kazım Karabekir İlköğretim Okulu (Silvan/Diyarbakır, 2002)
Lise : Amiral Vehbi Ziya Dümer Lisesi (İstanbul, 2005)
Lisans : Dicle Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
(Diyarbakır, 2010)

Mesleki Bilgiler:

Eylül 2011-Aralık 2012 : Diyarbakır Bağlar Belediyesi
Ocak 2013-Halen : Yalova Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

